

2019

ÅRSRAPPORT

FORSVARET

For alt vi har. Og alt vi er.

Innhold

01 LEDERS BERETNING	04
02 INTRODUKSJON TIL VIRKSOMHETEN OG HOVEDTALL	08
Forsvarets oppgaver	11
Forsvaret og andre aktører	14
Forsvarets målbilde	15
Forsvarets organisasjon	16
Hovedtall	18
03 ÅRETS AKTIVITETER OG RESULTATER	20
Mål L-1 Operativ evne til å løse Forsvarets oppgaver	23
Mål L-2 Beredskap og evne til operasjoner i krise og krig	23
Mål L-3 Daglige operasjoner	24
Mål Ø-1 Målrettet og effektiv anvendelse av tildelte midler	25
Mål I-1 Forebyggende sikkerhet	25
Mål I-2 Bærekraftig videreutvikling av Forsvarets struktur og organisasjon	25
Mål I-3 Styring og kontroll	28
Mål M-1 Riktig kompetanse til rett tid	28
04 STYRING OG KONTROLL	30
Forsvarets styringssystem	33
Riksrevisjonen	37
Forsvarssjefens internrevisjon	38
05 VURDERING AV FREMTIDSUTSIKTER	40
Mål L-1 Operativ evne til å løse Forsvarets oppgaver	43
Mål L-2 Beredskap og evne til operasjoner i krise og krig	43
Mål L-3 Daglige operasjoner	44
Mål Ø-1 Målrettet og effektiv anvendelse av tildelte midler	44
Mål I-1 Forebyggende sikkerhet	44
Mål I-2 Bærekraftig videreutvikling av Forsvarets struktur og organisasjon	45
Mål I-3 Styring og kontroll	46
Mål M-1 Riktig kompetanse til rett tid	46
06 ÅRSREGNSKAP	48
Ledelseskomentarer til årsregnskapet 2019	51
Årsregnskap etter kontantprinsippet 2019	53
Virksomhetsregnskapet 2019	64
07 VEDLEGG TIL ÅRSRAPPORTEN	82
Forsvarets miljøvern	85
Likestillingsredegjørelse etter aktivitets- og redegjørelsesplikten	86
Veteraner	90
08 STATISTIKK	94
Totaloversikt over Forsvarets avdelinger	96
Hæren	98
Sjøforsvaret	100
Kystvakten	102
Luftforsvaret	104
Redningshelikoptertjenesten	106
Heimevernet	108
Øvrige avdelinger	110
Oversikt over internasjonal aktivitet	114

Oversikt

INNLEDNING

Forsvarets årsrapport

Hensikten med Forsvarets årsrapport er å gi et helhetlig, balansert og overordnet bilde av etatens virksomhet. Rapporten er ugradert og skrevet med tanke på offentliggjøring. Forhold som er underlagt beskyttelse i henhold til lov om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven), eller som er unntatt offentlighet i henhold til offentleglova, er dermed ikke en del av rapporten.

Årsrapporten for 2019 er utformet i henhold til Finansdepartementets reglement for og bestemmelser om økonomistyring. Noe av hensikten er å bidra til at offentlig virksomhet kan sammenlignes på tvers av sektorgrensene, og at ulike etater i større grad kan sammenlignes med hverandre.

I tillegg til den definerte delen av årsrapporten, følger rapport om Forsvarets miljøvern, Forsvarets likestillingsredegjørelse etter aktivitets- og redegjørelsesplikten samt veteraner. I tillegg er det lagt ved en del statistikk fra virksomheten.

Forsvaret ønsker åpenhet rundt de deler av virksomheten vår som ikke er gradert, og det er vårt ønske at denne rapporten skal gi et realistisk bilde av Forsvarets virksomhet.

FORSVARETS TOTALE KOSTNADER 2017-2019

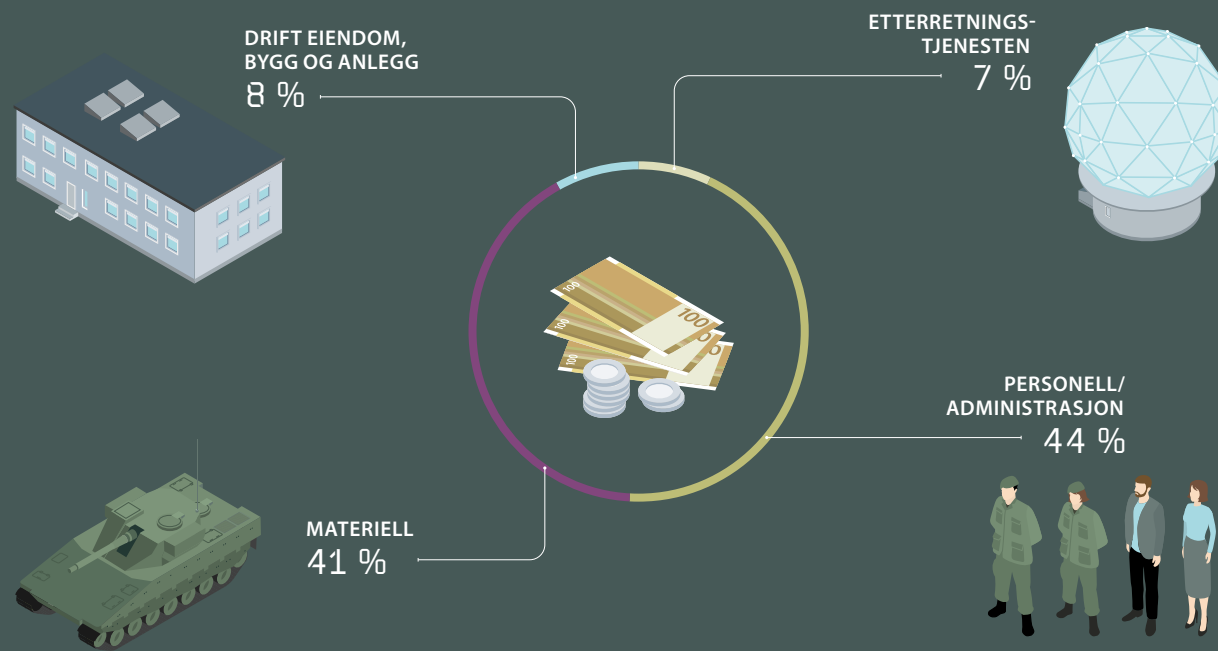
Tall i tusen 2019-kroner

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	16 802 323	17 709 906	17 047 125
Materiell	13 909 268	17 751 288	15 918 309
Eiendom, bygg og anlegg	2 785 993	2 865 377	3 041 091
Kostnader Etterretningstjenesten	2 321 218	2 614 365	2 618 390
Sum kostnader	35 818 802	40 940 936	38 624 915

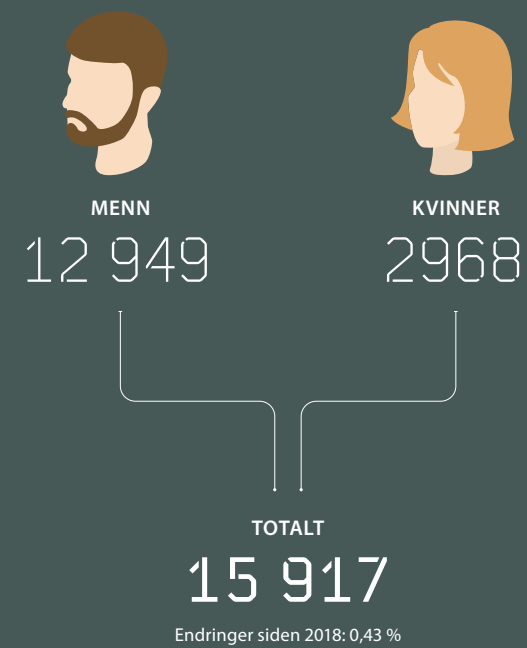
LOKASJONER i Norge

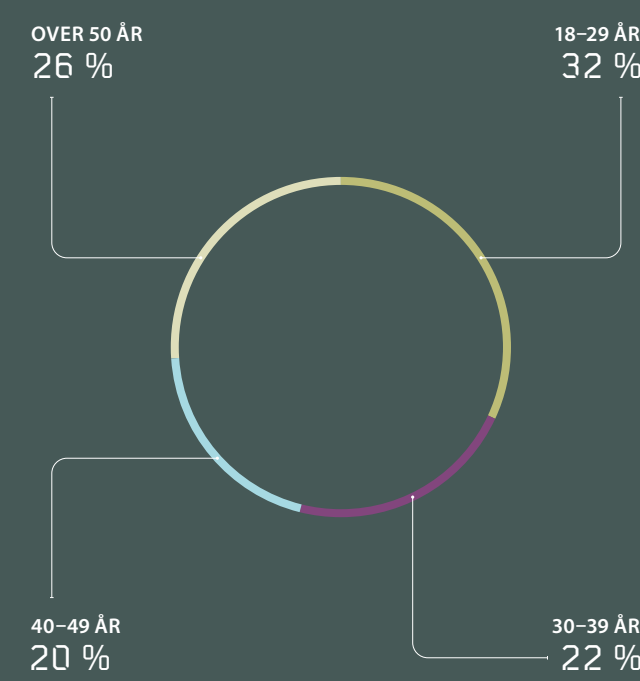
FORDELING

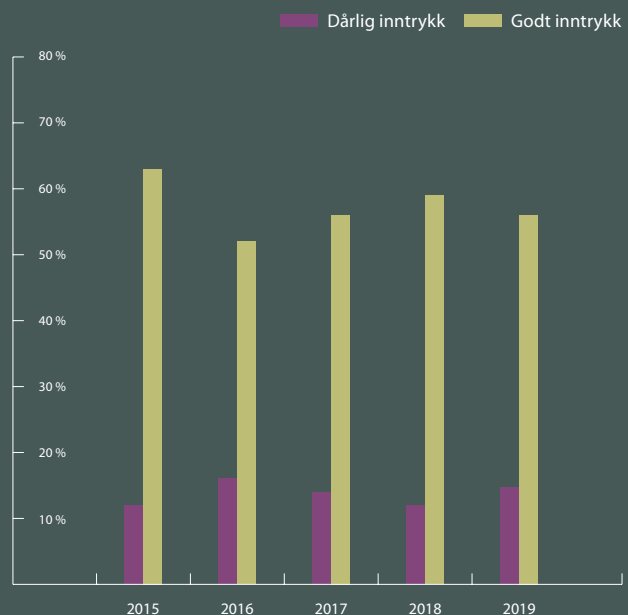
ANTALL ANSATTE

ALDER

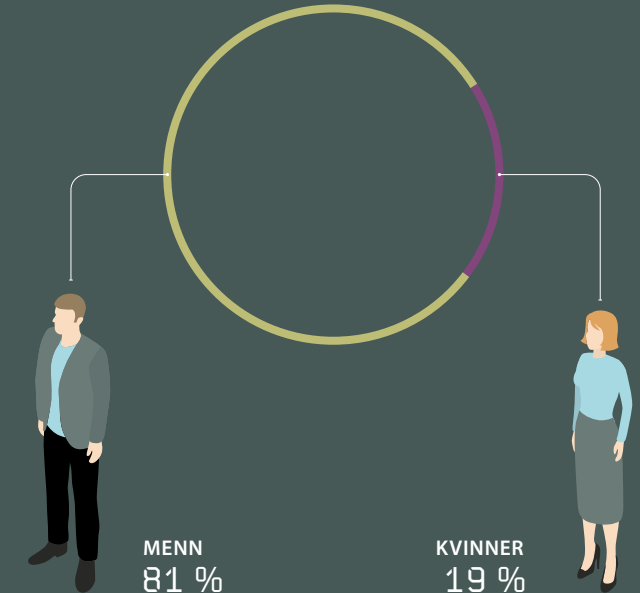
OMDØMME Forsvarets innbyggerundersøkelse 2019

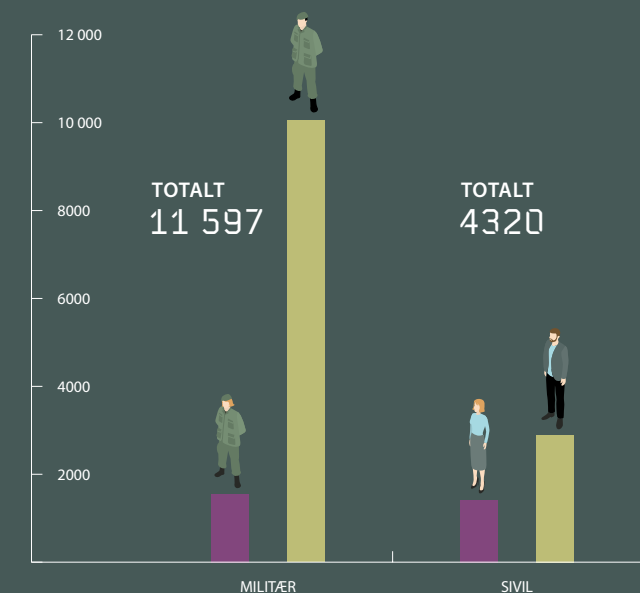
ANTALL FULLFØRT FØRSTEGANGSTJENESTE med kjønnsfordeling (siste 5 år)

KJØNNSFORDELING

FORDELING MILITÆRE OG SIVILE med kjønnsfordeling 2019

01

Leders beretning

Forsvaret beskytter og ivaretar Norges sikkerhet, interesser og verdier gjennom å løse ni oppgaver fastsatt av Stortinget. Forsvarets årsrapport beskriver hvordan oppgavene er løst opp mot de målsettingene som er satt.

01

Forsvaret beskytter og ivaretar Norges sikkerhet, interesser og verdier gjennom å løse ni oppgaver fastsatt av Stortinget. Forsvarets årsrapport beskriver hvordan oppgavene er løst opp mot de målsettingene som Forsvarsdepartementet satte for året 2019. Årsrapporten viser at Forsvaret har forvaltet tildelte midler på en meget god måte. Driften er effektivisert noe mer enn de kravene som ble gitt, og ressursbruken er i tråd med langtidsplanens prioriteringer. Budsjettene ble balansert, og vi har god økonomistyring. Forsvarets årsresultat viser mindretgifter på 276 millioner kroner (0,9 prosent av rammen). Mindreforbruket søkes overført til 2020.

Forsvaret har løst sine oppgaver på en tilfredsstillende måte gjennom 2019 selv om vi er på marginene av vår evne på flere områder. Økt russisk og alliert aktivitet i våre nærområder har utfordret vår evne til å gjennomføre nødvendig overvåking, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. Aktivitetsnivået har vært høyt, og om lag 39 prosent av all aktivitet i Marinen har vært i Nord-Norge. 133 luftving på Andøya har stått på for å levere flest mulig tokt med våre aldrende P-3 Orion-fly. I tillegg har den understøttet allierte fly når vår egen kapasitet har vært utilstrekkelig. Grensevakten og Hans Majestet Kongens Garde har løst sine oppdrag godt også i 2019. Det samme har Redningstjenesten gjort.

I hovedsak har alle avdelinger i Forsvaret gjennomført det aktivitetsnivået som er kravstilt, og trenings- og øvingsnivået er godt. Unntaket er NH90-helikoptrene, der manglende skrog og reservedeler gjør at aktiviteten er mindre enn 50 prosent av kravet.

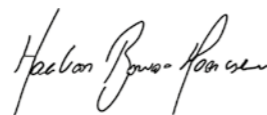
Utenlands bidrar vi godt til NATO gjennom Hærens bidrag til tilstedeværelsen i Litauen og Sjøforsvarets deltakelse i NATOs stående fregattstyrker og mine-rydderstyrker. Vi har styrker i Irak, Afghanistan og FN-operasjoner i Afrika og Midtøsten i tillegg til observasjonsstyrken på Sinai. Felles for våre bidrag utenlands er at jeg stadig mottar svært gode tilbakemeldinger på hvordan norske kvinner og menn løser sine oppdrag. Det er all grunn til å være stolt av den innsatsen som legges ned ute.

Arbeidet med å redusere vedlikeholdsetterslep og øke reservedelsbeholdninger har fortsatt i 2019. Tilgjengeligheten på materiellet er derfor økende og bidrar til at reaksjonsevnen er ytterligere forbedret siste året. Ved hjelp av strategiske avtaler med næringslivet har Forsvaret evnet å trekke større vekslers på samfunnets samlede infrastruktur og kompetanse. Samarbeidet har bidratt til å redusere faste kostnader knyttet til bygg, anlegg, materiell og bemanning. Innenfor vedlikehold og forsyning er flere av kostnadene nå variable og en direkte følge av tjenestene som leveres. I sum er derfor logistikken blitt langt mer kosteffektiv.

Innføringen av nytt materiell fortsatte i 2019. Kampflyene F-35 nådde en milepæl da systemet oppnådde status som initielt operativt. Et synlig eksempel på dette er at de i mars 2020 hadde beredskap for NATO på Island under programmet Iceland Air Policing. Nye feltvogner vil gi Heimevernet økt mobilitet, og Hærens nye artilleri, K9 Thunder, vil gi økt kampkraft. Sjøforsvarets nye logistikkfartøy, KNM «Maud», blir et viktig bidrag for utholdenheten i operasjoner i inn- og utland. NH90-helikoptrene har startet operativ trening sammen med fregattene, med gode resultater. Imidlertid produseres alt for få flytimer opp mot behovet, og følgelig er den operative støtten til Kystvakten og Marinen marginal.

Utdanningsreformen er innført, og vi er i rute. Det samme gjelder ordningen for militært tilsatte (OMT) som i 2020 går inn i siste året av innføringsperioden.

Når jeg skriver i årsrapporten at vi har utfordringer, er det også på sin plass å berømme de ansatte i Forsvaret – sivile, militære og de som gjennomfører førstegangstjenesten sin – for den fremragende jobben som gjøres hver eneste dag for at vi skal løse oppdragene våre.

Haakon Bruun-Hanssen
Admiral
Forsvarssjef

Introduksjon til virksomheten og hovedtall

Forsvarets evne til å løse sine oppgaver, alene og sammen med allierte, utgjør Norges samlede forsvarsevne.

Sammen med våre allierte skal Forsvaret håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og andre land i NATO.

Forsvarets oppgaver¹

OPPGAVE 1: SIKRE TROVERDIG AVSKREKKING MED BASIS I NATOS KOLLEKTIVE FORSVAR

Forsvarets evne til å løse sine oppgaver, alene og sammen med allierte, utgjør Norges samlede forsvarsevne. Når det blir uakseptabelt kostbart å true eller angripe Norges sikkerhet, territorium eller politiske handlemåter, gir dette en avskrekkende effekt. Evnen til å håndtere militære utfordringer skal bidra til at trusler ikke oppstår. Troverdig avskrekking sikres gjennom en aktiv alliansepolitikk som er forutsigbar, langsiktig og konfliktforebyggende.

NATO er kjernen i Norges evne til troverdig avskrekking. Siden NATO ble grunnlagt, har organisasjonens fremste formål vært å forebygge væpnet konflikt gjennom en tydelig evne og vilje til å forsvare alliansen med militære midler. Forsvaret skal bidra til at NATO forblir troverdig i våre nærområder. Dette forutsetter evne til å reagere umiddelbart, effektivt og med relevante midler dersom Norge utsettes for press, anslag eller angrep. I tillegg skal Norge kunne samvirke med allierte styrker innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.

OPPGAVE 2: FORSVARE NORGE OG ALLIERTE MOT ALVORLIGE TRUSLER, ANSLAG OG ANGREP, INNENFOR RAMMEN AV NATOS KOLLEKTIVE FORSVAR

NATO er rammen for det kollektive forsvar av Norge og våre allierte. Sammen med våre allierte skal Forsvaret håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og andre land i NATO. Forsvaret og NATO skal også hindre at fiendtlige aktører tar seg til rette på norsk eller alliertes territorium eller utfordrer Norges suverenitet. Dette omfatter både statlige og ikke-statlige aktører som skaper eller truer med å skape så omfattende skade at det er aktuelt for NATO å iverksette kollektive forsvarstiltak.

OPPGAVE 3: AVVERGE OG HÅNTERE EPISODER OG SIKKERHETSPOLITISKE KRISER MED NASJONALE RESSURSER, HERUNDER LEGGE TIL RETTE FOR ALLIERT ENGASJEMENT

Forsvaret skal kunne håndtere sikkerhetspolitiske kriser og anslag av et visst omfang. Episoder og kriser som blir håndtert nasjonalt, skal bringes under kontroll, eventuelt samtidig med at norske myndigheter involverer alliansen. Selv om større militære utfordringer må håndteres med allierte forsterkninger, skal Forsvaret kunne møte trusler på en troverdig og relevant måte, også før allierte involveres. Krisehåndteringsoperasjoner må sømløst kunne gå over til kollektivt forsvar.

OPPGAVE 4: SIKRE ET NASJONALT BESLUTNINGSGRUNNLAG GJENNOM OVERVÅKING OG ETTERRETNING

Forsvaret må ha selvstendig evne til å drive etterretning for å etablere og vedlikeholde situasjonsforståelse i norske nær- og interesseområder. Forsvarets overvåkings- og etterretningsvirksomhet skal opprettholde en god situasjonsforståelse. Dette gir et grunnlag for beslutninger av politiske myndigheter og Forsvarets ledelse til rett tid. Oppgaven forutsetter derfor en enhetlig etterretningskapasitet i Forsvaret fra strategisk til taktisk nivå. Norge må gjennom sin overvåkings- og etterretningsvirksomhet være i stand til å gi rettidig varsling om situasjoner og utviklingstrekk som er av betydning for norsk suverenitet og norske interesser. Norge skal ha en selvstendig evne til å drive etterretning i egne nærområder i land-, sjø-, luft- og cyberdomenet. Hele Forsvarets operative struktur skal kunne bidra med å innhente, sammenfatte, analysere og videreformidle informasjon. Den nasjonale etterretningskapasiteten skal også støtte operasjoner hjemme og ute på operasjonelt og taktisk nivå.

02

¹) Forsvarsdepartementets IVB LTP (2017–2020) og Prop. 151 S (2015–2016)

02

OPPGAVE 5: HEVDE NORSK SUVERENITET OG SUVERENE RETTIGHETER

Forsvaret skal hevde norsk suverenitet og verne om Norges interesser. Det innebærer blant annet å hindre urettmessige inngrep fra stater og ikke-statlige aktører som direkte eller indirekte utfordrer norsk suverenitet eller norske suverene rettigheter. Forsvaret skal kunne håndtere begrensede episoder, hindre at uvedkommende aktører får adgang til norsk territorium og avverge at vitale samfunnsinteresser settes i fare. Oppgaven omfatter også sikring av norske utenriksstasjoner og norsk skipsfart ved behov.

Forsvaret må på kort varsel kunne håndtere ulike typer krenkelser av norsk suverenitet, også når flere slike situasjoner oppstår samtidig. Forsvaret må ha tilstrekkelige ressurser til å overvåke aktiviteten i norske nærområder. Dessuten må Forsvaret på kort varsel være til stede med egnede enheter til lands, til havs og i luften og være forberedt på å utøve tvangsmakt.

OPPGAVE 6: IVARETA MYNDIGHETSUTØVELSE PÅ AVGRENSEDE OMRÅDER

Myndighetsutøvelse er håndheving av rettslige påbud, forbud og vilkår rettet mot enkeltpersoner eller andre private aktører. Dette er en nasjonal oppgave som normalt ivaretas av politiet og andre sivile myndigheter. På to hovedområder er Forsvaret tildelt særlig myndighet og ansvar: ressurskontroll og annen myndighetsutøvelse til havs og grenseoppsyn langs den norsk-russiske grensen. Dette omfatter også forebyggende tiltak. Forsvaret ivaretar sin rolle på disse feltene i nært samarbeid med andre offentlige etater.

OPPGAVE 7: DELTA I FLERNASJONAL KRISEHÅNDTERING, HERUNDER FREDSOPERASJONER

Utfordringene internasjonalt tilsier at det vil være behov for internasjonal innsats for fred, sikkerhet og stabilitet også i årene fremover. Forsvaret må ha evne til å bidra med relevante kapasiteter internasjonalt. Dette inkluderer flernasjonale øvelser, beroligelsestiltak, kapasitetsbygging, forebyggende stabiliseringsoperasjoner,

mer tradisjonelle fredsbevarende operasjoner og fredsoppbyggende operasjoner. Slike bidrag er del av det felles ansvaret Norge må være med og bære for fred og sikkerhet. Omfanget av internasjonal innsats må vurderes mot tilgjengelighet og behovet for nasjonal beredskap.

OPPGAVE 8: BIDRA TIL INTERNASJONALT SAMARBEID PÅ DET SIKKERHETS- OG FORSVARSPOLITISKE OMRÅDET

Forsvaret skal bidra med støtte til internasjonalt militært samarbeid som et ledd i arbeidet med å skape fred og stabilitet. Dette gjelder også arbeidet med å forhindre at masseødeleggelsesvåpen og tilhørende leveringsmidler blir tilgjengelige for aktører som utgjør en potensiell trussel mot norsk og internasjonal sikkerhet. Dette inkluderer tiltak som informasjonsinnsamling, analyse, rustningskontroll, tillitsskapende aktiviteter og verifikasjon. Videre omfatter oppgaven opplæring i og bidrag til sikkerhetssektorreform og kapasitetsbygging hos utvalgte land. Dette skal bidra til oppbygging av samarbeidspartners evne til å bidra til internasjonal sikkerhet og internasjonalt samarbeid. I tillegg innebærer det evne til å reformere og sikre demokratisk kontroll over egne forsvarssektorer.

OPPGAVE 9: BIDRA TIL IVARETAKELSE AV SAMFUNNSSIKKERHET OG ANDRE SENTRALE SAMFUNNSOPPGAVER

Forsvaret bidrar til samfunnsikkerhet på en rekke områder basert på totalforsvarskonseptet. Konseptet bygger på prinsippet om gjensidig sivil-militær støtte og samarbeid i hele krisespektret fra fred, via sikkerhetspolitisk krise, til væpnet konflikt. Totalforsvarskonseptet omfatter derfor både militær støtte til det sivile samfunnet og sivil støtte til Forsvaret. Konseptet virker ved utfordringer mot samfunnsikkerheten så vel som mot statssikkerheten. Forsvaret skal, som en del av totalforsvarsordningen, kunne støtte det sivile samfunnet med forebygging, utarbeide beredskapsplaner, håndtere kriser og håndtere konsekvenser av terrorangrep og annen alvorlig kriminalitet, ulykker og naturkatastrofer.

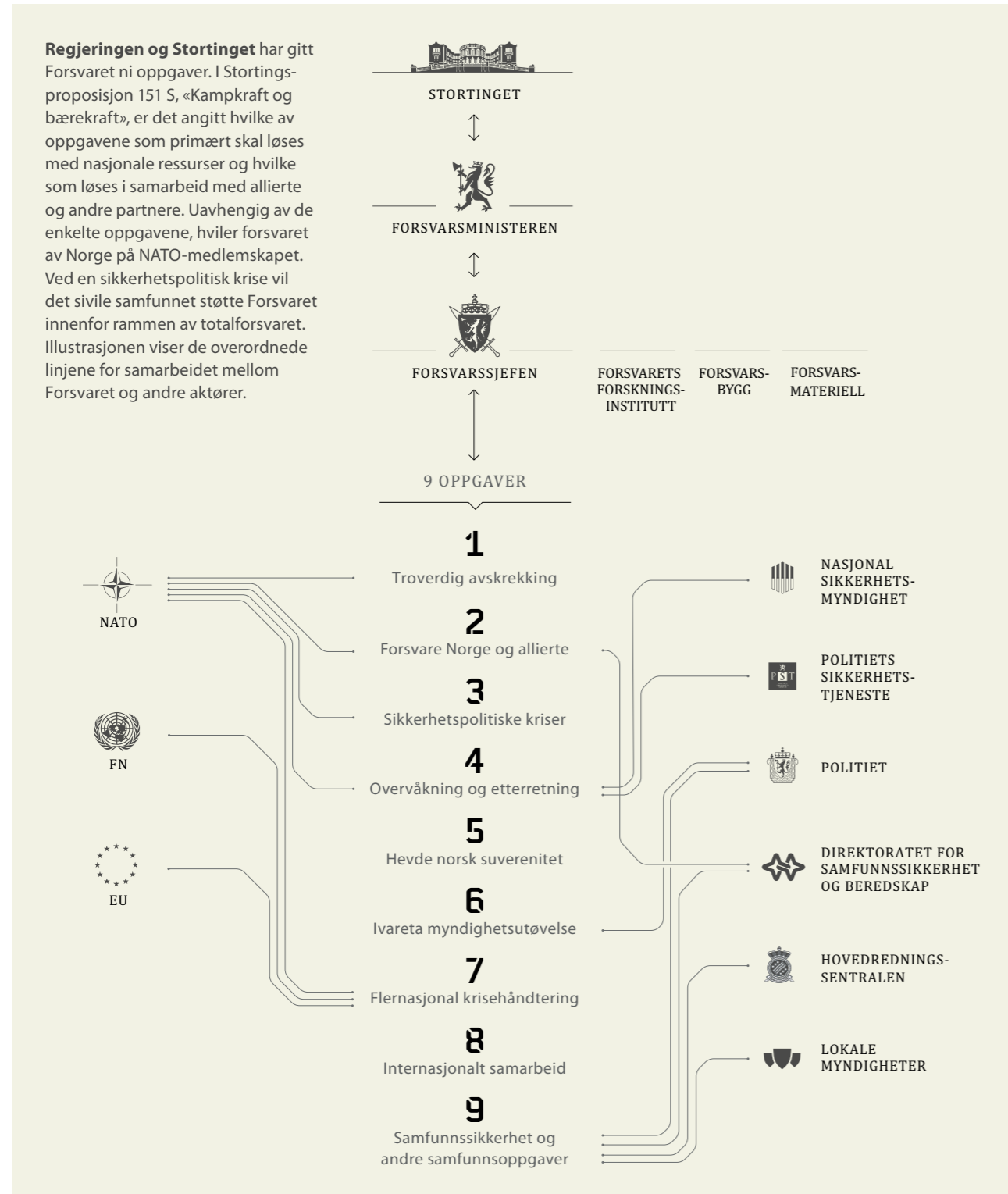

Soldater fra Garnisonen i Sør-Varanger under øvelse Vargflokk i Finnmark.

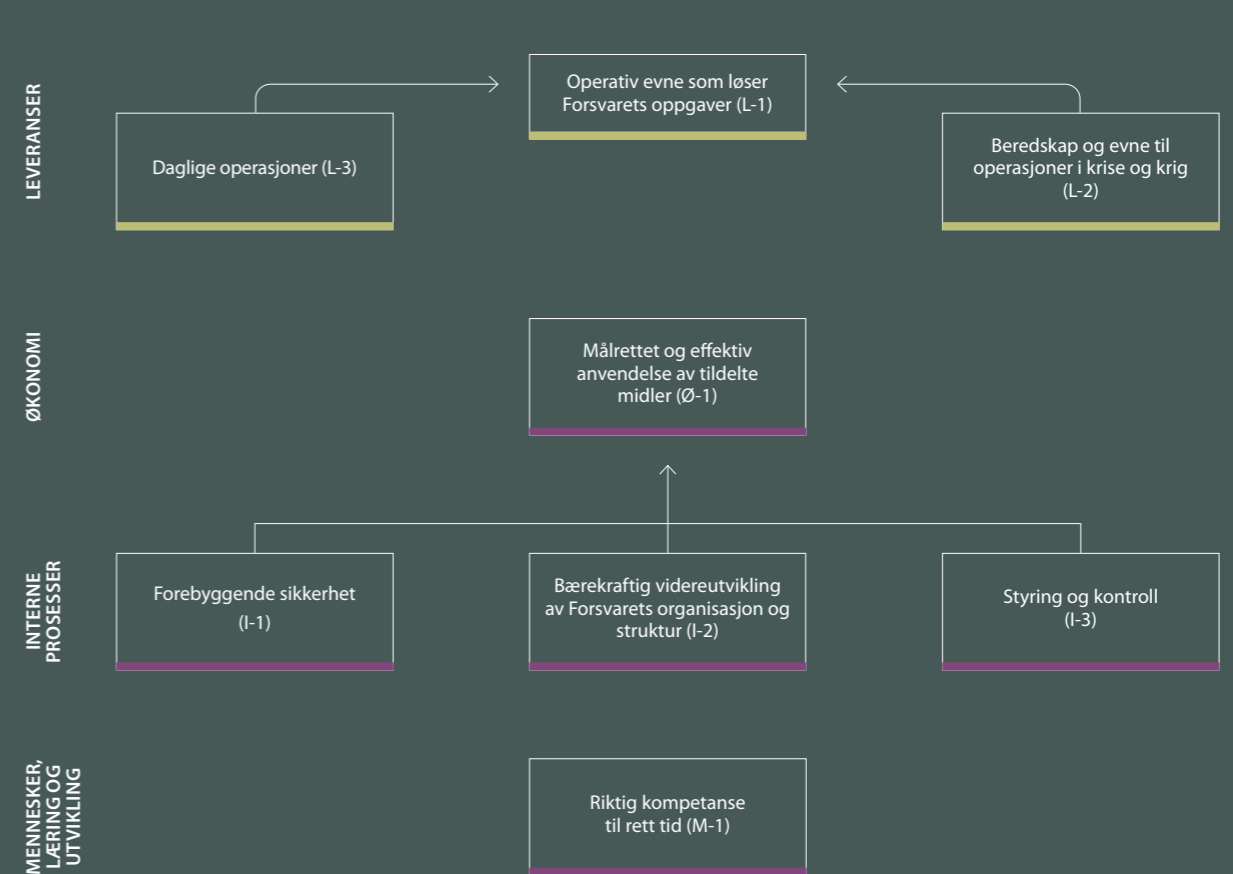

Vakt- og sikrings soldater i NORTAD II-styrken i FN-operasjonen MINUSMA i Mali.

FIGUR 1
Forsvaret og andre aktører

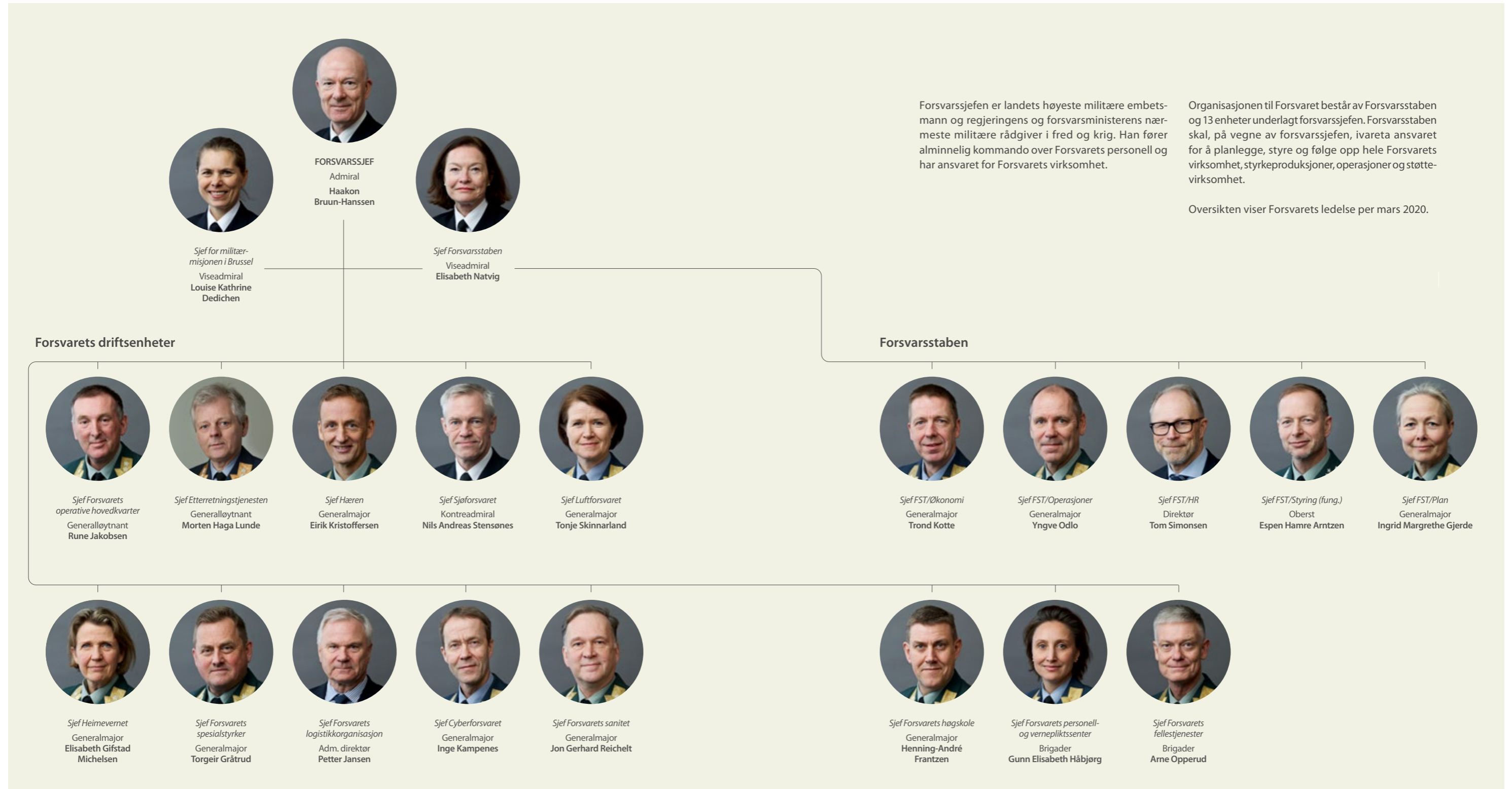

FIGUR 2
Forsvarets målbilde

Statusrapporteringen i årsrapportens kapittel 3, *Årets aktiviteter og resultater*, følger samme målbilde. Forsvarets vurdering av fremtidsutsikter i kapittel 5, følger også samme oppbygging. Statusrapporteringen på strategiske mål beskriver en overordnet og helhetlig vurdering av måloppnåelse.

Forsvarets organisasjon

TABELL 1 — HOVEDTALL*Beløp er indeksjustert til 2019-kroner*

	2017	2018	2019
Antall ansatte	16 122	16 184	16 041
Antall avtalte årsverk	16 075	15 893	16 009
Antall utførte årsverk*	15 995	16 005	15 880
Samlet tildeling post 01–99	31 416 068 863	33 475 631 933	33 877 228 000
Utnyttelsesgrad post 01–29	96,96	97,51	96,86
Driftskostnader**	35 743 362 336	40 287 390 141	38 624 914 923
Lønnsandel av driftskostnader	43	39	41
Lønnskostnader*** per utførte årsverk	969 847	976 369	994 108

* Mertid som for eksempel overtid, øvingsdøgn og fartøytjeneste, er ikke inkludert i beregningen.

** I henhold til Direktorat for forvaltning og økonomistyring sitt veiledningsnotat *Årsrapport for statlige virksomheter* presenteres Forsvarets driftskostnader etter periodisert prinsipp. Forsvarets årsresultat etter kontantprinsippet er et mindreforbruk på 276 millioner kroner i 2019. Dette er i henhold til tabellen med samlet oppstilling av utgifter, investering og inntekter for Forsvaret i kapittel 6.

*** Lønnskostnader er hele kontoklasse 5 i standard kontoplan for statlige virksomheter.

TABELL 2 — FORSVARETS KOSTNADER MED FORDELING PÅ HOVEDKATEGORI*Tall i tusen 2019-kroner*

Regnskap	2017	2018	2019
Personell/administrasjon	16 802 323	17 709 906	17 047 125
Materielldrift	13 909 268	17 751 288	15 918 309
Eiendom, bygg og anlegg: drifts- og leiekostnader	2 785 993	2 865 377	3 041 091
Kostnader Etterretningstjenesten	2 321 218	2 614 365	2 618 390
Sum kostnader	35 818 802	40 940 936	38 624 915

Fullstendig årsregnskap for 2019 fremgår i kapittel 6.

TABELL 3 — FORSVARETS BALANSE*Tall i tusen 2019-kroner*

	31.12.2018	31.12.2019
Eiendeler		
Immaterielle eiendeler	751 400	1 060 687
Varige driftsmidler	53 501 854	60 405 775
Finansielle anleggsmidler	0	0
Beholdning av varer og driftsmateriell	34 625 560	32 066 022
Fordringer	2 717 385	2 434 959
Bankinnskudd, kontanter og lignende	9 355	10 470
Sum eiendeler	91 605 554	95 977 913
Statens kapital og gjeld		
Avregnet med statskassen (bruttobudsjetterte)	86 272 831	91 503 203
Langsiktig gjeld	895 228	873 175
Kortsiktig gjeld	4 437 495	3 601 534
Sum statens kapital og gjeld	91 605 554	95 977 913

Den positive utviklingen for totalforsvaret fortsatte i 2019, og dette bidrar til å styrke forsvarsevnen.

Årets aktiviteter og resultater

Det prioriterte arbeidet med å bedre Forsvarets beredskaps- og reaksjonsevne viser positiv utvikling. Dette bidro til forbedret operativ evne i 2019.

MÅL L-1 OPERATIV EVNE TIL Å LØSE FORSVARETS OPPGAVER

Beskrivelse

Hensikten med målet er å vurdere Forsvarets evne til å løse Forsvarets ni oppgaver gjennom måloppnåelse av den operative ambisjonen som er gitt i Iverksettingsbrev til forsvarssektoren for langtidsprioriteten (IVB LTP) 2017–2020.

Mot 2020 skal den operative evnen styrkes i tråd med strukturutviklingen slik at Forsvarets oppgaver løses i henhold til gitte nasjonale og allierte krav.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Forsvaret har fått tilført nytt materiell for økt operativ evne. I Luftforsvaret er nå de nye F-35-kampflyene initielt operative. Nye feltvogner vil gi Heimevernet økt mobilitet, og Hærens nye artilleri, K9 Thunder, vil gi økt kampkraft. Sjøforsvarets nye logistikkfartøy, KNM «Maud», blir et viktig bidrag for økt forsvarsevne og utholdenhet i operasjoner i inn- og utland. NH90-helikoptrene har startet operativ trening sammen med fregattene, med gode resultater. Imidlertid leverer systemet alt for få flytimer opp mot behovet. Derfor er den operative støtten til Kystvakten og Marinen marginal. Det er en alvorlig situasjon som ikke lar seg løse umiddelbart.

Forsvaret begynner å se varige effekter av tiltakene for å styrke tilgjengelighet, reaksjonsevne og utholdenhet. Ett eksempel på det er økt tilstedeværelse i nordområdene.

Den økende allierte tilstedeværelsen vedvarer i norske interesseområder. Også i 2019 ble det gjennomført øvelser i Norge for å opprettholde samtrening med og støtte til våre allierte.

Antallet tilgjengelige sensorer og plattformer er marginalt for å løse Forsvarets pålagte oppgaver. Aktivitetsnivået i 2019 har forsterket dette inntrykket. Det økte russiske aktivitetsnivået har kontinuerlig utfordret tilgjengeligheten på Forsvarets ressurser og kapasiteter. Det samme har alliertes krav og forventninger til Forsvaret.

Den senere tids utvikling med en mer krevende sikkerhetspolitisk situasjon kombinert med økt aktivitet,

gjør at ambisjoner og krav overstiger det Forsvaret makter å levere. Volumet på personell og materiell er lavt. Den operative evnen til å løse Forsvarets oppgaver er samlet sett mindre god.

MÅL L-2 BEREDSKAP OG EVNE TIL OPERASJONER I KRISE OG KRIG

Beskrivelse

Forsvaret skal produsere beredskapsklar styrkestruktur i henhold til operativ ambisjon.

Mot 2020 skal Forsvarets beredskaps- og reaksjonsevne styrkes ved å øke tilgjengeligheten og utholdenheten til avdelingene i Forsvaret. Dette forutsetter økt tilgang på materiell og økte reservedels- og beredskapsbeholdninger. Videre skal reduserte klartider og økt bemanning av utvalgte operative kapasiteter legge til rette for en ytterligere styrking av beredskapen.

Vurderingen av måloppnåelse baseres på en overordnet vurdering av Forsvarets tilgjengelighet og utholdenhet.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Det prioriterte arbeidet med å bedre Forsvarets beredskaps- og reaksjonsevne viser positiv utvikling. Dette bidro til forbedret operativ evne i 2019. Forsvaret har redusert klartidene ytterligere for enkelte avdelinger. Det er også iverksatt målrettede tiltak for blant annet forsynings- og materiellberedskap, noe som gir en positiv utvikling. Den positive utviklingen for totalforsvaret fortsatte i 2019, og dette bidrar til å styrke forsvarsevnen.

Det er likevel fortsatt nødvendig å prioritere arbeidet med å øke Forsvarets beredskap og evne til operasjoner i krise og krig. Dette gjelder særlig for økningen av reservedelsbeholdninger og tilgangen på forsyninger. Selv om utviklingen har vært positiv, er ikke situasjonen tilfredsstillende på grunn av stort etterslep på vedlikehold og tæring på lagrene. Bemanningen i ulike avdelinger er for lav til å si at vi har tilstrekkelig utholdenhet. Utviklingen er samlet sett positiv, men det er behov for ytterligere innsats. Derfor vurderes beredskap og evne til operasjoner til mindre god. →

03

MÅL L-3 DAGLIGE OPERASJONER**Beskrivelse**

Forsvaret skal gjennomføre daglig operativ virksomhet og operasjoner nasjonalt og internasjonalt på tilfredsstillende vis.

Mot 2020 skal Forsvaret løse nasjonale oppgaver i henhold til iverksettelsesbrevet (IVB LTP 2017–2020) utledet i det nasjonale planverket. I perioden skal aktiviteten i nordområdene økes, og evnen til å bistå det sivile samfunnet, herunder politiet, videreutvikles. Evnen til samvirke mellom norske og allierte forsterkningsstyrker skal styrkes. Forsvaret skal delta i internasjonal virksomhet/operasjoner i henhold til iverksettelsesbrevet (IVB LTP 2017–2020), samt instruks fra Forsvarsdepartementet knyttet til de enkelte operasjonene.

Vurderingen av måloppnåelse er basert på helhetlig status og kvalitativ analyse av Forsvarets daglige operasjoner hjemme og ute.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Det stadig høyere aktivitetsnivået i våre nærrområder har satt økt press på vår tilfredsstillende evne til å gjennomføre daglige operasjoner nasjonalt.

MPA²-miljøet på Andøya har gjort en fremragende innsats for å levere flytimer til overvåking av aktiviteten i Norges nærrområder. Klargjøring av egne fly og støtte til allierte fly som har operert ut fra Andøya, har pågått kontinuerlig gjennom høsten 2019. Avdelingen har levert som forventet, til tross for en aldrende flypark og lav bemanning.

F-16-miljøet i Bodø har også merket det økte operasjonstempoet. NATO-beredskapen Quick Reaction Alert (QRA) med to F-16-kampfly med 15 minutters beredskap, ble aktivert en rekke ganger i 2019. I perioder ble beredskapen økt til fire fly.

Sjøforsvarets fartøyer, både i Marinen og Kystvakten, har vært hyppig engasjert i tilstedeværelse, overvåking og suverenitetshendelse. Marinens far-

tøyer har gjennomført 38 prosent av seilingstiden i Nord-Norge. Korvettene og ubåtene har tilbrakt mer tid og hatt høyere aktivitet i nord enn i sør. Oppdragsmengden har resultert i at fregattene har seilt mer enn planlagt i 2019. Kystvakten har opprettholdt sitt aktivitetsmønster og gjennomført 1120 inspeksjoner og gitt 242 reaksjoner i 2019. Dette er et normalt nivå.

Antallet allierte soldater som har vært på trening i Norge siste året, er det dobbelte av forventningene fra 2016. Vertsavdelingene i Hæren har dermed fått langt større aktivitet knyttet til denne rollen enn planlagt. En positiv effekt er økt kompetanseoverføring mellom våre avdelinger og allierte styrker.

Grensevakten og Hans Majestet Kongens Garde har levert meget bra også i 2019.

På tross av en aldrende helikopterflåte har 330 skvadronen levert svært god redningstjeneste gjennom hele 2019.

Forsvaret har i 2019 bidratt til:

- NATO's enhanced Forward Presence (eFP) i Litauen
- NATO's stående maritime styrker (fregatt og minerydder)
- FN-operasjonene i Midtøsten
- Sør-Sudan (United Nations Mission in the Republic of South Sudan – UNMISS) og Mali (Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali – MINUSMA)
- operasjon Resolute Support (Resolute Support Mission – RSM) i Afghanistan
- operasjon Inherent Resolve (OIR) i Irak
- Multinational and Force Observers (MFO) i Egypt
- Kosovo Force (KFOR) i Kosovo
- NATO's hovedkvarter i Sarajevo

Videre har Forsvaret bidratt:

- med stabspersonell og instruktører til kapasitetsbygging i Jordan og Sahel
- med stabsoffiserer til «Combined Maritime Forces»-hovedkvarteret i Bahrain
- til «Nordic Baltic Assistance Program»

2) Maritime Patrol Aircraft.

Forsvarets internasjonale deltakelse er høyt prioritert, og den løses på en svært god måte.

Erfaringene fra 2019 understreker at Forsvaret har for få enheter til å løse nasjonale oppgaver med gjeldende ambisjonsnivå.

MÅL Ø-1 MÅLRETTET OG EFFEKTIV**ANVENDELSE AV TILDELTE MIDLER****Beskrivelse**

Forsvaret skal ha god økonomistyring i et årlig og flerårig perspektiv. Økonomistyringen skal sikre at tildelte midler anvendes målrettet og effektivt og i tråd med forutsetningene i iverksettelsesbrevet (IVB LTP 2017–2020) for å understøtte operativ evne.

Mot 2020 skal forsvarsbudsjettet og driften balanseres både i et årlig og i et flerårig perspektiv. Forsvaret skal ha oversikt over tiltak med økonomisk konsekvens, herunder om disse er midlertidige eller varige. Det skal vurderes om tiltak med økonomisk konsekvens vil påvirke Forsvarets leveranser og planlagte strukturutvikling.

Vurderingen av måloppnåelse baseres på en helhetlig vurdering av om planlagt og faktisk ressursbruk er i tråd med forutsetningene i iverksettelsesbrevet (IVB LTP 2017–2020). Dette skal ses i sammenheng med måloppnåelse knyttet til leveransmålene og I-2.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Forsvaret har en god løpende økonomistyring og god kontroll på utfordringsbildet fremover. Tildelte midler er anvendt målrettet i tråd med iverksettelsesbrevet (IVB LTP). Dette gjelder styrking av reserverdels- og forsyningsberedskapslager, innhenting av vedlikeholdsetterslep og økt aktivitet. Det har vært fortsatt satsing på reduksjon av vedlikeholdsetterslep og økte reserverdelsbeholdninger i perioden. Forsvarets årsresultat viser mindretgifter på 276 millioner kroner (0,9 prosent av rammen). Mindreforbruket søkes overført til 2020.

Evnen til målrettet og effektiv anvendelse av tildelte midler vurderes til svært god.

MÅL I-1 FOREBYGGENDE SIKKERHET**Beskrivelse**

Forsvaret skal ha et forsvarlig sikkerhetsnivå slik at infrastruktur, materiell, objekter, informasjon og personell beskyttes på en god måte. Arbeidet skal bidra til Forsvarets evne til å utføre militære operasjoner og daglig drift.

Mot 2020 skal den forebyggende sikkerheten forbedres. Et forsvarlig sikkerhetsnivå skal oppnås gjennom tiltak innen sikkerhetsstyring, informasjonssikkerhet, objektsikkerhet og personellsikkerhet.

Vurderingen av måloppnåelse er basert på en helhetlig vurdering av status for den forebyggende sikkerheten i Forsvaret.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Forebyggende sikkerhet har en positiv utvikling. Det er iverksatt flere tiltak for å oppnå en tilfredsstillende status.

Sikkerhetsstyring som en integrert del av operasjonsplanlegging og daglig virksomhet, har hatt en positiv utvikling og vil fortsatt ha prioritet. Det er etablert en handlingsplan for å bedre informasjonssikkerheten.

Autorisasjonsregimet for personellsikkerhet er videreutviklet, og klareringstiden er tilfredsstillende.

Det er utarbeidet en helhetlig oversikt med risikovurderinger over alle skjermingsverdige objekter i Forsvaret. Arbeidet med disse objektene pågår kontinuerlig, og årlig blir det gjennomført nye vurderinger. Forsvarsbygg er ansvarlig for å realisere den fysiske sikringen. Etaten gjør dette i tett samarbeid med Forsvaret. Det er iverksatt midlertidige tiltak for objekter som ikke er tilfredsstillende sikret.

MÅL I-2 BÆREKRAFTIG VIDEREUTVIKLING AV**FORSVARETS STRUKTUR OG ORGANISASJON****Beskrivelse**

Forsvaret skal ha en langsiktig tilnærming til videreutviklingen av egen struktur og organisasjon for å legge til rette for en bærekraftig utvikling som sikrer kvalitative og kvantitative gevinster, og som ivaretar operativ evne på lang sikt.

03

→

Anskaffelsen av redningshelikoptret AW101 er i rute.

Logistikkfartøyet KNM «Maud» i Oslofjorden.

Mot 2020 skal Forsvaret etablere en balansert og bærekraftig forsvarsstruktur i tråd med iverksettelsesbrevets strukturmål for 2021. Rettidig innføring av nye materiellsystemer, ny basestruktur og videreutvikling av helikoptervirksomheten skal prioriteres. Forsvaret skal jobbe systematisk med identifisering, gjennomføring og dokumentering av forbedrings- og effektiviseringstiltak og realisere i underkant av 1,4 milliarder 2017-kroner knyttet til dette innen utgangen av 2020. Realisering av gevinster skal gjennomføres i henhold til forutsatt periodisering for å legge til rette for omprioritering til høyere prioritert virksomhet i forsvarssektoren. Videre skal Forsvaret gjennomføre arbeidsgiverstyrt nedbemanning på 1058 årsverk, hvorav 866 årsverk innen utgangen av 2020. Forsvaret skal implementere utdanningsreformen for å bedre kvalitet og redusere de totale utdanningskostnadene.

Vurderingen av måloppnåelse baseres på en helhetlig vurdering av forventet realisering av strukturutvikling, nedbemanning, utdanningsreformen og øvrig gevinstrealisering knyttet til forbedrings- og effektiviseringstiltakene i 2020.

Samlet vurdering av måloppnåelse Strukturutvikling

Modernisering og innføring av nye kapasiteter i forsvarsstrukturen følger i stor grad planen. Unntaket er vesentlige forsinkelser i anskaffelsen av NH90-helikoptre. Utfordringene med NH90-helikoptrene påvirker fregattene og ytre kystvakts evne til å løse oppdrag. Logistikkfartøyet KNM «Maud» ble overlevert til Forsvaret i 2019. I løpet av garantiperioden viser det seg at omfanget av tekniske avvik er større enn forventet. Arbeidet med å utbedre avvikene prioriteres før fartøyet kan gjenoppta seilingsprogrammet.

Anskaffelsen og innføringen av kampflyet F-35 og nytt redningshelikoptre, AW101, er i rute for å nå strukturmålet i 2020. Anskaffelsen av P-8 Poseidon maritime overvåkingsfly er også i rute. Forsvaret har nå 15 F-35-fly på Ørlandet, og syv fly i USA til øving og trening. Ytterligere seks fly leveres i løpet av 2020.

Hæren og Heimevernet er under omstilling og utvikling, og det foretas flere strukturelle grep. Omstillingen er i gang med:

- etableringen av et manøverelement med videre opptrapping mot en kavaleribataljon i Porsanger
- etablering av et jegerkompani ved Garnisonen i Sør-Varanger
- styrking av samvirket mellom Hærens og Heimevernets avdelinger i Finnmark
- bedre utrustning og videreutvikling av Finnmark heimevernsdistrikt
- etablering av tre like mekaniserte bataljoner i Brigade Nord

Heimevernet har bedret evnen til å sette inn innsatsstyrker i andre heimevernsdistrikter. Kampkraften styrkes gjennom blant annet nyanskaffelser av materiell som kampluftvern til Hæren.

Arbeidet med å relokalisere og gjennomføre treningen av allierte styrker i indre Troms er i rute. Dette vil bidra til å alliert trening og øving i større grad gjennomføres der hvor Forsvarets avdelinger øver og trener. Hæren er vertsavdeling og står for koordinering.

Forsvarets sanitet fikk i 2019 tilført manglende materiell til feltsykehuset (Role 2 Enhanced).

Videre innføring og utvikling av felles integrert forvaltningssystem (FIF) fortsetter. Med alt materiellet med tilhørende data i samme systemet, vil gevinster realiseres og kvaliteten forbedres i årene fremover.

Effektivisering

Gjennom iverksettelsesbrevet (2017–2020) er det definert en rekke prosjekter som samlet skal gi Forsvaret en innsparing på 1,412 milliarder kroner. Totalt har disse tiltakene medført at 1,047 milliarder kroner er omdisponert i perioden. Samlet krav til effektivisering i perioden 2017–2019 er på 981 millioner kroner, og regnskapene viser at Forsvaret har omdisponert 66 millioner kroner mer enn kravet. Endringen av Forsvarets personell- og kompetansebeholdning, med tilhørende årsverksreduksjoner for 2019, er til dels gjennomført. Utdanningsreformen gjennomføres etter planen, og siste tiltak for avviklingen av Åsegarden blir gjennomført tidlig i 2020. Effektivisering av forsyningstjenesten og nedleggelse av Hovemoen er forskjøvet. Tiltak for oppbygging av ny kompetanse er gjennomført etter plan. Det er tildelt nye årsverkshjemler for å styrke Sjøforsvarets besetninger og Heimevernet. Luftforsvaret er tilført årsverk for videreutviklingen av 334 skvadronen på Haakonvern orlogsstasjon, styrking av skolevirksomheten og oppbygging på Ørlandet. Hæren er tilført årsverkshjemler for etableringen av et jegerkompani i Finnmark.

Utdanningsreformen

Forsvaret er i ferd med å nå utdanningsreformens mål om bedre styring og kontroll av utdanningssystemet og kvalitet i utdanningen. Forsvarets høyskole har fått utvidet sin utdanningsportefølje med et eget studium for Luftforsvarets piloter og navigatører. I tillegg er det besluttet at språk- og etterretningsutdanningen skal flyttes fra Etterretningstjenestens våpenskole til Forsvarets høyskole. Etterretningsutdanningen reetableres med dette som en akkreditert høyskoleutdanning.

Kravene til gevinstrealisering knyttet til forbedrings- og effektiviseringstiltak i 2019, er realisert. →

MÅL I-3 STYRING OG KONTROLL

Beskrivelse

Forsvaret skal ha god styring og kontroll for å kunne understøtte kjernevirksomheten og derigjennom også bidra til høy tillit i befolkningen. Merknader fra Riksrevisjonen skal unngås. Dette forutsetter hensiktsmessige og effektive prosesser og rutiner samt gode holdninger til forvaltning.

Mot 2020 skal Forsvaret videreutvikle sin styring og kontroll slik at avvik blir forebygget, avdekket og lukket. Reduksjon i ledelse, administrasjon og støtte stiller økte krav til god intern kontroll.

Måloppnåelse vurderes helhetlig basert på en vurdering av Forsvarets evne til styring og kontroll.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Omtales under kapittel 4, *Styring og kontroll*.

MÅL M-1 RIKTIG KOMPETANSE TIL RETT TID

Beskrivelse

Forsvaret skal ha rett kompetanse til å ivareta Forsvarets oppgaver i krig, krise og fred gjennom en robust og tilgjengelig personell- og kompetansestruktur med nødvendig utholdenhet tilpasset Forsvarets behov.

Mot 2020 skal Forsvaret videreutvikles til en moderne kompetanseorganisasjon. Strategisk kompetanseledelse gir retning til hvordan Forsvaret tiltrekker, rekrutterer, anvender, beholder og utvikler kompetanse det trenger samt omstiller den kompetansen som ikke lenger er relevant. Personellstrukturen skal endres i perioden 2017–2020 slik at en større andel av personellet anvendes i den operative delen av strukturen. Militærordningen skal anvendes slik at ståtiden i de operative miljøene økes. Samlet skal dette legge til rette for en bærekraftig personell- og kompetansestruktur som har rett kompetanse til rett tid.

Forsvaret skal ha ledere som er gode rollemodeller og kulturbærere som leder i tråd med Forsvarets egne lederkrav og forsvarssektorens verdigrunnlag. Ledere skal legge til rette for omstilling, måloppnåelse og ivaretagelse av personellet. Det forventes at ledere tar ansvar for å videreutvikle en organisasjonskultur

preget av tillit, ansvarlighet, endringsvilje og lojalitet. Det er avgjørende at ledere styrer i en felles retning mot besluttede mål og stiller tydelige resultatkrav med tilhørende ansvarliggjøring.

Vurderingen av måloppnåelse baseres på en kvantitativ og kvalitativ helhetlig vurdering av indikatorer som belyser resultatorientert lederskap samt en helhetlig vurdering av personell- og kompetansestrukturen, og om denne utvikler seg som forventet mot 2020.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Innenfor gitte rammer er Forsvarets totale personell- og kompetansedekning tilfredsstillende. Omstillingene er komplekse, og det er ofte det samme personellet som blir brukt både i operasjoner og daglig drift. Resultatet blir derfor høy arbeidsbelastning for mange av Forsvarets ansatte.

De vernepliktige er en viktig del av Forsvaret. Tilretteleggingen av personlig utrusning, bekledning og forlegninger for vernepliktige har fortsatt i 2019. Forsvaret gjør en målrettet innsats for økt digitalisering for å sikre en bedre kommunikasjon mellom den enkelte vernepliktige og Forsvaret. Prosjektet *Digital Soldat* står her sentralt.

Allmenn verneplikt har økt kvinneandelen blant de førstegangstjenestegjørende. Forsvaret har også i 2019 arbeidet for å utnytte de viktige rekrutteringsmulighetene som allmenn verneplikt gir, med gode resultater.

Militærordningen (OMT), med offiserer og spesialister i to utfyllende kompetansesøyler, går i 2020 inn i siste året av innføringsperioden. I 2019 har stadig flere yrkesbefal endret kategori til henholdsvis offiser og spesialist. Samtidig blir stillingsstrukturen tilpasset de politiske føringene³. Fordelingen ved utgangen av 2019 er 41 prosent offiserstillinger og 59 prosent spesialiststillinger. Det videre arbeidet går i henhold til planen.

3) Prop. 111 LS (2014–2015), innstilling 335 L (2014–2015) og lovvedtak 108 (2014–2015).

Kavalerieskadronen i Telemark bataljon under øvelse.

03

Forsvaret har i 2019 tatt flere gjensidig forsterkende grep for å fremme resultatorientert lederskap i hele organisasjonen. Vurderingen er at organisasjonen som helhet har hatt en positiv utvikling i 2019, og arbeidet som legges ned, er godt.

Tilbakemeldingene fra Forsvarets medarbeiderundersøkelse 2019 bekrefter den gode utviklingen der de ansatte opplever å ha støttende ledere. Forsvarets vernepliktsundersøkelse viser stor trivsel blant dem som gjennomfører førstegangstjenesten.

Forsvaret har i 2019 forsterket arbeidet for å redusere andelen ansatte og vernepliktige som rapporterer at de er blitt utsatt for mobbing eller seksuell trakassering. Forsvaret har nulltoleranse for mobbing og seksuell trakassering. Dette temaet er behandlet i alle ledernivåene i organisasjonen, og det er satt inn flere tiltak både sentralt i Forsvaret og i driftsenhetene. Det er blitt gjennomført spørreundersøkelser⁴, og det er satt inn tiltak på bakgrunn av funnene. Noen av tiltakene er blitt realisert, mens noen må få virke over tid før man kan se resultater.

Samlet sett utvikler personell- og kompetansestrukturen seg i tråd med planen frem mot 2020.

4) Medarbeiderundersøkelsen, vernepliktsundersøkelsen og undersøkelsen av mobbing og seksuell trakassering.

Under opptaksuken til fallskjermerjegeropptaket blir aspirantene testet både psykisk og fysisk.

Styring og kontroll

Forsvaret har god intern styring og kontroll i tråd med kravene i økonomiregelverket. Den interne styringen er tilpasset Forsvarets egenart, risiko og vesentlighet.

Forsvarssjefen vil forenkle styringen av underlagte avdelinger gjennom økt vektlegging av rammestyring. Dette gir igjen forenkling av rapporteringskrav.

Forsvaret har god intern styring og kontroll i tråd med kravene i økonomiregelverket. Den interne styringen er tilpasset Forsvarets egenart, risiko og vesentlighet. Forsvarets styringssystem er forsvarssjefens internkontrollsystem, basert på prinsippene i rammeverket COSO ERM med tilpasning for Forsvaret. Økonomiregelverkets § 4, første ledd, fastsetter grunnleggende styringsprinsipp om forsvarlig internkontroll i statlig styring. Grunnreglene for god internkontroll stiller konkrete krav til hva god intern styring og kontroll (internkontroll) innebærer, jf. §§ 14 og 15. Forsvarets styringssystem, med Forsvarets styringsløsning, er blant annet Forsvarets verktøy for å følge opp effektiviteten og kvaliteten i Forsvarets ressursbruk og leveranser. Forsvaret kan sette mål for en aktivitet eller prosess og samle inn styringsinformasjon om prosessmålene nås. Denne informasjonen kan brukes til læring, styring og kontroll. På denne måten kan Forsvaret opparbeide seg en systematisk innsikt i hvordan etablert internkontroll i vesentlige prosesser fungerer i praksis.

Forsvarssjefen vil forenkle styringen av underlagte avdelinger gjennom økt vektlegging av rammestyring. Dette gir igjen forenkling av rapporteringskrav. Kombinert med effektiv og tidsriktig støtte fra avdelinger med leveranser til hele Forsvaret, vil dette bidra til at styrkesjefene kan prioritere sine hovedleveranser. Verktøy for prosessovervåking vil bidra til økt automatisering.

Forsvaret vil for gjennomføringsåret 2020 erstatte Forsvarssjefens virksomhetsplan med Forsvarssjefens plan. Forsvarssjefens plan er hoveddokumentet for ledelse og styring av Forsvaret. Dokumentet bygger på en strategisk analyse av Forsvarets strategiske planverk, en vurdering av operativ evne i perioden 2020–2031, og føringer gitt i gjeldende iverksettelsesbrev for langtidspanen.

Planen skal bidra til en ytterligere dreining mot styring på mål med vekt på resultat- og effektoppnåelse. Hensikten med Forsvarssjefens plan er å utvikle Forsvaret i rammen av forsvarssjefens målbilde. Dette skal sette Forsvaret best mulig i stand til å innfri

de militærstrategiske effektene som er gitt i Forsvarets strategiske planverk.

Det er gjennomført egenevaluering (ledelsens årlige gjennomgang) av intern styring og kontroll. Evalueringen er gjennomført i Forsvarsstaben etter forsvarssektorens modenhetsmodell⁵. Gjennomgangen skal gi innsikt i og vurdere elementer ved intern styring og kontroll. I tillegg skal gjennomgangen vise i hvilken grad elementene er formaliserte, etterlevde og gjenstand for kontinuerlig forbedring. Forsvarets virksomhetsstyring har et høyt nivå (etterlevd). Organisasjonen har blant annet forbedringspotensial for erfaringshåndtering og organisatorisk læring. Både erfaringshåndtering og organisatorisk læring ligger på et lavere nivå.

FORSVARETS STYRINGSSYSTEM Mål- og resultatstyring – risikostyring

Forsvarets styringssystem består av fem elementer:

- Styringsmodellen er en generell beskrivelse av hvordan Forsvaret skal styres.
- Regelverk setter krav til etterlevelse med juridisk bindende «statiske» dokumenter.
- Prosess er beskrivelse og dokumentasjon av gjennomgående og felles arbeidsprosesser.
- Teknologi er der arbeidsprosessene utføres i praksis og styringsinformasjonen skapes.
- Organisering er slik vi har organisert oss og har definert ansvar og myndighet for å løse definerte oppgaver.

Forsvaret har forbedret flere av elementene i styringssystemet og er i ferd med å innføre en ny styringsløsning. Formålet med innføringen er å forbedre styringen gjennom standardisering og bruk av data. Den valgte løsningen er *Corporater* som også benyttes av flere andre statlige virksomheter.

5) Jf. instruksen fra Forsvarsdepartementet.

04

Styringsløsningen vil bidra med:

- mål-, resultat- og risikostyring i en felles (standardisert) løsning
- kvalitetsforbedringer gjennom bedre sporbarhet på styringsdata og bedre beslutningsgrunnlag
- redusert manuelt arbeid
- reduserte rapporteringskrav
- kontinuerlig tilgang til styringsinformasjon
- tid frigjort til analyse
- forbedret internkontroll og datakvalitet

Forsvarets øverste ledelse har tatt i bruk styringsløsningen fra og med andre tertial 2019. Det arbeides med å få inn flere nøkkeltall i løsningen samtidig som innføringen pågår. I 2020 vil Forsvaret starte arbeidet med å etablere målbilder for forsvarssjefens underlagte avdelinger. I dag rapporterer underlagte sjefer ut ifra forsvarssjefens målbilde. I styringsløsningen oppdateres status i eget målbilde.

Sikkerhetsstyring

Styring av sikkerhet er integrert i Forsvarets virksomhetsstyring. Helhetlig sikkerhet utøves gjennom internkontroll med effekt for operativ sikkerhet og operativ evne. Helheten for operativ sikkerhet omfavner:

- helsemessig personsikkerhet i arbeidsmiljøet
- personvernforordningen (GDPR)
- materiell sikkerhet
- miljøvern
- forebyggende sikkerhetstjeneste (sikring/security)

Det har, med utgangspunkt i forsvarssjefens målbilde, vært lagt vekt på de systematiske tiltakene for bedring av forebyggende sikkerhetstjeneste (sikring/security). Dette følges opp i mål- og resultatstyringen som er beskrevet og vurdert under mål I-1 *Forebyggende sikkerhet*. I tillegg er miljøvernarbeidet og miljøstyringen fremhevet i vedlegget *Forsvarets miljøvern* i årsrapporten.

Forsvarssjefens sikkerhetsråd er øverste rådgivende organ for Forsvarets styring av sikkerhet. Det ble gjen-

nomført to rådsmøter i 2019 for å vurdere effekten av sikkerhetssystemets elementer og vesentlige og kritiske forhold rapportert i internkontrollen. Kilder for evaluering har vært:

- tilsynsrapporter
- relevante interne fagmiljøers internrevisjoner
- ulykkes- og hendelsesrapporter
- analyser og utredninger

Internevaluering av sikkerhetsstyringssystemet i 2019 har resultert i initiativ og tiltak i 2020 for å bedre internkontrollprosessen. Sikkerhetsstyring integreres i alle styringsprosesser på alle nivåer. For måling av sikkerhet i et helhetlig perspektiv og utvikling av sikkerhetsnivået i Forsvaret, får innsatsen økt prioritet for å bedre kvaliteten på styringsparameterne og nøkkeltall.

Totalt ble det i 2019 rapportert ca. 4000 uønskede hendelser i Forsvarets felles hendeshåndteringssystem. I tillegg ble det rapportert 420 fly- og bakkehendelser i Luftforsvarets eget rapporteringsverktøy. 63 hendelser har alvorlighetskategoriene «kritisk», «meget alvorlig» og «alvorlig». Ambisjonen med hendeshåndteringen for 2019 har vært økt kvalitet på å systematisere oppfølging av rapporterte hendelser. Håndteringen av ulykken på Mauken i 2017 der en soldat omkom, og forliset av KNM «Helge Ingstad» i 2018 har krevd intensiv oppfølging i forsvarsgrenene. For å redusere muligheten for gjentakelse tar Forsvaret lærdom av hendelsene og fortsetter å utvikle sikkerhetsbarrierer. Vesentlige fellesnevne er oppsummert ved temaene kompetansestyling, samhandling og teamkompetanse, dokumentasjon og regelverkstyring og risikohåndtering på ulike nivå.

En ulykkesmodell er innført i systemet for hendeshåndtering. Modellen forenkler komplekse hendelser for å ivareta de vesentligste kjennetegnene ved en ulykke: det unike og hva den har til felles med andre ulykker. Selv om alle ulykker hver for seg er helt spesielle, søker Forsvaret å måle generaliserbare tendenser og trender som gir grunnlag for å forstå sammenhenger, lære og forebygge. Hensikten er →

Soldat i Kavalerieskadronen i Finnmark landforsvar.

Panserbataljonen under den internasjonale vinterøvelsen Northern Wind i Sverige.

Soldater fra Artilleribataljonen på øvelse på Setermoen.

Soldat fra Sambandsbataljonen ved en radiostasjon under øvelsen Joint Viking.

å skape felles forståelse for ulykkesfenomener og å strukturere og kommunisere risikoproblemer og hindre subjektive vurderinger. Det er viktig med datasamling og analyser for å forstå sammenhenger mellom farlige tilstander og utløsende faktorer.

Regelverk

Forsvarets oppgaver er mangeartede og komplekse. Det er behov for reguleringer som sikrer at virksomheten drives effektivt og forsvarlig innenfor gitte rammer. Forsvaret har samlet flere tusen interne regelverk og andre styrende dokumenter. Disse er tilgjengelige i Forsvarets søkbare publiseringsløsning (FOBID).

For mange områder er det nødvendig med normerende reguleringer. Samtidig er det viktig å vurdere i hvor stor grad det er et reelt behov for å regulere og styre gjennom et eget internt regelverk. Det er også nødvendig å vurdere hvordan disse regelverkene skal kombineres med andre rettslige styringsinstrumenter for å oppnå best mulig effekt. Karlegging viser at det

er et stort potensial for å samordne, strukturere og modernisere det interne regelverket og myndighetsutøvelsen i Forsvaret. Det er derfor viktig å redusere omfanget av regelverk, forenkle dokumentstrukturen og ytterligere høyne den innholdsmessige kvaliteten. Videre må regelverket gjøres tilgjengelig på en oversiktlig måte på de plattformene som Forsvarets personell bruker i arbeidshverdagen. Det blir lagt vekt på økt kunnskap om regelverk som et styringsinstrument på alle nivåer.

Forsvarets regelverksenhet har kvalitetssikret over 300 regelverk og styrende dokumenter, 520 dokumenter er klargjort og publisert i regelverksportalen, og rundt 550 regelverk og andre styrende dokumenter er satt ut av kraft. Et forenklingsprosjekt skal harmonisere og redusere antall regelverk. Det innebærer et strengere regime for å utgi regelverk. På teknisk side er det gjennomført endringer knyttet til regelverksportalen, inkludert forbedringer knyttet til blant annet design, søkemotor og tilgangsstyring. En pilot er lansert der Rettsdatas lovkommentarer er gjort tilgjengelige. Forsvaret har tatt initiativ til og fått i oppdrag av Forsvarsdepartementet å etablere en tverretattlig gruppe som skal gi anbefaling for en felles regelverksstyringsinstruks, kvalitetssikringsstruktur og regelverksstruktur for forsvarssektoren.

Antikorrupsjonsprogram bekjempelse av arbeidsmiljøkriminalitet

Det pågår et internasjonalt antikorrupsjonsarbeid i regi av NATO. Forsvaret har satt som mål å være et foregangsland på dette området. Forsvaret har startet arbeidet med å identifisere forebyggende tiltak mot korrupsjon i anskaffelser. I tillegg er det videreført identifisering av særskilte risikoområder for korrupsjon. Forsvarets spesialstyrker har fått rollen som spydspiss i dette arbeidet, en rolle enheten er vant til å ha. Ambisjonen er at erfaringene med håndtering av korrupsjon i komplekse og krevende operasjoner internasjonalt, skal deles og brukes til å forbedre Forsvarets helhetlige antikorrupsjonsarbeid. Erfaringene kan også potensielt være nyttige i fellesoperasjoner.

Oppfølging av leverandører

Forsvaret har redegjort for tiltak og metode for å implementere Kommunal- og moderniseringsdepartementets (KMD) rundskriv om anskaffelser for å motvirke arbeidslivskriminalitet. Forsvarets logistikkorganisasjon har tilpasset seg disse føringene. Prosesser og malverk som brukes for å utarbeide nye avtaler med næringslivet, stiller krav til kontroll. Prosedyrer som skal sikre at lover og regler følges, legges til grunn for alt arbeid med tildeling av oppdrag og oppfølging av inngåtte kontrakter.

Personopplysningsvern

Personopplysningsvern omfatter sikkerhet for personopplysninger og inngår i Forsvarets sikkerhetsstyring.

I 2019 har Forsvaret styrket systemer og rutiner for å ivareta personvernregelverket. Forsvaret har god oversikt over sine behandlingsaktiviteter og risikovurderer behandlingene innenfor rammen av internkontrollsystemet. Forsvarets personvernforum, ved Forsvarets personvernombud, har utarbeidet og lansert flere kompetansehevende tiltak, blant annet e-læringskurs for alle Forsvarets ansatte, og en rekke veiledere og maler.

Gjennom 2019 har Forsvaret mottatt i underkant av 1000 begjæringer om innsyn i egne personopplysninger. Dette skyldes nok de registrerte økende bevissthet om rettighetene de har etter personvernregelverket. Forsvaret har mottatt få eksterne klagesaker. Det er også innmeldt få saker gjennom Forsvarets egne varslingskanaler.

Det vil bli særlig lagt vekt på internkontroll, kompetanseheving og bevisstgjøring av regelverkskravene i 2020. Forsvaret arbeider også med å ivareta lovkravet til innebygd personvern i systemløsningene.

RIKSREVISJONEN

Riksrevisjonens kunne ikke for 2018 bekrefte regnskapslinjen *Beholdninger av varer og driftsmidler* som følge av manglende dokumentasjon for riktig pris på 195 ammunisjonsmaterialer.

Det er gledelig at Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité har merket seg at Riksrevisjonen →

04

hevder at Forsvaret og Forsvarsmateriell har lagt ned et betydelig arbeid for å bedre regnskapskvaliteten. Forsvarssjefen har hatt en ambisjon om at konklusjonen for 2019-regnskapet er umodifisert. Merknadene til regnskapslinjen var knyttet til verdsettelse av Forsvarets beholdning i randsystemet AMSYS, som synliggjøres som en avsetning på en lagerkonto dedikert til ammunisjon. Forsvaret har ivaretatt Riksrevisjonens merknader. Gjennom målrettet arbeid med dokumentasjon av priser på aktuelle ammunisjonsstyper, mener Forsvaret at regnskapet for 2019 vil gi et riktig bilde av virksomhetens økonomiske tilstand.

Se for øvrig til omtale i kapittel 6 *Årsregnskap*.

FORSVARSSJEFENS INTERNREVISJON

Forsvarssjefens internrevisjon er en uavhengig be- kreftelses- og rådgivingsfunksjon i Forsvaret. Internrevisjonen utgjør tredje linjeforsvar i forsvarets styrings- og kontrollmiljø.

Internrevisjonen har i 2019 gjennomført flere revisjonsoppdrag. Det er siden 2014 gjennomført revisjon av intern styring og kontroll ved alle avdelingene i Forsvaret.

Forsvarssjefens internrevisjons vurdering og uttalelse om styring og kontroll følger forsvarssektorens modenhetskontroll (jf. årsrapporten til Forsvarssjefens internrevisjon). Forsvarssjefens internrevisjon mener at modenhetsnivået til Forsvarets overordnede virksomhetsstyring generelt ligger på nivået «etterlevd». Modellen definerer dette som «kan dokumentere utførelse av oppgaver i tråd med formalisert prosess». Forsvarssjefens internrevisjon er ikke kjent med noen forhold som tilsier svakheter eller mangler i Forsvarets utøvelse av *governance* (styresett), risikostyring og kontroll på et overordnet nivå.

Forsvarssjefens internrevisjon forvalter Forsvarets sentrale varslingskanal. Internrevisjonen har gjennom året vektlagt å bidra til å øke informasjonen om den sentrale varslingskanalen til Forsvarets personell. Det har vært en markant økning i antall henvendelser til varslingskanalen. Henvendelser relatert til seksuell trakassering har ikke vært økende.

05

Det er forventet en videre positiv utvikling av beredskapen og den operative evnen frem mot utgangen av langtidsplanen.

Vurdering av fremtidsutsikter

Forsvaret er avhengig av et robust og forberedt totalforsvar. Forsvaret skal derfor være synlig og støttende på de arenaene der totalforsvarets evner utvikles og vedlikeholdes.

MÅL L-1 OPERATIV EVNE TIL Å LØSE FORSVARETS OPPGAVER

Dette er konkrete forhold som stiller økende krav til Forsvarets operative evne nå og fremover:

- endringer i den sikkerhetspolitiske situasjonen
- endrede forventninger til Norge som alliert i NATO
- teknologisk utvikling

Det er forventet en videre positiv utvikling av beredskapen og den operative evnen frem mot utgangen av langtidsplanen. Styrkingen innebærer også forbedret samarbeid med det sivile samfunnet i rammen av totalforsvaret, et samarbeid som blir mer viktig. Forsvaret er avhengig av et robust og forberedt totalforsvar. Forsvaret skal derfor være synlig og støttende på de arenaene der totalforsvarets evner utvikles og vedlikeholdes. Det er også viktig med sivilsamfunnets støtte til Forsvaret. Den operative evnen til Forsvaret og samfunnet for øvrig er gjensidig avhengig av hverandre.

Arbeidet fortsetter med å styrke reservedels- og forsyningsberedskapslager og å innhente vedlikeholdsetterslep. Forsvaret bruker øremerkede midler til dette arbeidet, i tråd med føringer i gjeldende langtidsplan.

Perioden fremover vil bli preget av videre materiell-utskiftninger, endringer i basestrukturen og endringer i utdanning og kompetanse.

Sjøforsvaret vil innfase:

- kystvaktfartøyer
- undervannsbåter
- ny minerydderkapasitet

Landmakten vil:

- styrke beredskapsevnen
- fortsette etableringen i Finnmark
- innføre nye kapasiteter (nytt artilleri, kampluftvern)

Luftforsvaret vil innfase flere nye høyteknologiske plattformer, som blant annet:

- kampfly
- redningshelikoptre
- NH90-helikoptre
- maritime patruljefly (P-8)
- et videreutviklet luftvern

Totalt vil alt dette bidra til å skape et mer moderne forsvar med troverdige kapasiteter.

Digitalisering er et sentralt element for å skape et mer effektivt forsvar med økt kampkraft. Digitaliseringen muliggjør nye, endrede og mer effektive arbeidsprosesser og tilrettelegger for økt samhandling. For å lykkes med digitaliseringen skal Forsvaret satse på IKT med tilhørende infrastruktur. Infrastrukturen skal ha nødvendig funksjonalitet, kapasitet, robusthet og dekning. Videre skal Forsvaret vektlegge beskyttelse av IKT og forsvar av egne systemer i cyberdomenet. Forsvaret skal også fortsette det pågående arbeidet med romvirksomheten.

Den forverrede sikkerhetspolitiske situasjonen og økt aktivitet i norske nærområder gjør at dagens struktur ikke imøtekommer de økte forventningene til nasjonal tilstedeværelse i våre nærområder. Strukturen møter heller ikke forventningene til økte bidrag til NATOs stående styrker og beredskapsstyrker. Hele organisasjonen mangler nødvendig utholdenhet. Bemanningsnivået er tilpasset en langt lavere fredstidsaktivitet enn det som kreves i dagens situasjon, og det gir ikke nødvendig fleksibilitet til å omprioritere menneskelige ressurser når det er behov for det. Dette innebærer at belastningen for mange av Forsvarets ansatte blir urovekkende høy.

MÅL L-2 BEREDSKAP OG EVNE TIL OPERASJONER I KRISE OG KRIG

For å ha evne til å gjennomføre operasjoner med hele styrkestrukturen skal Forsvaret fortsette å styrke beredskapen. Dette krever at flere tiltak må settes i gang. Dette gjelder særlig innenfor fornyelse og vedlikehold av materiell, bygging av forsyningsberedskap og →

videreutvikling Forsvarets KKIS⁶. Forsvarets logistikkorganisasjon og Cyberforsvaret skal fortsette å bygge opp kapasiteter for å øke evnen til å understøtte Forsvarets operasjoner og alliert mottak. Arbeidet innebærer blant annet økt vekt på beredskap og evnen til å utnytte totalforsvaret.

I 2019 ble det inngått beredskapskontrakter med sivile vare- og tjenesteleverandører, og slike kontrakter blir viktige også fremover. De strategiske avtalene for logistikk er et eksempel på en løsning der Forsvaret har styrket beredskapen betraktelig samtidig som organisasjonen er spart for betydelige kostnader. Arbeidet fortsetter med å redusere klartider for å øke reaksjonsevnen for flere av Forsvarets avdelinger.

Målrettet trening og øving forbedrer evnen til å samarbeide effektivt med andre. Dermed øker den operative evnen. Forsvaret vil fortsette å øve sammen med andre etater og legge til rette for øving og trening med allierte forsterkningsstyrker.

Selv om det er gjort flere grep for å styrke reaksjonsevnen, ta igjen etterslepet på vedlikehold og fyller beredskapslagrene, er situasjonen enda ikke tilfredsstillende. Når bemanningen er for lav i flesteparten av Forsvarets operative avdelinger, har ikke disse tilstrekkelig utholdenhet.

MÅL L-3 DAGLIGE OPERASJONER

Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen krever overvåking med høy kvalitet og tilstedeværelse i våre nærrområder. Forsvaret skal opprettholde situasjonsforståelsen i Norges interesseområder. Dette skal gjøres sammen med opprettholdelse av evnen til fast, forutsigbar og legitim suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. Inn- og utfasing av nye hovedsystemer i Luftforsvaret vil kunne utfordre evnen til overvåking og suverenitetshevdelse de nærmeste årene. Forsvaret gjør kontinuerlig tiltak for å holde denne evnen på et tilstrekkelig nivå. De nye

maritime patruljeflyene P-8 er i anskaffelse, og nye luftvarslingsradarer vil erstatte de eldre systemene.

Forsvaret vil fortsette det målrettede arbeidet med å legge til rette for fellesoperative øvelser med allierte i norske nærrområder.

Tilstedeværelsen i nord fortsetter både med fartøyer, landstyrker, maritime patruljefly og kampfly. Daglige operasjoner og situasjonshåndtering har prioritet, men må balanseres mot behovene for styrkeproduksjon. Målet er å videreutvikle operativ tilgjengelighet. I tiden fremover skal Forsvaret styrke kapasiteten til å overvåke og oppdage cyberangrep.

Erfaringene fra 2019 har understreket at vi har for få enheter til å løse Forsvarets oppgaver innenfor gjeldende ambisjonsnivå. De samme erfaringene har forsterket inntrykket av at vi mangler nødvendig utholdenhet i hele organisasjonen. Bemanningsnivået er tilpasset en langt lavere fredstidsaktivitet enn det som kreves i dagens situasjon, og Forsvaret har ikke lenger fleksibilitet til å omprioritere menneskelige ressurser i organisasjonen.

MÅL Ø-1 MÅLRETTET OG EFFEKTIV ANVENDELSE AV TILDELTE MIDLER

Forutsetninger og krav har endret seg i løpet av langtidperioden. Samtidig har Forsvaret utfordringer med å realisere alle effektiviseringstiltakene. For de kommende årene er det et gap mellom oppdrag og krav sammenlignet med de skisserte økonomiske rammene. Forsvaret har god oversikt over de økonomiske utfordringene. Organisasjonen har en svært god evne til langsiktig økonomistyring som sikrer kostnadskontroll, utnytter handlingsrommet og tilpasser driften til nye rammebetingelser. Vurderingen er at Forsvaret som organisasjon er god til å anvende tildelte midler målrettet og effektivt. Etableringen av strategiske avtaler for logistikk har vært en bidragsyter for å bedre beredskapen i Forsvaret til en lavere kostnad.

MÅL I-1 FOREBYGGENDE SIKKERHET

Objektsikring og sikring av skjermingsverdige objekter vil fortsatt ha høy prioritet fremover. I de kommende

To soldater sikrer et F-35-kampfly ved Luftforsvarets base på Rygge.

05

Soldat fra Panserbataljonen under skarpskyttingsøvelsen Thunder Reindeer 2019.

årene vil Forsvarsbygg, i samarbeid med Forsvaret, bruke betydelige midler for å gjøre den fysiske sikringen bedre i og rundt skjermingsverdige objekter. Forsvaret forventer betydelige forbedringer i løpet av 2020 og 2021. Det er store utfordringer innen informasjonssikkerhet, og her er det iverksatt flere tiltak. For å motvirke økte trusler blir det lagt vekt på å styrke sikkerheten på leveranser fra flere investeringsprosjekter i årene som kommer. Det er forventet ytterligere forbedret tilstand innen sikkerhetsstyring og personellsikkerhet.

Arbeidet fortsetter med å følge opp implementeringen av ny sikkerhetslov med forskrifter. Sikkerhetsorganisasjonen videreutvikles og profesjonaliseres i årene som kommer.

MÅL I-2 BÆREKRAFTIG VIDEREUTVIKLING AV FORSVARETS STRUKTUR OG ORGANISASJON

Strukturutvikling

Langtidsplanen for forsvarssektoren legger opp til en betydelig styrking av drifts- og investeringsnivået i Forsvaret. Betydelige midler skal brukes for å øke tilgjengeligheten, utholdenheten og reaksjonsevnen i Forsvarets operative struktur. Det er planlagt og budsjettert tiltak som vil korte ned klartider, øke aktiviteten og øke bemanningen for utvalgte kapasiteter. →

6) KKIS – kommando, kontroll og informasjonssystemer.

05

Pågående modernisering av kapasiteter fortsetter i langtidsperioden:

- Ytterligere seks F-35-kampfly ble levert i 2019, og dette etterfølges av seks fly per år i langtidsperioden.
- I 2017 kom første leveranse av nytt redningshelikopter AW101, og samtlige helikoptre skal leveres innen 2020.
- Det er planlagt å innfase åtte NH90-helikoptre i løpet av langtidsperioden. Dagens seks NH90-helikoptre oppgraderes til endelig versjon og settes i drift innen 2022.
- Maritime patruljefly av typen P-8 Poseidon erstatter P-3 Orion, og anskaffelsen er i rute. Første fly kommer til Norge i 2022.
- Det er besluttet å anskaffe ubåter som erstatning for Ula-klassen.
- Det anskaffes helikopterbærende kystvaktfartøy som erstatning for Nordkapp-klassen.

Hæren og Heimevernet er under omstilling og utvikling.

Brigade Nord skal omstilles til tre mekaniserte manøverbataljoner. Hærens reaksjonsevne skal bedres, og kampkraften skal styrkes. Kampkraften styrkes gjennom blant annet styrking av landmilitær tilstedeværelse i Finnmark og nyanskaffelser av materiell.

Effektivisering

Det er usikkert om Forsvaret klarer å nå kravene til effektivisering. I hovedsak gjelder dette etableringen av en sentraldistribusjon på Hovemoen og utvikling og effektivisering av vedlikeholdstjenesten.

MÅL I-3 STYRING OG KONTROLL

Innføringen av ny styringsløsning skal få effekt mot slutten av langtidsperioden. Dette gjør at Forsvaret når målsettingen om å frigjøre tid til mer effektiv og målrettet ressursbruk i styringsprosessene. I tillegg til å innføre løsningen vil Forsvaret videreutvikle arbeidsprosessene. Dette skal sikre en mer effektiv ressursutnyttelse ved hjelp av tidsriktig teknologi og gode løsninger. Innføringen av styringsløsningen vil

gi nyttig erfaring til videre effektivisering av styringsprosessene i Forsvaret.

MÅL M-1 RIKTIG KOMPETANSE TIL RETT TID

Forsvarets hovedprioritet vil fortsatt være å dekke kompetansebehovet i både freds- og krigsstrukturen, med sistnevnte som høyeste prioritet. Behovet for utdanning og øving må derfor ses ut over behovet til fredstidsorganisasjonen. Krigsstrukturen er satt opp med et større antall personer enn fredsstrukturen, med Heimevernet som den største enheten. Det vil fortsatt være en hovedutfordring å øke utholdenheten om ikke bemanningen økes innenfor enkelte fagområder og i de operative avdelingene i årene som kommer.

Forsvaret vil fortsatt være preget av utvikling og omstilling. Det er avgjørende med god ivaretagelse av personellet for å lykkes med omstillinger. I tillegg til rekrutteringen som skjer internt og med bred basis i verneplikten, vil Forsvaret også intensivere rekruttering og re-rekruttering for å dekke nødvendige kompetansebehov for operativ evne.

Det blir gjennomført en pilot for differensiert førstegangstjeneste og grunnutdanning utenfor operative avdelinger. Piloten gjennomføres på Garnisonen i Porsanger høsten 2019 og våren 2020. Den gradvise innføringen blir gjort i takt med at infrastruktur blir tilgjengelig.

Innføringen av *Ordning for militært tilsatte* avsluttes formelt ved utgangen av 2020. Forsvaret vil da etablert en struktur som er tilpasset den nye ordningen. De fleste av dagens offiserer og spesialister er utdannet og har tjenestegjort under den tidligere befalsordningen. Derfor er det like viktig å vektlegge den kulturelle dimensjonen som den strukturelle. Arbeidet med å utvikle kulturen har pågått siden ordningen ble innført, og det vil fortsette i mange år fremover.

Soldater fra den norske styrken i Operation Inherent Resolve i Irak gjennomfører en skarpskyttingsøvelse.

Befal skyter mot fienden under øvelsen Joint Action.

Forsvarets grunnleggende oppdrag er å forsvare Norge. Oppdraget løses ved å opprettholde og videreutvikle den operative evnen.

Årsregnskap

I 2019 har Forsvaret styrket beholdningen av reservedeler, utført omfattende vedlikehold og styrket beredskapen.

Ledelseskommentarer til årsregnskapet 2019

FORMÅL

Forsvaret er et bruttobudsjettert, ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet.

Forsvarets grunnleggende oppdrag er å forsvare Norge. Oppdraget løses ved å opprettholde og videreutvikle den operative evnen. Forsvaret skal sikre nasjonal selvstendighet og politisk handlefrihet. Dessuten skal Forsvaret bidra til å forebygge krig og konflikt i Norge og for Norges allierte.

BEKREFTELSE

Forsvaret avlegger regnskap etter to finansielle rammeverk: kontantregnskapet etter statsregnskapets bestemmelser, og periodisert virksomhetsregnskap i samsvar med de statlige regnskapsstandardene (SRS).

Årsregnskapet er avlagt i henhold til *Bestemmelser om økonomistyring i staten* med tilhørende rundskriv fra Finansdepartementet, og krav fra Forsvarsdepartementet i *Instruks om økonomi- og virksomhetsstyring*.

Årsregnskapet gir et dekkende bilde av Forsvarets disponible bevilgninger, regnskapsførte utgifter, kostnader, inntekter, eiendeler og gjeld.

VESENTLIGE FORHOLD

Merverdiavgift

I 2019 og tidligere har etatene i forsvarssektoren fakturert hverandre for salg av varer og tjenester. Disse var ikke bevilgningsfinansierte og ble fakturert uten merverdiavgift. Fra 1. januar 2020 blir det beregnet merverdiavgift for all avgiftspliktig omsetning mellom etatene i forsvarssektoren.

Lokalt lønnsoppgjør

De lokale lønnsoppgjørene mellom Forsvaret og arbeidstakerorganisasjonene LO, YS og UNIO er enda ikke avsluttet. Forsvaret har derfor avsatt 109 millioner kroner for lokalt lønnsoppgjør i 2019.

Radiolinjestasjoner

Forsvarets radiolinjestasjoner er en del av Forsvarets kommunikasjonsinfrastruktur. I 2019 er det re-klasifisert radiolinjestasjoner fra omløpsmidler til anleggsmidler, totalt 366 millioner kroner. I tillegg er det avsatt 254 millioner kroner for re-klasifisering av FKI⁷-materiell i 2020.

7) Forsvarets kommunikasjonsinfrastruktur.

Ammunisjon

Forsvaret har gjennom 2016 og 2017 endret priser på en rekke ammunisjonsmaterialer. Det har i disse tilfellene ikke vært tilfredsstillende dokumentasjon av nye priser. Gjennom 2019 har prisene vært kvalitetssikret, noe som har medført behov for en nedskrivning av regnskapslinjen *Beholdninger av varer og driftsmidler* med 663 millioner kroner.

VURDERING AV VIRKSOMHETSREGNSKAPET

Anleggsmidler

I 2019 har Forsvaret mottatt anleggsmidler fra Forsvarets materiell til en verdi av totalt 12,3 milliarder kroner. Dette inkluderer blant annet seks nye F-35-kampfly, tre NH90-helikoptre, CV90-kampvogner og forsyningsfartøyet KNM «Maud». Det er inngått avtale knyttet til reservedelspakker til drift av F-35-kampflyene. Det er innbetalt 194 millioner kroner knyttet til avtalen.

Fra Forsvarsbygg er det overført anleggsmidler til en verdi av totalt 50,5 millioner kroner, blant annet for IKT i bygg og inventar. Totalt har Forsvaret bokført en verdi av anleggsmidler på 61,5 milliarder kroner. Forsvarets totale avskrivninger er 5,3 milliarder kroner i 2019. Den totale verdien av anleggsmidler har økt med 8,3 milliarder kroner i 2019.

Varer og driftsmateriell

I 2019 har Forsvaret styrket beholdningen av reservedeler, utført omfattende vedlikehold og styrket beredskapen. Forsvaret fikk en øremerket tildeling til dette formålet på 510 millioner kroner.

Totalt har Forsvaret beholdninger av varer og driftsmateriell verdsatt til 36,2 milliarder kroner vurdert til anskaffelseskost før ukurans.

VURDERING AV BEVILGNINGSREGNSKAPET

Bevilgningsregnskapet for 2019 gir en oversikt over hvordan Forsvaret har disponert statens verdier, inntekter og utgifter. Forsvaret har hatt god økonomisk kontroll, og det er ikke brukt mer enn tildelte bevilgninger. Forsvaret har fulgt opp at bevilgningene er brukt i tråd med Forsvarsdepartementets føringer innenfor rammen av Stortingets vedtak og forutsetninger.

Inntektsfullmakt, tildeling og bestillingsfullmakt

Forsvarets samlede tildeling på utgiftskapitler i 2019 var på 33,2 milliarder kroner. I tillegg har Forsvaret mottatt belastningsfullmakter på totalt 712 millioner kroner. Dermed ble den totale disponible utgifts- →

rammen for Forsvaret 33,9 milliarder kroner i 2019. Forsvaret er delegert bestillingsfullmakter på totalt 9,4 milliarder kroner. Av disse har Forsvaret disponert 8 milliarder kroner. Forsvaret hadde i 2019 et inntektskrav på 2,4 milliarder kroner. Totale inntekter er 3,9 milliarder kroner. Forsvaret har et samlet netto mindreforbruk på 276 millioner kroner. Forsvaret har søkt Forsvarsdepartementet om å overføre mindreforbruket til 2020. Mindreforbruket for 2019 er i hovedsak forpliktete utgifter som forfaller til utbetaling i 2020.

MELLOMVÆRENDE

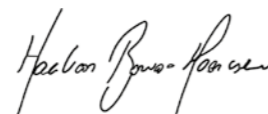
Mellomværende med statskassen utgjorde per 31. desember 2019 totalt 763 millioner kroner. Det består i hovedsak av gjeld knyttet til skyldig skattetrekk. Oppstillingen av artskontorapporteringen viser hvilke eiendeler og gjeldsposter mellomværende består av.

REVISJONSORDNING

Riksrevisjonen er ekstern revisor og reviderer regnskapet til Forsvaret. Årsregnskapet er ikke ferdig revidert per dags dato. Revisjonsberetningen skal normalt foreligge innen 1. mai 2020. På grunn av

situasjonen med koronaviruset vil fristene endres. Riksrevisjonen har meddelt Forsvaret at Riksrevisjonen ikke vil være i stand til å avgi en revisjonsberetning til regnskapet for Forsvaret innen 1. mai 2020. Konsekvensen av dette vil også være at forsvarssjefen og økonomiansvarlig ikke kan signere *Fullstendighetserklæring for Forsvaret 2019* på nåværende tidspunkt. Forsvaret leverer sitt årsregnskap uten at det er gjennomført oppsummeringsmøte etter revisjonen eller at det er mottatt revisjonsbrev fra Riksrevisjonen.

Oslo, 17. april 2020

Haakon Bruun-Hanssen
Admiral
Forsvarssjef

Årsregnskap etter kontantprinsippet 2019

REGNSKAPSPRINSIPPER

Årsregnskapet for Forsvaret er utarbeidet og avlagt etter retningslinjene som er fastsatt i *Bestemmelser om økonomistyring i staten* (bestemmelsene). Årsregnskapet er utarbeidet i henhold til krav i bestemmelsens punkt 3.4.1, bestemmelser i R-115 av november 2016, og eventuelle tilleggskrav fastsatt av Forsvarsdepartementet.

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen og artskontorapporteringen er utarbeidet med utgangspunkt i bestemmelsens punkt 3.4.2, de grunnleggende prinsippene for årsregnskapet:

- regnskapet følger kalenderåret
- regnskapet inneholder alle rapporterte utgifter og inntekter for regnskapsåret
- utgifter og inntekter er ført med bruttobeløp i regnskapet
- regnskapet er utarbeidet i tråd med kontantprinsippet

Oppstillingen av bevilgnings- og artskontorapporteringen er utarbeidet etter de samme prinsippene, men gruppert ulikt. Prinsippene er i henhold til kravene i *Bestemmelser om økonomistyring i staten*, punkt 3.5, om rapportering til statsregnskapet. Sumlinjen *Netto rapportert til bevilgningsregnskapet* er lik i begge oppstillingene.

Forsvaret er tilknyttet statens konsernkontoordning i Norges Bank i henhold til punkt 3.7 i bestemmelsen. Forsvaret er en bruttobudsjettert virksomhet. Det blir ikke tilført likvider gjennom året, men Forsvaret har trekkrettigheter på en konsernkonto. Saldoen på oppgjørskontoene nullstilles ved årsslutt og overgangen til et nytt år.

HORISONTAL SAMHANDEL

Forsvarets logistikkorganisasjon kjøper inn og lagerfører nødvendige beholdninger av varer og driftsmateriell i Forsvaret. Bevilgningene for forbruk av dette materiellet – i likhet med materiell anskaffet direkte fra ekstern leverandør – blir tildelt brukerne. Dette danner grunnlaget for dagens regnskapsføring av horisontal samhandel i Forsvaret hvor bruker blir belastet for forbruket, og Forsvarets logistikkorganisasjon får en tilsvarende utgiftsreduksjon. Godskrivingen gir Forsvarets logistikkorganisasjon finansiering for reanskaffelse av nytt materiell. For at horisontal samhandel skal understøtte effektiv ressursutnyttelse i Forsvaret, må Forsvarets logistikkorganisasjon drive effektiv lagerstyring. Riktig materiell må handles inn til

riktig tid, med riktig kvantum og kvalitet, og til lavest mulig enhetspris. Forsvarets logistikkorganisasjon må følgelig utnytte skalafordelene som ligger i anskaffelse av større partier. Behovet for effektiv lagerstyring kan dermed potensielt medføre en ubalanse mellom hva en gitt kunde har brukt av materiell fra lager gjennom året, og hva som er re-anskaffet av materiell til samme kunde.

Forsvaret henviser til St.meld. nr. 10 (2005–2006) *Om økonomisk styring i Forsvaret*. Her fremkommer det av kapittel 6, *Gjennomgang av horisontal samhandel*:

Horisontal samhandel praktiseres i forsvarssektoren for å øke aktørenes kostnadsbevissthet og derigjennom sikre mest mulig rasjonell drift. (...) Horisontal samhandel foregår også mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og øvrige deler av Forsvarets militære organisasjon. Forsvarets logistikkorganisasjon forvalter bl.a. alt militært materiell i Forsvarets militære organisasjon på vegne av forsvarssjefen. De øvrige delene av Forsvarets militære organisasjon betaler Forsvarets logistikkorganisasjon for vedlikeholdstjenester, forsyninger og uttak av materiell. (...) Horisontal samhandel må ses som et av Forsvarets verktøy for å styre virksomheten til å bruke ressursene effektivt, jf. Bestemmelser om økonomistyring i Staten.

Horisontal samhandel er også omtalt i Prop. nr. 1 i 2003–2004 og 2008–2009.

BEVILGNINGSRAPPORTERINGEN

Bevilgningsrapporteringen viser regnskapstall som Forsvaret har rapportert til statsregnskapet. Regnskapstallene stilles opp etter de kapitlene og postene som Forsvaret har fullmakt til å disponere i bevilgningsregnskapet. Kolonnen *samlet tildeling* viser hva Forsvaret har fått stilt til disposisjon i tildelingsbrevet for hver statskonto (kapittel og post). Oppstillingen viser i tillegg alle finansielle eiendeler og forpliktelser Forsvaret står oppført med i statens kapitalregnskap.

Avgitte belastningsfullmakter er inkludert i kolonnen for samlet tildeling, men Forsvaret bokfører eller rapporterer ikke dette til statsregnskapet. Avgitte belastningsfullmakter blir bokført og rapportert av virksomheten som har mottatt belastningsfullmakten. Derfor vises dette ikke i kolonnen for *regnskap*. De avgitte fullmaktene fremkommer i note D til bevilgningsoppstillingen.

Mottatte fullmakter til å belaste en annen virksomhets kapittel og post (belastningsfullmakt) vises ikke i kolonnen for samlet tildeling. Dette er omtalt i note C, *Forklaring av tildelte belastningsfullmakter til bevilgningsoppstillingen*. Utgifter som er knyttet →

til mottatte belastningsfullmakter, er bokført og rapportert til statsregnskapet. Disse vises i kolonnene for *regnskap*.

I note C vises belastningsfullmakter som Forsvaret er blitt tildelt. Notene forklarer også hva tildelingen gjelder.

I note D vises belastningsfullmakter Forsvaret har avgitt til andre. Notene forklarer hva tildelingen gjelder.

I note E vises fullmakter som Forsvaret har fått tildelt for å kunne forplikte staten utover gitte bevilgninger. Disse bestillingsfullmaktene fremkommer i romertallsvedtak III i Prop. 1, statsbudsjettet for 2019.

ARTSKONTORRAPPORTERINGEN

Artskontorrapporteringen viser regnskapstallene Forsvaret har rapportert til statsregnskapet etter standard kontoplan for statlige virksomheter. Forsvaret har trekkrettigheter på konsernkonto i Norges Bank. Tildelingene er ikke inntektsført og er derfor ikke vist som inntekt i oppstillingen.

Vaktstyrken til Cyberforsvarets base- og alarmtjenester under dimisjonsoppstilling på Jørstadmoen. →

OPPSTILLING AV BEVILGNINGSRAPPORTERING 31.12.2019

Tall i tusen kroner

Utgifts-kapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling*	Regnskap	Merutgift (-) og mindreutgift
0323	Kulturdepartementet	22	Forsvarets musikk	C	0	47 500	
0471	Statens erstatningsansvar	71	Erstatningsansvar	C	0	30 019	
1361	Samfunnet Jan Mayen og Loran-C (belastningsfullmakt)	01	Driftsutgifter	C	0	46 828	
1700	Forsvarsdepartementet (belastningsfullmakt)	01	Driftsutgifter	C	0	183 047	
1710	Forsvarsbygg (belastningsfullmakt)	47	Nybygg og nyanlegg	C	0	220 300	
1720	Felleskapasiteter i Forsvaret*	01	Driftsutgifter	A, B, D	9 930 757	9 643 605	287 152
1720	Felleskapasiteter i Forsvaret	71	Overføringer til andre	A, B	23 558	22 878	680
1731	Hæren	01	Driftsutgifter	A, B	5 891 346	5 846 774	44 572
1732	Sjøforsvaret	01	Driftsutgifter	A, B	5 067 384	5 075 651	-8 267
1733	Luftforsvaret	01	Driftsutgifter	A, B	5 768 082	5 749 513	18 569
1734	Heimevernet	01	Driftsutgifter	A, B	1 396 972	1 413 000	-16 028
1735	Etterretningstjenesten	21	Spesielle driftsutgifter	A, B	2 051 541	2 051 541	0
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	01	Driftsutgifter	C	0	15 979	
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	C	0	188 812	
1790	Kystvakten	01	Driftsutgifter	A, B	1 112 036	1 072 522	39 514
1791	Redningshelikoptertjenesten	01	Driftsutgifter	A, B	948 738	888 343	60 395
1792	Norske styrker i utlandet	01	Driftsutgifter	A, B	974 794	954 183	20 611
1633	Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift	01	Driftsutgifter		0	1 491 683	
Sum utgiftsført					33 165 208	34 942 181	

* Statens pensjonskasse har fått en belastningsfullmakt på 20 millioner kroner. Samlet tildeling blir ikke redusert med avgitte belastningsfullmakter. Se note B og C for nærmere forklaring.

Tall i tusen kroner

Inntekts-kapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling	Regnskap	Merinntekt og mindreinntekt (-)
4361	Samfunnet Jan Mayen	07	Refusjoner og andre inntekter	C		8 035	
4700	Fellesutgifter og tilskudd til foretak under Forsvarsdepartementet	01	Driftsinntekter	C		1 449	
4720	Felles ledelse og kommandoapparat	01	Driftsinntekter	B	1 219 340	1 094 419	-124 921
4731	Hæren	01	Driftsinntekter	B	152 057	149 188	-2 869
4732	Sjøforsvaret	01	Driftsinntekter	B	55 089	78 754	23 665
4733	Luftforsvaret	01	Driftsinntekter	B	109 679	115 681	6 002
4734	Heimevernet	01	Driftsinntekter	B	19 281	36 112	16 831
4790	Kystvakten	01	Driftsinntekter	B	1 139	3 709	2 570
4791	Redningshelikoptertjenesten	01	Driftsinntekter	B	844 819	786 690	-58 129
4792	Norske styrker i utlandet	01	Driftsinntekter	B	39 115	16 814	-22 301
4799	Militære bøter	86	Militære bøter	B	500	570	70
5309	Tilfeldige inntekter	29	Alminnelige fordringer	B		29 148	
5605	Renter av statskassens kontantbeholdning	83	Renter av statskassens kontantbeholdning			4 254	
5700	Folketrygdens inntekter	72	Folketrygdens inntekter			1 550 089	
Sum inntektsført					2 441 019	3 874 911	
Netto rapportert til bevilgningsregnskapet						31 067 270	

Kapitalkontoer

60085601	Norges Bank KK / innbetalinger					4 296 934	
60085602	Norges Bank KK / utbetalinger					-35 379 331	
717050	Endring i mellomværende med statskassen					15 128	
Sum rapportert						0	

Beholdninger rapportert til kapitalregnskapet (31.12)

Konto	Tekst	2019	2018	Endring
717050	Mellomværende med statskassen	-763 211	-778 339	15 128

NOTE A — FORKLARING AV SAMLET TILDELING UTGIFTER

Tall i tusen kroner

Kapittel og post	Kapittelnavn	Overført fra i fjor	Årets tildeling	Samlet tildeling
172001	Felleskapasiteter i Forsvaret*	44 805	9 885 952	9 930 757
172071	Felleskapasiteter i Forsvaret	1 306	22 252	23 558
173101	Hæren	0	5 891 346	5 891 346
173201	Sjøforsvaret	0	5 067 384	5 067 384
173301	Luftforsvaret	182 303	5 585 779	5 768 082
173401	Heimevernet	0	1 396 972	1 396 972
173521	Etterretningstjenesten	0	2 051 541	2 051 541
179001	Kystvakten	91	1 111 945	1 112 036
179101	Redningshelikoptertjenesten	12 204	936 534	948 738
179201	Norske styrker i utlandet	42 997	931 797	974 794
Totalt		283 706	32 881 502	33 165 208

Oppstillingen inkluderer ikke mottatte belastningsfullmakter fra andre virksomheter.

* Bevilgningen på kapittel og post 172001 inkluderer belastningsfullmakt på 20 millioner kroner gitt til Statens pensjonskasse.

NOTE B — FORKLARING TIL BRUKTE FULLMAKTER OG BEREKNING AV MULIG OVERFØRBART BELØP

Tall i tusen kroner

Kapittel og post	Stikkord	Merutgift (-)/mindreutgift	Utgiftsført av andre iht. avgitte belastningsfullmakter (-)	Merutgift (-)/mindreutgift etter avgitte belastningsfullmakter	Merinntekter/mindreinntekter (-) iht. merinntektsfullmakt	Omfordeling til dekning av merkostnad	Sum grunnlag for overføring	Maks. overførbart beløp*	Mulig overførbart beløp beregnet av virksomheten
172001/472001		287 152	-12 533	274 619	-124 921		149 697	494 298	149 697
172071	kan overføres	680		680			680	43 820	680
173101/473101		44 572		44 572	-2 869		41 703	294 567	41 703
173201/473201		-8 267		-8 267	23 665		15 398	253 369	15 398
173301/473301		18 569		18 569	6 002		24 572	279 289	24 572
173401/473401		-16 028		-16 028	16 831		803	69 849	803
173521								102 577	
179001/479001		39 514		39 514	2 570	-1 690	40 394	55 597	40 394
179101/479101		60 395		60 395	-58 129		2 266	46 827	2 266
179201/479201*		20 611		20 611	-22 301	1 690		46 590	
479986									70
		447 197	-12 533	434 664	-159 082		275 512		275 512

Maksimalt beløp som kan overføres, er fem prosent av årets bevilgning på driftspostene 01–29. Unntaket er post 24 eller summen av de siste to års bevilgninger for poster med stikkordet «kan overføres». Se årlig rundskriv R-2 for mer detaljert informasjon om overføring av ubrukte bevilgninger. Forsvaret legger til grunn at regelen om overføring av fem prosent gjelder samlet for Forsvarsdepartementet og de underliggende etatene. Samlet er det søkt om overføring fra 2019 til 2020 med 276 millioner kroner.

* Fullmakt til å overskride gitte bevilgninger.

Forsvarsdepartementet har en merinntektsfullmakt som Forsvaret har søkt om å få benytte. Forsvaret kan i henhold til romertallsvedtak II i Prop. nr. 1, avregne en merkostnad på ett kapittel mot en merinntekt på et annet kapittel.

Forklaring til bruk av budsjettfullmakter

Stikkordet «kan overføres»

Forsvaret har følgende kapitler gitt med stikkordet «kan overføres»: → kapittel 1720, post 71

Stikkordet innebærer at gjenværende midler kan overføres til neste budsjettermin, men det kan bare overføres maksimalt ett beløp tilsvarende summen av de foregående to års bevilgninger.

Mottatte belastningsfullmakter

Se note C.

Avgitte belastningsfullmakter (utgiftsført av andre)

Se note D.

Fullmakt til å overskride driftsbevilgninger mot tilsvarende merinntekter

Forsvarsdepartementet har en merinntektsfullmakt som Forsvaret har søkt om å få benytte. Forsvaret kan i henhold til romertallsvedtak II, avregne en merkostnad på ett kapittel mot en merinntekt på et annet kapittel.

Mulig overførbart beløp

Forsvarets ubrukte bevilgninger beløper seg til 276 millioner kroner. Forsvaret har søkt Forsvarsdepartementet om tilsvarende overføring. De ubrukte bevilgningene for 2019 er i hovedsak utbetaling av lokal lønn som ikke gikk til utbetaling i 2019, og forpliktete utgifter som forfaller til utbetaling i 2020.

Romertallsvedtak III Bestillingsfullmakter

Se note E.

NOTE C — FORKLARING AV TILDELTE BELASTNINGSFULLMAKTER

Tall i tusen kroner

Kapittel og post	Kapittelnavn	Bevilgning	Inntektsbevilgning	Benyttet bevilgning	Rapportert inntekt
047171	Statens erstatningsansvar			30 019	
032322	Kulturdepartementet	47 500		47 500	
136101	Samfunnet Jan Mayen	55 120		46 828	
163301	Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift			1 491 683	
171047	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	220 300		220 300	
170001	Forsvarsdepartementet – driftsutgifter	184 150		183 047	
176001	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	16 000		15 979	
176045	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	188 950		188 812	
436107	Samfunnet Jan Mayen og Loran-C – refusjoner og andre inntekter		6 100		8 035
470001	Forsvarsdepartementet – driftsinntekter				1 449
	Samlet tildelte belastningsfullmakter	712 020	6 100	2 224 168	9 484

Kapittel 0471, post 71, omfatter belastningsfullmakt gitt av Justis- og beredskapsdepartementet til dekning av statens erstatningsansvar.

Forsvaret har for 2019 mottatt en belastningsfullmakt fra Kulturdepartementet knyttet til drift av Forsvarets musikkorps.

Kapittel 1361 og 4361 omfatter driften av samfunnet Jan Mayen og investeringer og driftsutgifter for navigasjonssystemet Loran-C. Fullmakten er gitt av Samferdselsdepartementet.

Informasjon om belastningsfullmakt på kapittel 1710, post 47, er gradert begrenset i henhold til sikkerhetsloven. Kapittel 1700, post 01, og kapittel 4700, post 01, gjelder forsvarsattacheer og militærrådgivere, nasjonale militære stillinger i Belgia, kapasitetsbygging og NATO Force Integration Units som Forsvarets personell- og vernepliktssenter forvalter for Forsvarsdepartementet.

Forsvaret har fullmakt til å postere merverdiavgift på kapittel 1633, post 01, jf. Rundskriv R-116 av 12.3.2015 fra Finansdepartementet.

NOTE D — FORKLARING AV AVGITTE BELASTNINGSFULLMAKTER

Tall i tusen kroner

Kapittel og post	Kapittelnavn	Bevilgning	Benyttet bevilgning
172001	Felleskapasiteter i Forsvaret	20 000	12 533

Forsvaret har delegert belastningsfullmakt til Statens pensjonskasse for utgifter knyttet til:

→ FOR 2004-12-02 nr. 15631 *Forskrift om billighetserstatning for psykiske belastningsskader som følge av deltakelse i internasjonale operasjoner*

→ FOR 2000-06-22 nr. 6342 *Forskrift om utbetaling av engangserstatning ved dødsfall og invaliditet blant personell som avtjener verneplikt*

NOTE E — ROMERTALLSVEDTAK III – BESTILLINGSFULLMAKTER

Tall i tusen kroner

Kapittel og post	Kapittelnavn	Fullmakt	Forpliktelser	Rest ramme
172001	Felles ledelse og kommandoapparat	4 695 000	4 398 702	296 298
173101	Hæren	30 000	23 219	6 781
173201	Sjøforsvaret	1 080 000	912 240	167 760
173301	Luftforsvaret	1 500 000	1 437 831	62 169
173401	Heimevernet	65 000	4 607	60 393
179001	Kystvakten	1 910 000	1 100 703	809 297
179101	Redningshelikoptertjenesten*	60 000	101 491	-41 491
179201	Norske styrker i utlandet	25 000	0	25 000
Totalt		9 365 000	7 978 793	1 386 207

* For kapittel 1791 er forpliktelsen 42,2 millioner kroner høyere enn fullmaktsrammen som er gitt i iverksettelsesbrevet (IVB) fra Forsvarsdepartementet. Avviket må imidlertid ses opp mot bestillingsfullmakten som er videreformidlet fra Justis- og beredskapsdepartementet gjennom Iverksettelsesdirektiv for Redningshelikoptertjenesten. Justis- og beredskapsdepartementet har i punkt 4.1 i direktivet for 2018 videreformidlet en bestillingsfullmakt på 112 millioner kroner på kapittel 454, post 45.

OPPSTILLING AV ARTSKONTORRAPPORTERINGEN 31.12.2019

Tall i tusen kroner

	2019	2018
Driftsinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet		
Innbetalinger fra tilskudd og overføringer	64 691	75 985
Salgs- og leieinnbetalinger	1 984 974	2 232 223
Andre innbetalinger	241 186	160 093
Sum innbetalinger fra drift	2 290 851	2 468 301
Driftsutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet		
Utbetalinger til lønn	15 564 126	15 284 856
Andre utbetalinger til drift	17 380 815	16 696 359
Sum utbetalinger til drift	32 944 941	31 981 216
Netto rapporterte driftsutgifter	30 654 089	29 512 915
Investerings- og finansinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet		
Innbetaling av finansinntekter	30 304	26 479
Sum investerings- og finansinntekter	30 304	26 479
Investerings- og finansutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet		
Utbetaling til investeringer	473 987	438 608
Utbetaling av finansutgifter	28 038	32 416
Sum investerings- og finansutgifter	502 026	471 025
Netto rapporterte investerings- og finansutgifter	471 721	444 546
Innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten		
Innbetaling av skatter, avgifter, gebyrer m.m.	12 873	10 070
Sum innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten	12 873	10 070
Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten		
Utbetalinger av tilskudd og stønader	33 836	31 278
Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten	33 836	31 278
Inntekter og utgifter rapportert på felleskapitler		
Gruppelivsforsikring konto 1985 (ref. kap. 5309, inntekt)	-21 098	-21 289
Arbeidsgiveravgift konto 1986 (ref. kap. 5700, inntekt)	-1 550 089	-1 516 817
Nettoføringsordning for merverdiavgift konto 1987 (ref. kap. 1633, utgift)	1 491 683	1 499 783
Netto rapporterte utgifter på felleskapitler	-79 504	-38 323
Netto rapportert til bevilgningsregnskapet	31 067 270	29 940 345
Oversikt over mellomværende med statskassen samlet for Forsvaret og Forsvarsmateriell	2019	2018
Eiendeler og gjeld		
Fordringer	-12 003	7 070
Kasse	89	92
Bankkontoer med statlige midler utenfor Norges Bank	10 427	9 067
Skyldig skattetrekk og andre trekk	-634 140	-762 282
Skyldige offentlige avgifter	-108 062	-4 916
Annen gjeld	-19 522	-27 369
Sum mellomværende med statskassen	-763 211	-778 339

Virksomhetsregnskapet 2019

REGNSKAPSPRINSIPPER

Forsvarets periodiserte årsregnskap avlegges i samsvar med regnskapsrammeverket som er gitt i de statlige regnskapsstandardene (SRS), og ordinær rapportering etter kontantprinsippet. Forsvaret har fått unntak fra SRS 17 *Anleggsmidler*, punkt 7, for å benytte en beløpsgrense på 100 000 kroner i stedet for 30 000 kroner ved balanseføring av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler.

De statlige regnskapsstandardene ble oppdatert desember 2018 med virkning fra 1.1.2019. Endringene i SRS 1, *Presentasjon av virksomhetsregnskapet*, og SRS 10, *Inntekter fra bevilgninger, tilskudd og overføringer til virksomheten, samt overføringer til og fra staten*, gjelder for regnskapsåret 2020, men Finansdepartementet oppfordrer til tidligere anvendelse.

Forsvaret har fått innvilget anvendelse av SRS 10 for regnskapsåret 2018 av Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ). Endringer i balanseoppstillingen, note 1 og note 7, er innarbeidet som en konsekvens av forenklingen av SRS 10. Forenklingen i SRS 10 innebærer at det ikke lenger er et tak lik årets bevilgninger for inntektsføring av bevilgning. Statens finansiering er samlet til én linje i balansen *Avregnet med statskassen*. Endringen påvirker ikke tidligere års regnskap.

I de tilfellene hvor det er vesentlige endringer av regnskapsprinsipp, estimatendringer eller feil i tidligere års regnskap, er det ført som avregning mot statskassen. Se note 21 for endringer i 2019.

TRANSASJONSBASERTE INNTEKTER

Inntekt blir resultatført når den er opptjent. Inntektsføring ved salg av varer skjer på leveringstidspunktet. Salg av tjenester inntektsføres i takt med utførelsen.

INNTEKTER FRA BEVILGNINGER OG INNTEKT FRA TILSKUDD OG OVERFØRINGER

Inntekt fra bevilgninger, tilskudd og overføringer blir resultatført i den perioden Forsvaret har utført de aktivitetene som inntektene skal finansiere. Dette gjelder den perioden kostnadene påløper (motsatt sammenstilling). Prinsippet om motsatt sammenstilling benyttes også ved årets slutt, jf. SRS 10.

KOSTNADER

Utgifter som gjelder transaksjonsbaserte inntekter, kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekt.

Utgifter som finansieres med inntekt fra bevilgning og inntekt fra tilskudd og overføringer, kostnadsføres i takt med at aktivitetene utføres.

PENSJONER

SRS 25, *Ytelse til ansatte*, legger til grunn en forenklet regnskapsmessig tilnærming til pensjoner. Det er følgelig ikke gjort beregning eller avsetning for eventuell over- eller underdekning som tilsvarer Norsk regnskapsstandard 6 i pensjonsordningen. Årets pensjonskostnad tilsvarer derfor årlig premiebeløp til Statens pensjonskasse.

KLASSIFISERING OG VURDERING AV IMMATERIELLE EIENDELER OG VARIGE DRIFTSMIDLER

Varige driftsmidler og immaterielle eiendeler er vurdert til anskaffelseskost. De avskrives over driftsmiddelets forventede levetid. Dersom virkelig verdi er lavere enn balanseført verdi, skal verdien nedskrives ved bruksendring. Anleggsmidler er balanseført til anskaffelseskost fratrukket avskrivninger.

Regnskapsmessig gevinst eller tap resultatføres ved realisasjon eller avgang av driftsmidler. Gevinst eller tap blir beregnet som forskjellen mellom salgsvederlaget og balanseført verdi på realisasjonstidspunktet.

DEKOMPONERING

Prinsippet for dekomponering følger av SRS 17, punkt 28, Dekomponering skal vurderes for store anleggsmidler som består av flere komponenter med ulik utnyttbar levetid. Hver del av driftsmidlet med en anskaffelseskost som er vesentlig i forhold til den totale anskaffelseskosten, skal balanseføres separat. Deler som antas å ha lik utnyttbar levetid, kan slås sammen.

OPERASJONELLE LEIEAVTALER

Forsvaret benytter forenklet metode for klassifisering av leieavtaler, jf. SRS 13 punkt 7. Alle Forsvarets leieavtaler klassifiseres som operasjonelle.

FINANSIELLE ANLEGGSMIDLER

Finansielle anleggsmidler verdsettes til anskaffelseskost fratrukket forventede tap.

KLASSIFISERING OG VURDERING AV OMLØPSMIDLER OG KORTSIKTIG GJELD

Omløpsmidler og kortsiktig gjeld omfatter poster som forfaller til betaling innen ett år etter anskaffelsestidspunktet. Øvrige poster er klassifisert som anleggsmidler eller langsiktig gjeld.

Omløpsmidler utover varer og driftsmateriell vurderes til det laveste av anskaffelseskost og virkelig

verdi. Kortsiktig gjeld balanseføres til nominelt beløp på opptakstidspunktet.

BEHOLDNING AV VARER OG DRIFTSMATERIELL

Forsvarets beholdninger består i hovedsak av driftsmateriell. Beholdningene blir verdsatt i henhold til prinsippet om veid gjennomsnitt.

Beholdninger av varer og driftsmateriell kostnadsføres gjennom avgangsføring fra lager, gjennom enten forbruk, kassasjon eller avhending. Beholdninger som er kassable, beholdninger på artikler som er under utfasing eller ferdig utfaset, defineres som ukurante. Reparerbare beholdninger defineres som delvis ukurante gjennom en sjablonmessig tilnærming. Forsvarets avsetning for ukurans i balansen tilsvarer bokført verdi av ukurante beholdninger.

Forsvaret har et betydelig omfang av reservedeler, eksempelvis motorer og girkasser. Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ) har godkjent at reservedeler som klassifiseres som omløpsmidler innenfor rammen av SRS 12, *Beholdninger av varer og driftsmateriell*, når praktiske forhold tilsier dette. Forsvaret har valgt å aktivere gjenvinnbare reservedeler som anleggsmidler, når disse har en kostpris på over en million kroner. Dette er avklart med regelverksforvalter og gjennom interne vurderinger knyttet til økonomi og logistikk. Gjenvinnbare reservedeler med en kostpris på under en million kroner, klassifiseres som varer og driftsmateriell.

KUNDEFORDRINGER OG ANDRE FORDRINGER

Kundefordringer og andre fordringer er oppført i balansen til pålydende etter fradrag for avsetning til forventet tap. Kundefordringer og andre fordringer i utenlandsk valuta verdsettes til valutakurs på balansedagen.

TRANSASJONER MED NÆRSTÅENDE PARTER Overføringer av anleggsmidler og beholdninger til Forsvaret fra Forsvarsmateriell og Forsvarsbygg

Overføringer mellom etatene gjøres uten økonomisk vederlag. Anskaffelseskost ved balanseføring er den samme som avgivende parts anskaffelseskost.

Overføring av anleggsmidler og beholdninger i forbindelse med utfasing

Før overføring nedskrives beholdningene av varer og driftsmateriell og anleggsmidler til virkelig verdi. Overføringen mellom etatene gjøres uten økonomisk vederlag.

Etterretningstjenesten

Etterretningstjenesten er en virksomhet med spesielle krav til skjerming. Forvaltningen følger derfor eget regelverk med hjemmel fra Stortinget. Regnskapet til Etterretningstjenesten er innarbeidet i Forsvarets regnskap på overordnet nivå.

VALUTA

Pengeposter, fordringer og gjeld i utenlandsk valuta er i balansen omregnet til balansedagens kurs.

AVSETNING FOR USIKRE FORPLIKTELSER

Forsvaret vurderer om forpliktelser skal avsettes i regnskapet i henhold til SRS 19, *Usikre forpliktelser og betingede eiendeler*. Ved sannsynlighetsovervekt avsetter Forsvaret forpliktelsen dersom den kan estimeres pålitelig.

STATENS KAPITAL

Statens kapital består av virksomhetskapital og avregnet med statskassen.

Avregninger

For Forsvaret er nettobeløpet av alle balanseposter finansiert av avregnet med statskassen. Forsvaret viser ikke konsernkontoene i Norges Bank som bankinnskudd. Konsernkontoene inngår i *Avregnet med statskassen*.

STATLIGE RAMMEBETINGELSER

Selvassurandørprinsippet

Staten opererer som selvassurandør. Det er derfor ikke poster i regnskapet som viser alternative netto forsikringskostnader eller forpliktelser.

Statens konsernkontoordning

Statlige virksomheter omfattes av statens konsernkontoordning. Konsernkontoordningen innebærer at alle innbetalinger og utbetalinger daglig gjøres opp mot virksomhetens oppgjørskontoer i Norges Bank.

Forsvaret tilføres ikke likvider gjennom året. Forsvaret har en trekkrettighet på en konsernkonto. Ved hvert nytt regnskapsår nullstilles saldoene på oppgjørskontoene i Norges Bank.

RESULTATREGNSKAP

Tall i tusen kroner

	Note	2019	2018
Driftsinntekter			
Inntekt fra bevilgninger	1	36 761 943	36 690 484
Inntekt fra tilskudd og overføringer	1	79 047	65 523
Salgs- og leieinntekter	1	1 912 152	2 421 726
Andre driftsinntekter	1	-133 041	589 462
Sum driftsinntekter		38 620 102	39 767 195
Driftskostnader			
Varekostnader		405 152	1 615 362
Lønnskostnader	2	15 786 645	15 248 463
Avskrivninger på varige driftsmidler og immaterielle eiendeler	3, 4	4 961 608	4 418 719
Nedskrivninger av varige driftsmidler og immaterielle eiendeler	3, 4	360 110	2 170 765
Andre driftskostnader	5	17 111 401	16 429 051
Sum driftskostnader		38 624 915	39 882 359
Driftsresultat		-4 813	-115 163
Finansinntekter og finanskostnader			
Finansinntekter	6	234 672	119 251
Finanskostnader	6	229 858	4 088
Sum finansinntekter og finanskostnader		4 813	115 163
Resultat av periodens aktiviteter		0	0
Innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten			
Avgifter og gebyrer direkte til statskassen	8	12 776	10 088
Avregning med statskassen innkrevingsvirksomhet		12 776	10 088
Sum innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten		0	0
Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten			
Utbetalinger av tilskudd til andre	9	32 374	32 278
Avregning med statskassen tilskuddsforvaltning		32 374	32 278
Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten		0	0

BALANSE, EIENDELER

Tall i tusen kroner

	Note	31.12.2019	31.12.2018
EIENDELER			
A. Anleggsmidler			
I Immaterielle eiendeler			
Programvare og lignende rettigheter	3	1 060 687	735 665
Sum immaterielle eiendeler		1 060 687	735 665
II Varige driftsmidler			
Tomter, bygninger og annen fast eiendom	4	4 751	4 940
Maskiner og transportmidler	4	9 343 219	7 540 138
Fartøy og fly	4	40 122 569	35 402 083
Våpensystem, ammunisjon, inventar og driftsløsøre	4	10 927 106	9 425 682
Infrastruktureiendeler	4	8 131	8 624
Sum varige driftsmidler		60 405 775	52 381 467
Sum anleggsmidler		61 466 462	53 117 132
B. Omløpsmidler			
I Beholdninger av varer og driftsmateriell			
Beholdninger av varer og driftsmateriell	11	32 066 022	33 900 463
Sum beholdning av varer og driftsmateriell		32 066 022	33 900 463
II Fordringer			
Kundefordringer	12	182 992	267 902
Opptjente, ikke-fakturerte inntekter	19	28 770	412 103
Andre fordringer	13	2 223 197	1 980 476
Sum fordringer		2 434 959	2 660 480
III Bankinnskudd, kontanter og lignende			
Sum bankinnskudd, kontanter og lignende	14	10 470	9 159
Sum bankinnskudd, kontanter og lignende		10 470	9 159
Sum omløpsmidler		34 511 451	36 570 102
Sum eiendeler		95 977 913	89 687 234

BALANSE, STATENS KAPITAL OG GJELD

Tall i tusen kroner

	Note	31.12.2019	31.12.2018
STATENS KAPITAL OG GJELD			
<i>C. Statens kapital</i>			
II Avregnet med statskassen			
Avregnet med statskassen	7, 21	91 503 203	84 466 184
Sum avregninger		91 503 203	84 466 184
Sum statens kapital		91 503 203	84 466 184
<i>D. Gjeld</i>			
II Annen langsiktig gjeld			
Øvrig langsiktig gjeld	16	873 175	876 481
Sum annen langsiktig gjeld		873 175	876 481
III Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld		364 642	344 135
Skyldig skattetrekk	17	634 133	762 275
Skyldige offentlige avgifter	18	353 602	305 250
Avsatte feriepenger		1 274 281	1 180 965
Mottatt forskuddsbetaling		19 356	27 300
Annen kortsiktig gjeld	15, 20	955 520	1 724 644
Sum kortsiktig gjeld		3 601 534	4 344 569
Sum gjeld		4 474 709	5 221 050
Sum statens kapital og gjeld		95 977 913	89 687 234

NOTE 1 — DRIFTSINNTEKTER

Tall i tusen kroner

	2019	2018
Inntekt fra bevilgninger	36 761 943	36 690 484
Sum inntekt fra bevilgninger	36 761 943	36 690 484
Inntekt fra tilskudd og overføringer		
Tilskudd fra NATO	37 927	36 276
Tilskudd fra FN	20 937	8 543
Andre tilskudd og overføringer	20 183	20 705
Sum inntekt fra tilskudd og overføringer	79 047	65 523
Salgs- og leieinntekter		
Salgsinntekter	1 781 043	2 287 752
Leieinntekt	131 109	133 974
Sum salgs- og leieinntekter	1 912 152	2 421 726
Andre driftsinntekter		
Gevinst ved avgang anleggsmidler	486	479
Taps- og skademelding	3 101	3 561
Andre driftsinntekter	223 692	177 480
Avsetning salgsinntekt	-360 320	407 942
Sum andre driftsinntekter	-133 041	589 462
Sum driftsinntekter	38 620 102	39 767 195

Forsvaret har valgt å anvende forenklet SRS 10 knyttet til inntektsføring av bevilgning. Forenkling av SRS 10 ble vedtatt av Finansdepartementet i 2018. Forenklet SRS 10 gjelder fra regnskapsåret 2020. Finansdepartementet oppfordrer til tidligere anvendelse.

NOTE 2 — LØNSKOSTNADER

Tall i tusen kroner

	2019	2018
Lønn fast ansatte	7 372 405	7 042 139
Variable tillegg og fleksitid	2 263 522	2 747 289
Overtid*	369 774	–
Annen lønn	769 511	785 979
Avgangsstimulerende tiltak	59 525	–12 175
Feriepenger	1 323 706	1 228 160
Arbeidsgiveravgift	1 410 789	1 363 013
Pensjonskostnader**	1 007 099	982 465
Sykepenger og andre refusjoner	–280 241	–261 706
Godtgjørelse til vernepliktige	970 243	890 881
Andre ytelser	520 313	482 418
Sum lønnskostnader	15 786 645	15 248 463

Antall årsverk	15 880	16 005
-----------------------	---------------	---------------

* I 2018 inngikk overtid i linjen *Variable tillegg og fleksitid*.

** Pensjoner kostnadsføres i resultatregnskapet basert på faktisk påløpt premie for regnskapsåret. Premiesatser er tolv prosent for begge årene.

NOTE 3 — IMMATERIELLE EIENDELER

Tall i tusen kroner

	Programvare og lignende rettigheter	Andre rettigheter	Sum
<i>Anskaffelseskost 01.01.2019</i>	779 298	862 258	1 641 556
Tilgang i 2019	546	0	546
Tilgang overførte anleggsmidler fra Forsvarsmateriell i 2019*	2 465	536 495	538 960
<i>Anskaffelseskost 31.12.19</i>	782 309	1 398 753	2 181 062
Akkumulerte avskrivninger 01.01.2019	463 303	442 588	905 891
Ordinære avskrivninger i 2019	156 266	58 218	214 484
Balansført verdi 31.12.19	162 740	897 946	1 060 687

Avskrivningssatser (levetider)	5 år / lineært	5 år / lineært
--------------------------------	----------------	----------------

Forsvarsmateriell har fått innvilget unntak fra kravene i SRS 3, *Prinsippendringer, estimatendringer og korrigering av feil*, punkt 16–18, samt SRS 12, *Beholdninger av varer og driftsmateriell*, punkt 6. Forsvarsmateriell har ikke lagt til arbeidstimer for innkjøpt materiell i perioden 2016 til og med 2019. Dette skyldes i hovedsak manglende mulighet for registrering av arbeidstimer. Manglende registrering av arbeidstimer på investeringene har medført at Forsvaret har aktivert verdien av enkelte anleggsmidler for lavt i balansen. Det har igjen resultert i at Forsvaret har for lave avskrivninger på de samme anleggsmidlene i tilhørende periode.

* Oversikt over overførte anlegg fra Forsvarsmateriell:

Prosjektnavn	Overført fra Forsvarsmateriell
P8002 Gjennomgående militær meldingstjenesteoverføring av Xomail Gen 21	231 306
P8030 NARFA NOR – frekvensadministrasjonsverktøy	2 465
P7620 Reserverdelspakke F-35 nr. 2	44 844
P7620 Reserverdelspakke F-35 nr. 3	10 606
P5436 CV90 Computerbased Training (CBT) – læringsinnhold / teknisk rammeverk	30 082
Nr. 34 Reserverdelspakke F-35 nr. 4	88 071
Nr. 44 P7602 Reserverdelspakke F-35 nr. 5.	16 965
Nr. 63 Nr. 63 P7602 Reserverdelspakke F-35 nr. 6.	33 592
Nr. 81 7602 Reserverdelspakke F-35 nr. 7	81 029
Sum immaterielle eiendeler	538 960

NOTE 4 — VARIGE DRIFTSMIDLER

Tall i tusen kroner

	Tomter, bygninger og annen fast eiendom	Maskiner og transportmidler	Fartøy og fly	Våpensystem, ammunisjon, inventar og driftsløsøre	Infrastruktur eiendeler	Sum varige driftsmidler
Anskaffelseskost 01.01.2019	5 268	19 682 796	114 647 574	30 839 804	9 856	165 185 298
Avsetning tidligere års tilgang	0	134 832	394 916	254 461	0	784 210
Tilgang i 2019	0	336 140	101 814	819 692	0	1 257 646
Avsetning tilgang i 2019	0	70 015	0	12 193	0	82 208
Avgang anskaffelseskost i 2019 (–)	0	–394	–3 491 907	–531 098	0	–4 023 400
Tilgang overførte anleggsmidler fra Forsvarsbygg 2019	0	0	0	50 501	0	50 501
Tilgang overførte anleggsmidler fra Forsvarsmateriell 2019*	0	2 209 318	7 660 772	1 849 211	0	11 719 302
Anskaffelseskost 31.12.19	5 268	22 432 707	119 313 169	33 294 764	9 856	175 055 765
Akkumulerte nedskrivninger 01.01.2019	0	0	1 833 508	337 256	0	2 170 765
Nedskrivninger i 2019	0	0	–1 833 508	–337 256	0	–2 170 765
Bokført avsatt nedskrivning**	0	0	119 135	0	0	119 135
Avsatt nedskrivning**	0	12 646	228 329	0	0	240 975
Akkumulerte avskrivninger 01.01.2019	328	12 142 658	77 411 983	21 076 865	1 232	110 633 067
Akkumulerte avskrivninger bokført i løpet av året	0	161 984	0	363 558	0	525 542
Avsetning akkumulerte avskrivninger i løpet av året (ført mot 1990)	0	236 389	0	0	0	236 389
Ordinære avskrivninger i 2019	189	576 694	2 922 966	1 143 665	493	4 644 008
Avsetning ordinær avskrivning	0	17 354	83 294	2 468	0	103 116
Akkumulerte avskrivninger avgang i 2019 (–)	0	0	–1 658 399	–193 842	0	–1 852 241
Balansført verdi 31.12.19	4 751	9 284 981	40 205 862	10 902 050	8 131	60 405 775

Avskrivningssatser (levetider)	10–50 år lineært	10–30 år lineært	10–40 år lineært	5–10 år lineært	20 år lineært
--------------------------------	------------------	------------------	------------------	-----------------	---------------

Dekomponering blir vurdert i henhold til fastlagt presisering av statlig regnskapsstandard 17 (SRS 17). Jf. SRS 17 skal dekomponering vurderes for store anleggsmidler som består av flere komponenter med ulik utnyttbar levetid.

Forsvaret har valgt å definere store anleggsmidler på følgende måte:

→ Anleggsmiddelet må ha en anskaffelsesverdi på over 300 millioner kroner.

→ Anleggsmiddelet må bestå av flere komponenter med ulik utnyttbar levetid.

→ Komponentene må ha en verdi på mer enn 20 prosent av den totale anskaffelsen.

Anlegget skal dekomponeres dersom alle kriteriene er oppfylt. Se for øvrig note 11 knyttet til avgrensning mellom anleggsmidler og beholdninger av varer og driftsmateriell.

Forsvarsmateriell har fått innvilget unntak fra kravene i SRS 3, *Prinsippendringer, estimatendringer og korrigering av feil*, punkt 16–18, samt SRS 12, *Beholdninger av varer og driftsmateriell*, punkt 6. Forsvarsmateriell har ikke lagt til arbeidstimer for innkjøpt materiell i perioden 2016 til og med 2019. Dette skyldes i hovedsak manglende mulighet for registrering av arbeidstimer. Manglende registrering av arbeidstimer på investeringene har medført at Forsvaret har aktivert verdien av enkelte anleggsmidler for lavt i balanse. Det har igjen resultert i at Forsvaret har for lave avskrivninger på de samme anleggsmidlene i tilhørende periode.

NOTE 4 — VARIGE DRIFTSMIDLER FORTS.

Tall i tusen kroner

* Overførte anlegg fra Forsvarsmateriell:

Anlegg	Beløp
P9214 Middels taktisk kommunikasjonsnode (M-TKN) (konteiner og IKT-utstyr)	11 791
P3051 Levetidsforlengelse Nordkapp-klassen 2020	4 000
P6300 SATCOM til Skjold-klassen	544
P9214 Middeltaktisk kommunikasjonsnode, 1 stykk	5 007
P7625, P7613P, P8049 NASAMS III	572 202
P2581 TACAN bakkemateriell nr. 6 og 7	5 985
P8016 Modernisering taktiske radioer – MRR-materiell	29 528
P8060 FSP TYR, 6 stykker	1 105
P8169 Sikkerhetsoppdatering Taktisk Datalink Gateway (TDL GW)	4 727
P7660 NH90 reservedeler nr. 1	1 958
P7660 NH90 reservedeler nr. 2	54 025
P9214 Ranger 2400 deployerbar satellitt termina, 4 stykker	11 281
P9214 Tampa 95 Manpack Satellite Terminal, 13 stykker	15 849
P7625, P7613, P8049 NASAMS III – CTOC/NASAMS III – LCHR CL/NASAMS III – LCACC	75 947
P4031 Rednings- og støttebåt Marinejegerkommandoen («Ragnar Ulstein»)	11 191
P2581 TACAN bakkemateriell nr. 8	2 800
P7660 Maritimt helikopter NH90 S/N 1353	196 953
P5436 CV90-materiell	1 483 590
P7660 Maritimt helikopter NH90 S/N 1353*	196 953
P1522 Stridskjørtøy Supacat 6x6 Extenda (nr. 1–13 av 26), 13 stykker	112 450
P7602 F-35 CTOL. AM-17 (17-5288), AM-18 (17-5289), AM-19 (17-5290)	2 430 862
P1512 Mottaker, Tactical Rover-P, LEMO, SIR 2.5	3 857
P4018 M2A2N	4 173
P7660 NH90 reservedeler nr. 3	9 518
P7660 Maritimt helikopter NH90 S/N 1353	-196 953
P6345 Videre oppdatering ULA-klassen – delprosjekt Intercom	12 683
P2513 Logistikk- og støttefartøy KNM «Maud»	1 835 093
P7660 Maritimt helikopter NH90 S/N 1354	171 312
P2563.3 Innflygningsradar Ørland	60 776
P2557 Flysikringsmaterieill Bardufoss flystasjon	8 081
P5445/P5464 Iveco LAV 4, 27 stykker	102 179
P8175 Digitalisering av landstyrkene – K2IS-materiell – delleveranse 1	14 521
P7660 NH90 reservedeler nr. 4	17 958
P7660 NH90 reservedeler nr. 5	2 491
P7537 Strukturoppdatering av F-16	16 096
P5060 Reservedeler til Leopard 2 A4	7 190
P6691 Blandingsgassapparater til Sjøforsvaret	0
P8015 Terminaler for nødnett – integrasjon i Bell 412	1 024
P8032 Anskaffelse av fiberkapasitet – restbeløp landsdekkende fibernettverk	3 380
P5044 Feltvogner til Heimevernet – VW AMAROK – delleveranse 1, 32 stykker	27 103
P7602 F-35 CTOL. AM-20 (17-5291), AM-21 (17-5292), AM-22 (17-5293)	2 434 924
P4031 August Nærø-klassen sikringsbåt, 2 stykker	61 963
P2581 TACAN bakkemateriell nr 9, 10 og 11	9 000
P8049 NASAMS III del 3	0
P5044 Feltvogner til Heimevernet – VW AMAROK – delleveranse 2, 32 stykker	27 936
P5044 Feltvogner til Heimevernet – VW AMAROK – delleveranse 3, 22 stykker	19 321
P5430 Wisent 2 bergingspanservogn, 3 stykker	158 558
P5430 Spesialverktøy og reservedeler Wisent 2 bergingspanservogn	32 899

Anlegg	Beløp
P5430 Wisent 2 bergingspanservogn nr. 4, 1 stykk	50 045
P5430 Wisent 2 bergingspanservogn nr. 5, 1 stykk	50 625
P7660 NH90 bakke- og støtteutstyr nr. 1	1 554
P7660 NH90 bakke- og støtteutstyr nr. 2	1 552
P7660 Maritimt helikopter NH90 S/N 1354 – rolleutstyr – lerveranse nr. 2	29 003
P7660 NH90 reservedeler nr. 6	52 147
P5710 KONSIS Garnisonen i Sør-Varanger	25 835
P2581 TACAN bakkemateriell nr. 12 og 13	6 000
P9271 Optimalisering og gevinstrealisering Forsvarets kommunikasjonsinfrastruktur	147 076
P5006 LYNX Boondocker DS 4100 850R E-TEC, 42 stykker	11 528
P5006 Lynx Commander 800 Army – del 2, 201 stykker	45 769
P5006 BRP Outlander 650 MAX 6x6 Army – del 2, 262 + 8 stykker	62 929
P1533 SOF C4IS – Getac og RS11 Forsvarets spesialkommando-utgave	1 995
P7602 F-35 SDK	0
P4018 M2A2N 12,7 mm mitraljøre, delleveranse nr. 2, 11 stykker	1 298
P7660 Maritimt helikopter NH90 S/N 1358	161 181
P7719 AMRAAM C7 (AIM-120C-7)	154 922
P1512 Lysforsterkende nattoptikk (Bonie LW NVG)	59 935
P4013 Multifunksjonskikkert lag/tropp – Moskito TI/Jim Compact	273 099
P7602 F-35 SDK	81 222
P6691 Blandingsgassapparater til Sjøforsvaret	41 156
P5445/P5464 Iveco LAV 4 – 20 stykker	75 376
P7660 NH90 bakke- og støtteutstyr nr. 3	2 116
P7189 Strukturoppdatering av P-3 Orion	151 647
P8049 NASAMS III del 3	25 088
P5479 FAC/FO simulator	75 958
P5445/P5464 Iveco LAV 4 – spesialverktøy	1 457
P2595 Moderne håndvåpen til Forsvaret – HK 416N – delleveranse nr. 1, 250 stykker	5 051
P2974 Elektronisk overføring av kryptonøkler – TCE 811 – delleveranse 1	49 907
Totalt	11 719 302

** Oversikt over nedskrivning i 2019:

1) Endring av levetid på 4 P-3 Orion	119 135
2) Oppgradering av F-16	228 329
3) Ammo-loader til F-16	5 697
4) Sanitetssystem	1 891
5) NSPA materialer	5 059
	360 110

- Nye maritime overvåkingsfly leveres i perioden 2023–2024, og levetiden for P-3 Orion-flyene opphører ved utgangen av 2024. Levetiden på fire stykker P-3 Orion-fly er derfor redusert med fem år (jf. Doculive 2020005930-001).
- Oppgraderinger av F-16 via P7523, P7528, P7529 og P7509 har vært i bruk i Forsvaret siden 2016, men har ikke vært aktivert i regnskapet. Kostpris per 1.1.2019 er verdjustert med kr 228 328 638,45.
- Ammo-loader på prosjekt P7519 har vært i bruk i Forsvaret siden 2014, men har ikke vært aktivert i regnskapet. Kostpris per 1.1.2019 er verdjustert med kr 5 697 154,03.
- Sanitetssystem innkjøpt via P 9335 har vært i bruk i Forsvaret siden 2018, men har ikke vært aktivert i regnskapet. Kostpris per 1.1.2019 er verdjustert med kr 1 890 515,78.
- Materialer innkjøpt via NSPA og som har vært i bruk i Forsvaret siden 2017, har ikke vært aktivert i regnskapet. Kostpris per 1.1.2019 er verdjustert med kr 5 058 714,90.

NOTE 5 — ANDRE DRIFTSKOSTNADER

Tall i tusen kroner

	2019	2018
Husleie	1 476 047	1 471 966
Vedlikehold og ombygging av leide lokaler	123 512	91 541
Andre kostnader til drift av eiendom og lokaler	1 441 528	1 220 640
Leie av maskiner, inventar og lignende	659 724	734 032
Mindre utstyrsanskaffelser	157 592	288 117
Teknisk materiell	638 568	893 068
Forbruksmateriell	714 887	656 956
Ammunisjon	791 685	936 688
Proviant	501 075	455 609
Arbeidsklær	956 567	799 400
Drivstoff	634 840	568 764
Reparasjon og vedlikehold av maskiner, utstyr mv.	1 787 934	1 393 054
Kjøp av fremmedtjenester*	0	2 987 447
Kjøp av konsulenttjenester*	431 086	0
Kjøp av annen fremmed tjeneste*	2 584 302	0
Reiser og diett	1 031 160	944 950
Tap og lignende	-3 829	242
Erstatninger og skader	42 807	19 023
Etterretningstjenesten	2 613 668	2 484 892
Øvrige driftskostnader	528 246	482 660
Sum andre driftskostnader	17 111 401	16 429 051

* Fra og med 2019 presenteres konsulenttjenester og andre tjenester separat. I sammenligningstall for 2018 er kjøp av fremmede tjenester presentert samlet på notelinje *Kjøp av fremmede tjenester*.

Forsvarets operasjonelle leieavtaler

Gjenværende varighet	Type eiendel					Sum
	Programvare og lignende rettigheter	Tomter bygninger og annen fast eiendom**	Fartøy og fly	Maskiner og transportmidler	Driftsløsøre, inventar, verkøy og lignende	
Varighet inntil 1 år	31 401 268					31 401 268
Varighet 1–5 år	146 523 296		155 830 290	194 847 179	709 793	497 910 558
Varighet over 5 år		1 150 837 558	53 449 197			1 204 286 755
Kostnadsført leiebetaling for perioden	177 924 564	1 150 837 558	209 279 487	194 847 179	709 793	1 733 598 581

** Kostnaden gjelder leieavtaler med Forsvarsbygg. Disse er uten fastsatt varighet og følger gitte retningslinjer ved oppsigelse. De er dermed plassert i kategorien for varighet over fem år. I tillegg har Forsvaret 325 millioner kroner i leiekostnader fordelt på 400 leverandører. Dette gjelder i stor grad leie av enkeltboliger med løpende avtaler der bindingstiden kan ha utløpt. Disse er holdt utenfor tabellen.

NOTE 6 — FINANSINNTEKTER OG FINANSKOSTNADER

Tall i tusen kroner

	2019	2018
Finansinntekter		
Valutagevinst (agio)	234 672	119 251
Sum finansinntekter	234 672	119 251
Finanskostnader		
Rentekostnad	1 840	2 210
Valutatap (disagio)	227 410	1 585
Andre finanskostnader	608	293
Sum finanskostnader	229 858	4 088

NOTE 7 — SAMMENHENG MELLOM AVREGNET MED STATSKASSEN OG MELLOMVÆRENDE MED STATSKASSEN

Tall i tusen kroner

A) Avregnet med statskassen

	31.12.2019	31.12.2018	Endring
Immaterielle eiendeler, varige driftsmidler og finansiering av disse			
Immaterielle eiendeler	1 060 687	735 665	325 021
Varige driftsmidler	60 405 775	52 381 467	8 024 308
Sum	61 466 462	53 117 132	8 349 330
Omløpsmidler			
Beholdninger av varer og driftsmateriell	32 066 022	33 900 463	-1 834 440
Kundefordringer	182 992	267 902	-84 910
Opptjente, ikke-fakturerte inntekter	28 770	412 103	-383 332
Andre fordringer	2 223 197	1 980 476	242 721
Bankinnskudd, kontanter og lignende	10 470	9 159	1 311
Sum	34 511 451	36 570 102	-2 058 651
Langsiktige forpliktelser og gjeld			
Øvrig langsiktig gjeld	873 175	876 481	3 306
Sum	873 175	876 481	3 306
Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld	364 642	344 135	-20 507
Skyldig skattetrekk	634 133	762 275	128 142
Skyldige offentlige avgifter	353 602	305 250	-48 352
Avsatte feriepenger	1 274 281	1 180 965	-93 316
Mottatt forskuddsbetaling	19 356	27 300	7 944
Annen kortsiktig gjeld	955 520	1 724 644	769 125
Sum	3 601 534	4 344 569	743 035
Avregnet med statskassen	91 503 203	84 466 184	7 037 019

Avstemming av endring i avregnet med statskassen (kongruensavvik)

Konsernkonto utbetaling	-35 379 331
Konsernkonto innbetaling	4 296 934
Nettotrekk konsernkonto	-31 082 397
- Innbetaling innkrevingsvirksomhet og andre overføringer (1997)	-12 776
+ Utbetaling tilskuddsforvaltning og andre overføringer (1998)	32 374
+ Inntektsført fra bevilgning (underkonto 1991 og 1992)	36 761 943
- Gruppeliv/arbeidsgiveravgift (underkonto 1985 og 1986)	-1 571 187
+ Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift (underkonto 1987)	1 493 089
- Avregning mellom Forsvaret og Forsvarsmateriell (underkonto 1995)	-13 750 878
Korrigerende avsetning for feriepenger (ansatte som går over i annen statlig stilling-1993)	-4 824
Kongruensavvik (endring 1990)	1 097 637
Forskjell mellom resultatført og nettotrekk på konsernkonto	-7 037 019
Resultat av periodens aktiviteter før avregning med statskassen	0
Sum endring i avregnet med statskassen	-7 037 019

B) Forskjellen mellom avregnet med statskassen og mellomværende med statskassen

Tall i tusen kroner	31.12.2019	31.12.2019	
	Spesifisering av bokført avregning med statskassen	Spesifisering av rapportert mellomværende med statskassen	Forskjell
Immaterielle eiendeler, varige driftsmidler og finansiering av disse			
Immaterielle eiendeler	1 060 687	0	1 060 687
Varige driftsmidler	60 405 775	0	60 405 775
Sum	61 466 462	0	61 466 462
Omløpsmidler			
Beholdninger av varer og driftsmateriell	32 066 022	0	32 066 022
Kundefordringer	182 992	0	182 992
Opptjente, ikke-fakturerte inntekter	28 770	0	28 770
Andre fordringer	2 223 197	-12 003	2 235 199
Bankinnskudd, kontanter og lignende	10 470	10 516	-46
Sum	34 511 451	-1 487	34 512 938
Langsiktige forpliktelser og gjeld			
Øvrig langsiktig gjeld	873 175	0	873 175
Sum	873 175	0	873 175
Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld	364 642	0	364 642
Skyldig skattetrekk	634 133	634 140	-7
Skyldige offentlige avgifter	353 602	108 062	245 540
Avsatte feriepenger	1 274 281	0	1 274 281
Mottatt forskuddsbetaling	19 356	0	19 356
Annen kortsiktig gjeld	955 520	19 522	935 998
Sum	3 601 534	761 725	2 839 810
Sum	91 503 203	-763 211	92 266 414

Mellomværende med statskassen består av kortsiktige fordringer og gjeld som etter økonomiregelverket er rapportert til statsregnskapet (S-rapport), jf. artskontorrapporteringen.

NOTE 8 — INNKREVINGSVIRKSOMHET OG ANDRE OVERFØRINGER TIL STATEN

Tall i tusen kroner

	2019	2018
Renteinntekter	4 254	3 882
Bøter	542	771
Andre inntekter	7 980	5 436
Sum avgifter og gebyrer direkte til statskassen	12 776	10 088

NOTE 9 — TILSKUDDSFORVALTNING OG ANDRE OVERFØRINGER FRA STATEN

Tall i tusen kroner

	2019	2018
Tilskudd til ideelle organisasjoner	24 177	25 975
Tilskudd til utlandet	8 197	6 303
Sum utbetalinger av tilskudd til andre	32 374	32 278

NOTE 10 — LANGSIKTIGE FINANSIELLE FORDRINGER

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Lån til tidligere ansatte	0	279
Tap på krav, langsiktige fordringer	0	-279
Sum langsiktige fordringer	0	0

NOTE 11 — BEHOLDNINGER AV VARER OG DRIFTSMATERIELL

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Proviant	36 625	35 861
Teknisk materiell	15 588 366	14 841 633
Sanitetsforbruksmateriell	189 920	163 049
Forbruksmateriell	2 166 036	2 129 177
Datamaskiner	9 617	6 773
Arbeidsklær	4 098 538	4 204 818
Verktøy	1 318 384	1 276 781
Ammunisjon	12 305 999	13 086 485
Drivstoff	610 371	739 181
Andre beholdninger og avsetninger	-125 014	576 653
Sum anskaffelseskost	36 198 843	37 060 410

Ukurans

Ukurans i innkjøpte varer (ferdigvarer)	-4 132 821	-3 159 948
Sum ukurans	-4 132 821	-3 159 948

Sum beholdninger av varer og driftsmateriell	32 066 022	33 900 463
---	-------------------	-------------------

NOTE 12 — KUNDEFORDRINGER

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Kundefordringer til pålydende	185 006	272 744
Avsatt til forventet tap på kundefordringer	-2 014	-4 842
Sum kundefordringer	182 992	267 902

NOTE 13 — ANDRE KORTSIKTIGE FORDRINGER

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Forskuddsbetalt lønn	3 758	4 123
Reiseforskudd	11 598	7 529
Personallån	60 799	55 839
Andre fordringer på ansatte	4 557	6 582
Mellomværende med NAV	-3 906	-811
Forskuddsbetalte kostnader	113 061	46 441
Mellomværende med Etterretningstjenesten	-30 181	-23 887
Forskudd til leverandører*	1 610 182	1 420 784
Andre forskudd	389 498	311 278
Depositum husleie	1 696	2 138
Refusjon mva. og avgifter	63 834	152 881
Tap på fordringer	-1 700	-2 423
Sum andre kortsiktige fordringer	2 223 197	1 980 476

* Romertallsvedtak IX, Tidspunkt for belastning av utgiftsbevilgninger: «Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2018 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestillinger gjennom NSPA (NATO Support and Procurement Agency), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.»

Det er bokført et estimat knyttet til manglende varemottak på leveranser på forskudd til leverandører. Det er hovedsakelig knyttet til beholdninger av varer og driftsmateriell.

NOTE 14 — BANKINNSKUDD, KONTANTER OG LIGNENDE

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Øvrige bankkontoer	10 381	9 067
Kontantbeholdninger	89	92
Sum bankinnskudd, kontanter og lignende	10 470	9 159

NOTE 15 — ANNEN KORTSIKTIG GJELD

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Skyldig lønn	454 264	341 093
Påløpte kostnader	103 433	515 484
Avsetning for forpliktelse*	3 092	570 569
Midlertidig leverandørgjeld**	394 090	288 222
Annen kortsiktig gjeld	641	9 276
Sum annen kortsiktig gjeld	955 520	1 724 644

* Kostnader til heving av KNM «Helge Ingstad» 2018.

** Midlertidig leverandørgjeld.

Det blir produsert en proforma inngående faktura ved registrering av varemottak der faktura ikke er mottatt fra leverandør. Dette blir bokført som midlertidig leverandørgjeld.

NOTE 16 — ANNEN LANGSIKTIG GJELD

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Avtale om sluttavtaler til ansatte og avsetning bonus	873 175	876 481
Sum annen langsiktig gjeld	873 175	876 481

Annen langsiktig gjeld omfatter sluttavtaler for avdelingsbefal og en avsetning knyttet til bonusordning for militært personell. Beløpene inkluderer beregnet arbeidsgiveravgift (AGA) med 14,1 prosent.

NOTE 17 — SKYLDIG SKATTETREKK

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Skattetrekk	633 740	761 952
Påleggstrekk	393	323
Sum skyldig skattetrekk og andre trekk	634 133	762 275

NOTE 18 — SKYLDIGE OFFENTLIGE AVGIFTER

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Skyldig mva. og andre avgifter	177 432	139 357
Påløpt arbeidsgiveravgift	176 170	165 893
Sum skyldige offentlige avgifter	353 602	305 250

NOTE 19 — OPPTJENT, IKKE-FAKTURERTE INNTEKTER

Tall i tusen kroner

	31.12.2019	31.12.2018
Andre opptjente, ikke-fakturerte inntekter	1 709	3 537
Inntektsført salg i kantiner og messer	6 062	3 335
Ikke-fakturert, Trident Juncture 2018	21 000	405 231
Opptjent, ikke-fakturerte inntekter	28 770	412 103

NOTE 20 — USIKRE FORPLIKTELSER OG BETINGEDE EIENDELER

Forsvaret har ikke foretatt avsetninger for fremtidige skrottnings-, fjernings- og miljøutgifter. Det er ikke mulig å estimere en eventuell forpliktelse pålitelig. I henhold til SRS 19, punkt 15–19, er det ikke foretatt avsetning.

Forsvaret har foretatt en regnskapsmessig avsetning for mulige krav om etterberegning av feriepenger for Heimevernets innsatsstyrker på 73 millioner kroner. Det er store usikkerheter knyttet til foreldelsesfristen og om det skal beregnes feriepenger av godtgjørelsen innsatsstyrkene har fått. For tiden er saken i rettssystemet. Det er Forsvarsdepartementet og en tidligere soldat som er part i saken.

Forsvaret har mottatt et erstatningskrav fra en leverandør i forbindelse med ulykken til KNM «Helge Ingstad». Saken er oppe til mekling, og størrelsen på erstatningen er usikker. Forsvaret har foretatt en regnskapsmessig avsetning på 2,3 millioner kroner for erstatningskravet.

NOTE 21 — KORRIGERING AV ESTIMATENDRING OG FEIL I TIDLIGERE ÅRS REGNSKAP

Tall i tusen kroner

Forsvaret har i 2019 endret estimater i regnskapet og korrigeret feil i tidligere årsregnskap. Forsvaret har også endret regnskapsprinsipp for etterlevelse av ny SRS 10. Endringene er spesifisert i tabellen under. Hver enkelt post er forklart ytterligere under tabellen.

I 2019 har Forsvaret hatt SRS 3-føringer som gjelder både prinsippendringer, estimatendringer og korrigeringer av feil. Det gjør omarbeiding av sammenligningstall til dels ugjennomførbart. For å få en ensartet prinsippapplikasjon i 2019 har Forsvaret valgt å ikke omarbeide sammenligningstall for SRS 3-føringene.

Føringer på 1990

1 Etteraktivering av overleveringer fra Forsvarsbygg	-50 501
2 Feil pris på ammunisjonsbeholdninger	662 816
3 Tidligere års avskrivning på omløpsmidler reklassifisert til anleggsmidler	576 780
4 Feil kostnadsføring tidligere år	-91 459
Sum SRS 3-føringer, jf. note 7 A	1 097 637

Forklaring til endringer jf. SRS 3

- Forsvaret har etteraktivert fem anleggsmidler fra Forsvarsbygg. Forsvarsbygg har fått en egen bevilgning for å anskaffe disse for Forsvaret. Anleggsmidlene er blitt overlevert vederlagsfritt til Forsvaret.
- Ved etablering av åpningsbalansen 1.1.2016 var anskaffelseskost for enkelte ammunisjonsbeholdninger, feilaktig priset. Anskaffelsesprisen er korrigeret i 2019.
- Ved etablering av åpningsbalansen 1.1.2016 ble en klasse anleggsmidler feilaktig klassifisert som omløpsmidler. Disse har i 2019 blitt reklassifisert til anleggsmidler. Tidligere års avskrivninger er ført mot 1990.
- Ved gjennomgang av poster knyttet til midlertidige leverandørgjeld i henhold til note 15, er det avdekket feil bruk av innkjøpsordre i Forsvaret. Feilen gjelder delvis poster i regnskap avlagt før 2018. I tillegg gjelder 0,9 millioner kroner en tilbakeføring av avsetning for materielloverføringer fra Forsvarsmateriell til Forsvaret.

Vedlegg til årsrapporten

Forsvaret har arbeidet aktivt for å ivareta arbeidet med likestilling og mangfold i organisasjonen. Det gjelder også når Forsvaret nå gjennomgår krevende endringsprosesser.

Arbeidet med Forsvarets miljøstrategi for perioden 2021–2024 er i gang. Strategien vil inneholde mål og tiltak for Forsvarets vesentlige miljøaspekter og vil inkludere klimamål.

Forsvarets miljøvern

RAPPORT OM FORSVARETS MILJØVERN

Forsvaret skal gjøre sitt for at Norge når sine klimamål. Det er fartøyene og luftfartøyene som står for den absolutt største delen av klimagassutslippene. En reduksjon av klimagassutslipp fra operative ressurser må komme som følge av effektivisering og bruk av ny teknologi. Slike tiltak vil kreve betraktelige investeringer og samarbeid på tvers av etatene i forsvarssektoren.

Arbeidet med Forsvarets miljøstrategi for perioden 2021–2024 er i gang. Strategien vil inneholde mål og tiltak for Forsvarets vesentlige miljøaspekter og vil inkludere klimamål. *Klimakur 2030* blir et viktig verktøy for å sette de riktige målene og tiltakene på dette området. Implementeringen av miljøstyringen etter ISO 14001 i Forsvaret er fremdeles ikke tilfredsstillende. Selv om det har vært en fremgang i 2019, er det et stykke til målet. Forsvarets miljøvernpolicy ble i løpet av 2019 oversatt til samisk og engelsk for å kunne deles med flere av våre nære samarbeidspartnere.

De vesentlige miljøaspektene for inneværende periode:

- anskaffelser
- drivstoff
- avfall
- kjemikalier
- kunnskap og holdninger

For perioden 2021–2024 skal det settes mål med tiltak for å forbedre Forsvarets innsats på disse fem områdene. Noe arbeid er allerede iverksatt i deler av organisasjonen.

Forsvaret jobber mot ambisjonen om å bli best på offentlige anskaffelser innen 2022. Å være best på offentlige anskaffelser inkluderer også å være best på å stille miljø- og klimakrav. Målet er at miljø skal vektes 30 prosent i alle anskaffelser. Eventuelt kan det stilles miljøkrav i kontraktene, noe som bidrar til forbedring av leverandørens miljøprestasjon. I 2019 ble det satt et tildelingskriterium på miljø med vektning på 30 prosent ved tildeling av ny rammeavtale for forbruksmaterieil. Leverandøren fikk tilslag på grunn av andelen miljømerkede produkter tilbudt i konkurransen.

Det er luft- og sjøgående fartøyer som bruker mest drivstoff i Forsvaret. For å opprettholde vår operative evne (kampkraft) settes det ikke mål om å redusere flytimer eller seilingsdøgn. Derimot må det ses på muligheten for å redusere klimagassutslipp på for eksempel:

- transport av eksempelvis personell (tjenestereiser, pendling, tur-retur arbeidsplass)
- effektivisering av aggregater
- færre utilsiktede drivstoffutslipp
- transportkrav til våre leverandører

Avfallsmengden i Forsvaret for 2019 fremkommer av forsvarssektorens miljø- og klimaregnskap som utgis av Forsvarets forskningsinstitutt i løpet av april 2020.

Forsvaret bruker mange ulike kjemikalier i drift og vedlikehold av materiell. Arbeidet med å registrere og risikovurdere kjemikalier i Forsvarets stoffkartotek har fortsatt i 2019. Ved starten av 2019 hadde Forsvaret henholdsvis 43, 205 og 188 kjemikalier som inneholdt stoffer fra REACH-forskriftens godkjenning- og kandidatliste og den norske prioritetslisten.

Det ble registrert 66 miljøhendelser i løpet av 2019. Dette er en økning på 26 saker fra 2018. Økningen skyldes hovedsakelig tidligere underrapportering, spesielt i forbindelse med større øvelser. De fleste miljøhendelsene er terrengskader, søl av drivstoff og oljeprodukter. Det ble rapportert 24 drivstoffrelaterte hendelser i 2019. De fleste av dem var mindre utslipp. Alle større hendelser er blitt ryddet opp i.

Det er iverksatt mange miljøtiltak i Forsvaret. Det er opprettet verktøy og arenaer for informasjonsdeling. Det ble i løpet av året gjennomført sju funksjonsrettede miljøkurs. Forsvarssektorens miljøvernseminar 2019 ble gjennomført med deltakere fra hele sektoren.

Det ble i 2019 gjennomført tre felles internerisjoner for miljøstyring og arbeidsmiljø. Resultatet fra revisjonene viser at det fortsatt er forbedringspotensial.

Forsvaret fortsetter med opplæring av personell, veiledning innen miljøstyring til driftsenhetene, og gjennomføring av interne revisjoner. Utarbeidelsen av Forsvarets miljøstrategi 2021–2024 vil gi mål og retning for det videre arbeidet. For utfyllende informasjon om Forsvarets miljøstatistikk, vises det til *Forsvarssektorens miljø- og klimaregnskap 2019*⁸⁾.

8) Utgis av Forsvarets forskningsinstitutt i løpet av april 2020.

Likestillingsredegjørelse etter aktivitets- og redegjørelsesplikten

MÅLSETTINGER FOR LIKESTILLINGSOMRÅDET

Behovet for mangfold har bakgrunn i behovet for økt kompetanse, operative hensyn og et ønske om å speile samfunnet vi er satt til å forsvare. Det er viktig for effektiviteten og operasjoner at Forsvaret har mangfold, riktig kompetanse og et godt arbeidsmiljø preget av likeverd. Dette har direkte påvirkning på hvordan Forsvaret løser oppgaver.

Ambisjonen for arbeidet med likestilling, mangfold og ikke-diskriminering er at det skal integreres i det daglige arbeidet. Integreringen skal skje på alle nivåer i virksomheten for å reflektere Forsvarets verdier. Arbeidet skal være systematisk og forankret i hele organisasjonen.

TILSTANDSRAPPORTERING 2019

Forsvaret har arbeidet aktivt for å ivareta arbeidet med likestilling og mangfold i organisasjonen. Det gjelder også når Forsvaret nå gjennomgår krevende endringsprosesser. Arbeidet er i gang med å iverksette noen av anbefalingene fra den interne arbeidsgruppen for likestilling og mangfold. Blant annet er arbeidet med en ny policy for hvordan forsvarssektoren kan få bedre kjønnsbalanse, i sluttfasen. I tillegg har Forsvarets høyskole gjennomgått utdanningsplaner for å ivareta et likestillings- og mangfoldsperspektiv.

Under forsvarssjefens årlige likestillings- og mangfoldskonferanse ble major Svein Erik Vangen tildelt likestillings- og mangfoldsprisen for 2019. Han fikk prisen for sitt engasjement og arbeid for Forsvarets deltakelse i Pride Park og Pride Parade.

Generalmajor Kristin Lund avsluttet 24. oktober 2019 sin tjeneste i Forsvaret og gikk av med pensjon. Hun har vært en foregangskvinne i hele sin karriere. Blant annet var hun FNs første (og andre) kvinnelige Force Commander i en FN-operasjon. Generalmajor Lund ble hedret av Hans Majestet Kongen med utnevning til kommandør av Den Kongelige Norske St. Olavs Orden for sitt fremragende arbeid for likestilling.

Ved utgangen av 2019 viser tallene at Forsvaret beveger seg i riktig retning med tanke på kjønnsbalanse. Kvinneandelen som avtjente førstegangstjeneste i 2019, var 29 prosent. Når det gjelder fast ansatte, er kvinneandelen på sivil side 33 prosent, på militær side 13 prosent. Kvinneandelen blant offiserer er 11 prosent, og blant spesialister 16 prosent. Militært personell som tjenestegjør i øvrige etater i sektoren og Forsvarsdepartementet, inngår ikke i disse tallene.

Kvinneandelen på oberst- og kommandørnivå og høyere viser også en positiv utvikling. For 2019

er andelen 13 prosent, mot 11 prosent i 2018. Også disse tallene viser kun forholdet internt i Forsvaret. Forsvaret fortsetter å jobbe aktivt for å få flere kvinner i ledende stillinger, både sivile og militære.

Forsvaret arbeider også med å implementere FN-resolusjon 1325 (om kvinner, fred og sikkerhet) og genderperspektiv internt i organisasjonen og eksternt i operasjoner. Forsvaret bidrar internasjonalt med kompetanse om temaet, og Forsvaret samarbeider med sivilsamfunnet med erfaringsutveksling og fagutvikling. Fra midten av 2016 har Norge hatt to offiserer ved det nordiske senteret for gender i militære operasjoner (NCGM) i Sverige. Forsvarets høyskole har personell som arbeider med gender og kultur. I tillegg deltar norsk personell i NATO Committee on Gender Perspective. Det er satt flere mål for genderarbeidet knyttet til kvinner, fred og sikkerhetsagendaen i Forsvaret i den nasjonale handlingsplanen. Forsvaret vil styrke arbeidet med gender i 2020.

INKLUDERINGSDUGNADEN

Regjeringens inkluderingsdugnad har som målsetting at fem prosent av nytilsatte skal være personer med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en. For Forsvaret gjelder dette faste og midlertidige ansettelser i sivile stillinger.

Forsvaret har satt inn en rekke tiltak som skal bidra til måloppnåelsen:

- informasjon til Forsvarets avdelinger og opplæring av nøkkelpersonell i Forsvaret
- oppdatering av standardtekst i Forsvarets stillingsutlysninger
- oppfordring til lokal tilsettingsmyndighet om å etablere kontakt med lokalt NAV-kontor
- faglig oppdatering av ansettelsesrådene
- temaet inkludering av mangfold i alle kurs og samlinger om sivil rekruttering
- oppdatering av maler og tilpassing av rekrutteringsverktøy
- oppfølging av rapporteringer i Forsvaret

Digital optelling av søkere i målgruppene er per dags dato ikke mulig, og det vil ta tid å få dette på plass.

Forsvaret har ikke oppnådd målkravet på fem prosent, men stiller seg bak dugnaden og jobber videre for å oppnå måltallet regjeringen har satt. Det er for tidlig å evaluere effekten av tiltakene som er iverksatt, og Forsvaret viderefører arbeidet med disse.

TABELL 4 — DELTID, MIDLERTIDIGE TILSETTINGER OG FORELDREPERMISJON

Prosent

	2017		2018		2019	
	kvinner	menn	kvinner	menn	kvinner	menn
Deltid	47,2	52,8	47	53	50,1	49,9
Midlertidige tilsetninger	30,5	69,5	29	71	29,7	70,3
Foreldrepermisjon	20,6	79,4	21,7	78,3	22	78

Tallene i tabellen gjelder hele 2019 og omfatter kun personell i Forsvaret. Unntatt er skjermede avdelinger (Etterretningstjenesten, Forsvarets spesialstyrker og Etterretningsbataljonen). Tallene er basert på faktisk registrering i SAP, og det er ikke tatt hensyn til avvikende registreringer.

Tallene på foreldrepermisjon fordeler seg mellom kvinner og menn slik man kan forvente ut fra kjønnsbalansen i organisasjonen. Bruk av midlertidige stillinger avhenger av Forsvarets kortsiktige behov for kompetanse. Dette gjenspeiler kjønnsbalansen i Forsvarets ellers. Forsvaret har ikke tradisjon for å lyse ut stillinger med redusert stillingsbrøk. De som arbeider deltid, gjør dette i hovedsak frivillig.

TABELL 5 — ANDRE RELEVANTE TALL SOM ER HENTET FRA REKRUTTERINGSVERKTØYET

Antall utlyste sivile stillinger og tilsetninger i 2019	Totalt
Totalt antall utlysninger	552
Totalt antall nyansettelser i Forsvaret i 2019	496

Tilsettingsprosess av kandidater og tilsetninger av personer med nedsatt funksjonsevne ¹ i 2019	Totalt
Svarbrev, søknad mottatt, dvs. totalt antall med funksjonsnedsettelse	95 ²
1. gangs intervju	20
2. gangs intervju	1
Sluttvurdering og med i innstilling	1
Kandidat ansatt	1
Prosentandel ansatt med funksjonsnedsettelse	0,2

1) Kategorien *hull i CV-en* er foreløpig ikke ivaretatt som kategori i systemet. Dette blir endret for 2020.

2) De som har krysset av for funksjonsnedsettelse i Webcruiter (totalt 72 menn og 23 kvinner).

HELSE

God helse er ett av flere seleksjonskriterier for militært ansatte. Sykefraværet i Forsvaret er lavt, også sammenlignet med andre statlige etater. Menn har generelt et lavere sykefravær enn kvinner. En overvekt av menn i organisasjonen kan derfor delvis forklare det lave fraværsvivået. Det bør likevel presiseres at både menn og kvinner i virksomheten har et lavere fravær enn i den generelle befolkningen. Også eldre

arbeidstakere i Forsvaret har et lavere fravær enn tilsvarende grupper i samfunnet for øvrig. Dette er resultat av et målrettet arbeid for å forebygge og følge opp sykdom.

Forsvaret har vært en IA-bedrift siden 2006. Gjennom disse årene har Forsvaret stadig bedret prosedyrene for og kunnskapen om forebygging og oppfølging ved sykdom.

NEDSATT FUNKSJONS- OG ARBEIDSEVNE

Forsvaret jobber bevisst og målrettet for å tilrettelegge for dem som får sin funksjons- og/eller arbeids- evne redusert. Det er utarbeidet hensiktsmessige og tilgjengelige prosedyrer som følges opp av arbeidsgiver. Dette gjøres i nært samarbeid med Forsvarets bedriftshelsetjeneste, hovedverneombudene, tillitsvalgte, veterantjenesten, tros- og livssynstjenesten med flere, og med NAVs arbeidslivssenter.

VERNEPLIKT

Forsvaret jobbet videre med å ta imot flere kvinner til førstegangstjeneste i 2019 – den viktigste rekrutteringsarenaen for videre tjeneste. Forsvaret har forventninger til at allmenn verneplikt vil bidra i arbeidet med å øke kvinneandelen, både blant førstegangs- tjenestegjørende spesielt og de ansatte generelt. Allmenn verneplikt er en mulighet Forsvaret ønsker å ta vare på, og derfor jobber etaten videre med tilrettelegging og tiltak.

PERSONELL MED INNVANDREBAKGRUNN

Forsvaret jobber aktivt for å motivere og rekruttere personell med etnisk minoritetsbakgrunn. Dette gjelder både for førstegangstjeneste, utdanning og karriere i Forsvaret. Statistisk sentralbyrå sine beregninger viser at personer med innvandrerbakgrunn vil utgjøre et stort rekrutteringspotensial for Forsvaret på sikt.

Tall⁹⁾ fra Statistisk sentralbyrå viser at det har vært rundt to prosent med minoritetsbakgrunn blant fast ansatte i Forsvaret over flere år. Det er liten bevegelse på dette området. Forsvaret ønsker derfor å bli enda tydeligere i satsingen for å rekruttere mennesker med innvandrerbakgrunn. Det kan være utfordrende å få utlevert personkontrollopplysninger fra land Norge ikke har et sikkerhetssamarbeid med. Dette gjør det igjen utfordrende å få sikkerhetsklarert personell med en slik tilknytning. Sakene håndteres individuelt og så tidlig som mulig. Målsettingen er at færrest mulig skal oppleve ikke å få gjennomføre tjenesten som planlagt.

TRO OG LIVSSYN

Forsvarets organisasjon gjenspeiler mangfoldet i befolkningen, også når det gjelder tros- og livssynsmangfold. Forsvaret legger derfor til rette for utøvelse

av ulike religioner og livssyn i den daglige tjenesten, i leir og på øvelser. Dette inkluderer tilpasninger av kosthold, permisjoner i forbindelse med religiøse høytider, og tilgang på bønne- eller stillerom. I Forsvarets tros- og livssynskorps jobber det sertifiserte fagpersoner fra Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn. Både prester, livssynshumanetiker og imamer kan utføre tros- og livssynsbetjening i henhold til egen sertifisering. Antall stillinger knyttet til andre samfunn enn Den norske kirke, øker.

Medlemmer av religiøse trossamfunn har også rett til å bære synlige, betydningsfulle (ikke-diskutable) religiøse symboler. Dette er symboler som bæres synlig for å vise at man er medlem av trossamfunnet. Praksisen er over 20 år gammel. Den ble etablert før samfunnsdebatten om at personell som utøver makt på vegne av staten, skal fremstå som nøytrale. Bakgrunnen for praksisen er at man plikter å tjenestegjøre i Forsvaret.

KJØNNS- OG SEKSUALITETSMANGFOLD

Forsvaret tar opp temaer knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i flere arenaer. Med dette følger Forsvaret opp tiltakene i regjeringens handlingsplan *Trygghet, mangfold og åpenhet* (2017–2020). Det arbeides med å øke kompetansen om temaet blant Forsvarets personell, spesielt gjennom utdanningssystemet.

Forsvaret deltar med personell på Pride-arrangementer, og forsvarsledelsen er tydelig i sin støtte til dem som ønsker å delta, også i uniform. I 2019 hadde Forsvaret rekordmange deltakere i paraden, og flere fra ledelsen var representert. Forsvarets standpunkt er at verken legning, kjønn eller kjønnsuttrykk skal være til hinder for en karriere i Forsvaret. Derfor arbeider Forsvaret med å sikre at etablerte regelverk eller rutiner ikke oppleves diskriminerende. Forsvaret samarbeider også med andre statlige, norske og nordiske aktører og NATO for å forebygge diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT). Forsvaret, som arbeidsgiver, tar på alvor særskilte problemstillinger knyttet til LHBT-personer.

Forsvaret jobber for å motivere og rekruttere personell med etnisk minoritetsbakgrunn, både til å gjennomføre førstegangstjeneste og til utdanning i Forsvaret.

⁹⁾ Statistikkbanken: 12827 ansatte i staten og kjennetegnet ved de ansatte (hentet 29. januar 2020).

Veteraner

Forsvaret prioriterer høyt arbeidet med ivaretagelse, oppfølging og anerkjennelse av veteraner og deres familier. Hovedprioriteten har vært å bidra i videreutviklingen av veteranområdet gjennom det tverrsektorielle samarbeidet. Samarbeidet med fylkesmenn har spesielt omhandlet anerkjennelse og ivaretagelse. Samarbeidet med kommuner over hele landet har handlet om utvikling av kommunale veteranplaner. Dette har bidratt til økt oppmerksomhet på veteranområdet.

Regjeringens oppfølgingsplan *I tjeneste for Norge* ble evaluert høsten 2019. Regjeringen har startet arbeidet med en ny stortingsmelding for personell fra internasjonale operasjoner. Forsvaret har bidratt med innspill til denne. Ny stortingsmelding vil være retningsgivende for den videre veteransatsingen.

TVERRSEKTORIELT SAMARBEID

Forsvaret støtter fylkesmennene med råd og informasjon om hvordan både fylkesmennene og kommunene kan bidra til å gi anerkjennelse og ivareta veteraner.

Over 70 prosent av veteranene bor i kommuner med en veteranplan eller plan under utvikling. Forsvaret har støttet flere kommuner i utarbeidelse av disse.

Forsvaret samhandler også med en rekke andre offentlige aktører på både etats-, direktorats- og kommunalt nivå. Satsingsområdet i 2019 har vært *familie*, og det ble arrangert en konferanse om veteranfamilien i samarbeid med Barne-, ungdoms- og familieetaten. Ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) leder de regionale fagnettverkene. Formålet med disse nettverkene er å samle sentrale aktører for å øke samhandlingen og styrke kompetansehevingen for innsatspersonell lokalt og regionalt. Det har vært et nært samarbeid med de fem RVTS-ene og fagnettverkene gjennom hele året. Forsvaret har blant annet støttet RVTS Øst med å utvikle og gjennomføre ulike kurs for kompetanseheving av kommunalt personell for veteranivaretagelse.

Årlig gjennomføres det et etatsledermøte med lederne fra Forsvaret, Politidirektoratet, NAV, Statens pensjonskasse, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Helsedirektoratet. I 2019 bekreftet etatslederne viktigheten av fortsatt tverrsektorielt samarbeid og kompetanseutveksling innenfor sine ansvarsområder. Etatens samhandlingsforum sikrer tett dialog og videreutvikling for ulike fagområder som f.eks. helse- og familieområdet.

Forsvarets sanitet har hatt et utstrakt samarbeid med Helsedirektoratet og Ressurscenter om vold, traumatisk

stress og selvmordsforebygging. Forsvarets sanitet har også forelest på kurs om veteraners psykiske helse.

FORSKNING OG UTVIKLING

Det er fortsatt behov for forskningsbasert kunnskap om våre veteraner og deres familier. I Norge er det lite kunnskap om konsekvensene for familiene når familiemedlemmer deltar i internasjonale operasjoner. Derfor er det svært positivt at det i 2019 ble besluttet at Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) skal gjennomføre et forskningsprosjekt med temaet *Veteraners familier: Psykiske helse og hverdagsliv etter utenlandsoperasjoner*.

Forsvaret publiserte i 2019 en ny artikkel om kreftisiko og dødelighet blant Kosovo-veteraner. Det har vært spekulert i om flere tilfeller av hjernekreft kunne henge sammen med en eventuell kontakt med utarmet uran. Studien viser ingen slik sammenheng.

Forsvaret har også publisert en artikkel om psykisk helse blant Afghanistan-veteraner. Studien viser at det å være vitne til grusomme hendelser uten å ha mandat til å gjøre noe med det (for eksempel å se utøvelse av vold mot en lokalbefolkning), er tettere forbundet med negativ psykologisk utvikling enn selv å være utsatt for fare.

Forsvarets sanitet har et klinisk tilbud til veteraner. Dette tilbudet er et supplement til det sivile helsevesenets allmenntilbud og psykiatri. Veteraner kan ta direkte kontakt ved behov, det er ingen krav om henvisning. Det kliniske konseptet *Intensiv angstbehandling i gruppe over 4 dager*, ble videreutviklet. I løpet av året ble konseptet en del av det ordinære behandlingstilbudet. Bruk av *Virtual Reality (VR)* som verktøy i angstbehandling, ble videreutviklet i 2019, blant annet med betydelig oppgradering av teknisk utstyr.

ANERKJENNELSE, OPPFØLGING OG IVARETAGELSE

Forsvaret har oppfølgingsplikt for veteraner (jf. forsvarsloven). Forsvarets «ettårsprogram» omfatter ulike aktiviteter før, under og etter tjeneste i en internasjonal operasjon. Programmet skal gjennomføres for alt personell som tjenestegjør i internasjonale operasjoner. Dette gjelder uavhengig av om personellet har pådratt seg fysiske eller psykiske skader under tjenestegjøringen eller ikke. Forsvaret skal sørge for at personellet tilbys oppfølging dersom det i løpet av ettårsprogrammets avdekkes særskilte oppfølgingsbehov. Ettårsprogrammet er inndelt i

Markeringen av frigjørings- og veterandagen på Akershus festning.

126 ansatte ble hedret for sin innsats under FN-operasjonen MINUSMA i Mali. De ble tildelt Forsvarets operasjonsmedalje Mali.

en rekke elementer knyttet til perioden fra før personellet deplojerer (reiser ut), under tjenesten og i tolv måneder etter tjenesten:

- informasjon før, under og etter deployering
- mellomlanding eller etterlanding
- medaljeseremoni og mottak
- kartlegging av helse etter tre til seks måneder etter hjemkomst
- avslutningssamling
- familiestøtte

Forsvarets «åpen dør» er primært et fast kontaktpunkt for personellet etter at ettårsprogrammet er over. Gjennom dette tilbudet kan personellet og deres pårørende få råd og veiledning om rettigheter og tilbud i og utenfor Forsvaret.

Det er i 2019 registrert 1659 henvendelser fra veteraner, veteraners familier, venner og ulike fagpersoner. Dette er en nedgang fra tidligere år. Dette skyldes trolig at henvendelser om veterankort og dekorasjoner er blitt automatisert i digitale løsninger. Videre var en stor mengde av henvendelsene i 2018 knyttet til UNIFIL-jubileet.

Veterankortet er en synlig anerkjennelse av veteraner fra internasjonale operasjoner. Ved utgangen av 2019 hadde totalt 14 900 veteraner bestilt og fått kortet. De frivillige veteranorganisasjonene har etablert et samarbeid for å knytte fordelsordninger til kortet.

Forsvarets veteransenter er et svært populært tilbud blant veteraner og deres familier. Veteraner og deres familier har tilbud om opphold på senteret. I 2019 hadde senteret 10 518 gjestedøgn. Senteret arrangerer også en rekke aktiviteter gjennom året, blant annet vinterferie og høstferie for familier, golfturnering, MC-treff, gjensynstreff, rekreasjonsuker, sommercamp for barn og ungdom og jule- og nyttårsopphold.

AKTIVITETER

Frigjørings- og veterandagen 8. mai er det største og viktigste arrangementet for å anerkjenne veteraners innsats. Hovedarrangementet for dagen ble også i 2019 avholdt på Akershus festning. Høydepunktet var utdeling av medaljer. I tillegg ble det gjennomført over 100 andre arrangementer med medaljeseremonier i regi av Forsvaret, kommuner og organisasjoner.

Den årlige nasjonale veterankonferansen er en fagkonferanse for alle som jobber med oppfølging og anerkjennelse av veteraner fra internasjonale operasjoner. Deltakelsen spenner fra fylkesmenn og ordførere, til saksbehandlere og behandlere, veteraner og interesseorganisasjoner. Forsvarets veteranpris gikk til veteranen Odd Helge Olsen for hans langvarige engasjement for veteranene og veteranfamiliene.

For å få tilbudene til veteraner og veteranfamilier bedre kjent, brukes informasjonssider på forsvaret.no og kommunikasjon i sosiale medier. Facebook-siden «Forsvarets veteraner» hadde 10 900 følgere ved utgangen av året, en økning på nær ti prosent fra året før. Daglig blir spørsmål fra veteraner og andre besvart via denne Facebook-siden. I tillegg er det etablert egne kanaler i sosiale medier for å vise tilbudene ved Forsvarets veteransenter.

I tjenestefornorge.no er et nettsted med fakta om samtlige internasjonale operasjoner der Norge har bidratt med militært personell. I tillegg oppfordres veteranene til å fortelle sine egne historier. Ved utgangen av 2019 er det publisert over 400 innsendte historier på dette nettstedet.

SAMARBEID OG STØTTE TIL VETERANORGANISASJONER

På vegne av Forsvarsdepartementet forvalter Forsvaret en tilskuddsordning for veteranorganisasjoner og andre organisasjoner som skaper aktiviteter for ivaretagelse av veteraner, og som har aktiviteter som fremmer kunnskap om og engasjement for veteraner.

Totalt ble det tildelt 23,5 millioner kroner fordelt på 13 millioner kroner til drift av organisasjonene, og 10,5 millioner kroner til aktiviteter og prosjekter. Eksempler på aktiviteter er motivasjons- og mestringsaktiviteter, kameratstøttearbeid, Veteranseilasen 2019, foredrag og turvirksomhet. I tillegg kommer flere aktiviteter for barn og unge, blant annet sommercamper og familiedager. Flere av organisasjonene fikk også støtte til å holde åpent hus der veteraner og deres familier kan samles. Mange av disse har også et tilbud til veteraner i julen. Det ble også gitt støtte til etablering av et veteranhus i Oslo.

Forsvaret anerkjenner innsatsen veteranorganisasjonene og andre organisasjoner gjør for våre veteraner. Forsvaret har jevnlig kontakt med organisasjonene. For eksempel holdes det orienteringer på enkelte av Forsvarets månedlige veteranstreff som arrangeres av Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner (NVIO) over hele landet.

Veteraninspektøren har invitert til tre veteranfora i løpet av året. Dette er fora for gjensidig informasjonsdeling og videreutvikling av dagens veteranivaretagelse.

DEKORASJONER

I 2019 overrakte Forsvaret 1947 medaljer for internasjonal tjeneste. Rundt 60 prosent av disse var tildelinger for tjeneste i internasjonale operasjoner for perioden 1947 til 2000. Det er en nedgang i tildelinger knyttet til tidligere internasjonale operasjoner. Dette skyldes trolig at det i forbindelse med UNIFIL-jubileet ble utdelt et stort antall velfortjente medaljer.

Gjennom året ble det også gjennomført medaljeseremonier en rekke steder i Norge og i utlandet.

Forsvarssjefen innstiftet en ny operasjonsmedalje i 2019, Forsvarets operasjonsmedalje Middelhavet.

Forsvaret støtter fylkesmennene med råd og informasjon om hvordan både fylkesmennene og kommunene kan bidra til å gi anerkjennelse og ivareta veteraner.

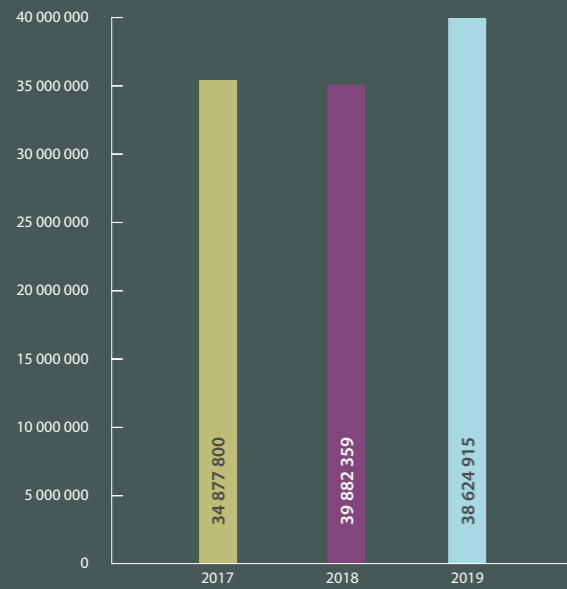
**Forsvarets økonomi-
styring er god, og
ressursbruken er i tråd
med langtidsplanens
prioriteringer.**

Statistikk

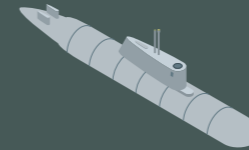
FIGUR 3
TOTALOVERSIKT OVER FORSVARETS AVDELINGER

FORSVARETS TOTALE KOSTNADER
I tusen 2019-kroner:

38 624 915

HÆREN
6 761 491

SJØFORSVARET (inkl. Kystvakten)
7 144 670

LUFTFORSVARET
(inkl. Redningshelikoptertjenesten)
9 172 095

HEIMEVERNET
1 508 964

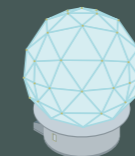
FORSVARETS LOGISTIKKORGANISASJON
3 569 671

CYBERFORSVARET
2 084 381

FORSVARETS OPERATIVE HOVEDKVARTER
685 298

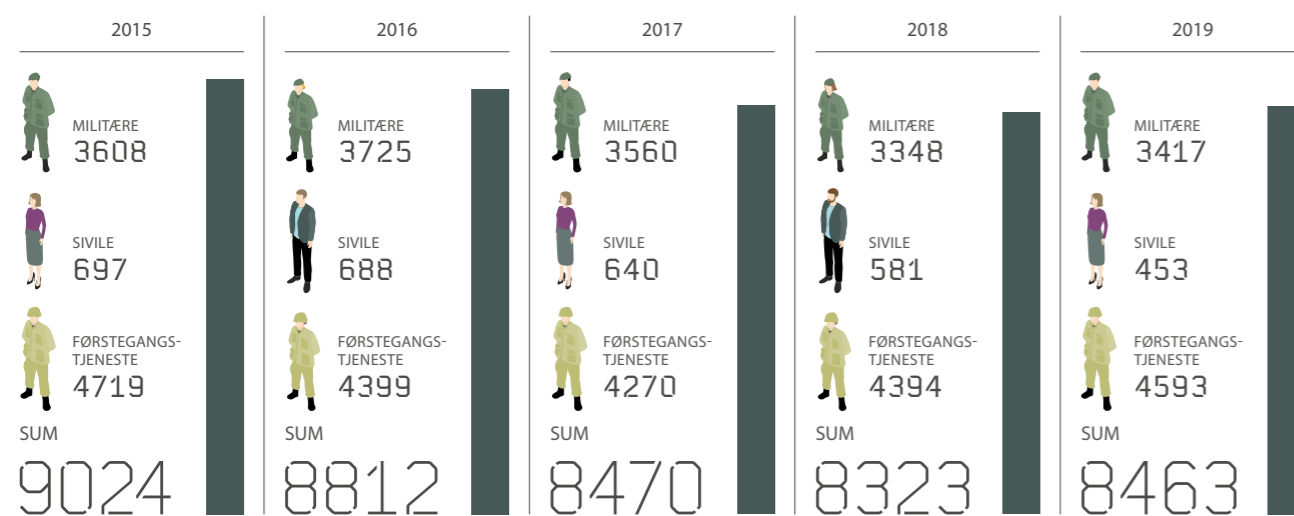
ETTERRETNINGSTJENESTEN
2 618 390

ØVRIGE AVDELINGER
5 079 955

TABELL 7 — ÅRSVERK I HÆREN

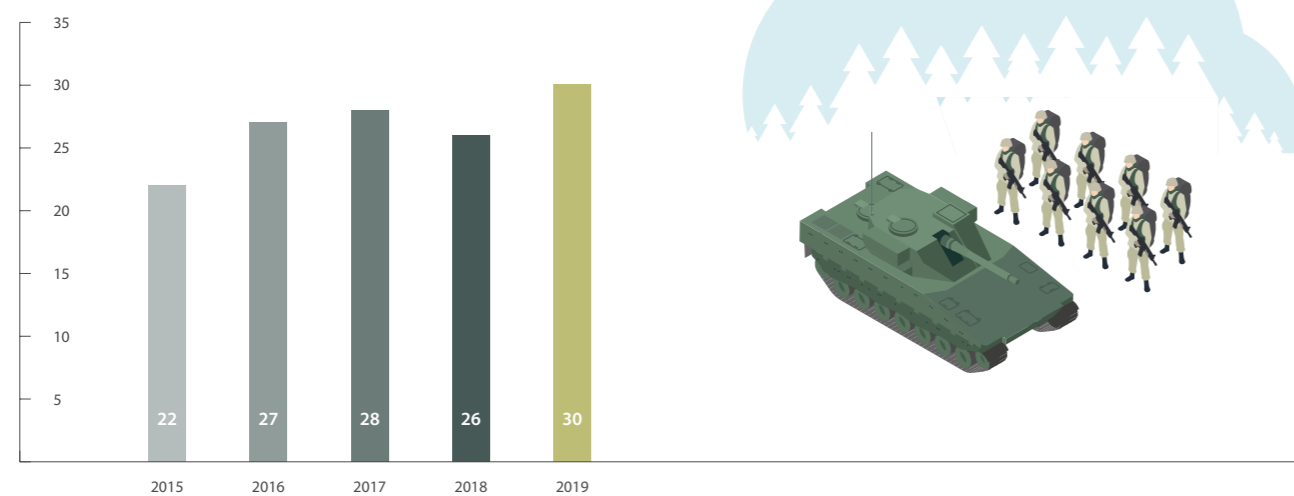

TABELL 8 — REGNSKAP FOR HÆREN

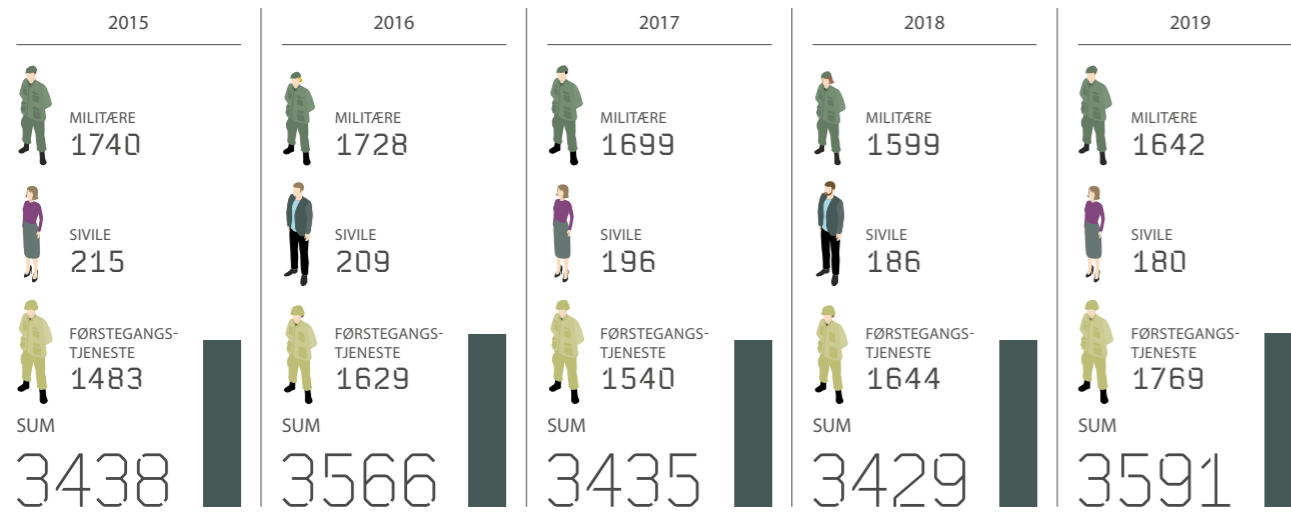
Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	3 941 665	3 817 467	3 628 042
Materiell	1 832 371	1 866 140	2 276 514
Eiendom, bygg og anlegg	686 411	630 628	856 934
Sum kostnader	6 460 447	6 314 235	6 761 491

FIGUR 4 — AKTIVITETSDATA FOR HÆREN

Øvingsdøgn i snitt i avdelingene

TABELL 9 — ÅRSVERK I SJØFORSVARET

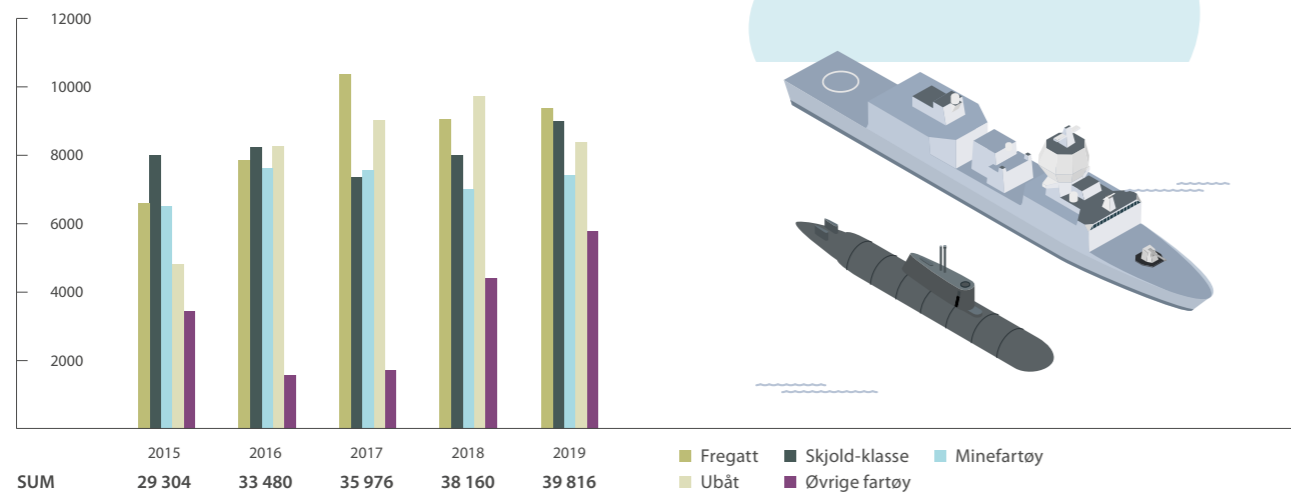

TABELL 10 — REGNSKAP FOR SJØFORSVARET

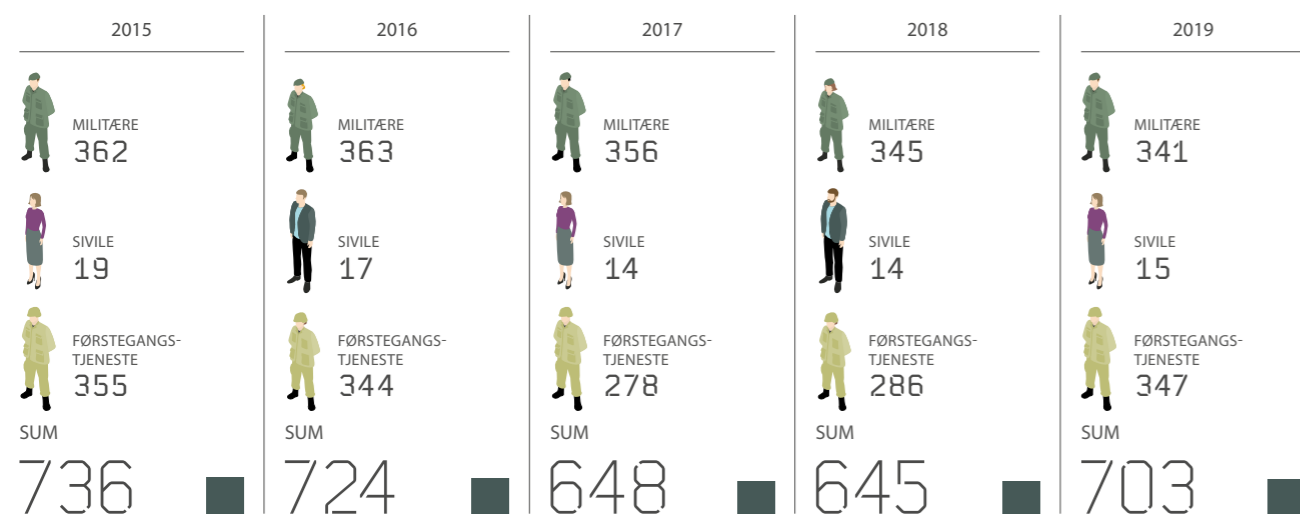
Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	2 145 173	2 117 027	2 172 411
Materiell	3 566 204	6 520 529	3 651 239
Eiendom, bygg og anlegg	281 791	273 969	272 835
Sum kostnader	5 993 168	8 911 525	6 096 485

FIGUR 5 — AKTIVITETSDATA FOR SJØFORSVARET

Seilingstimer 2015–2019

TABELL 11 — ÅRSVERK I KYSTVAKTEN

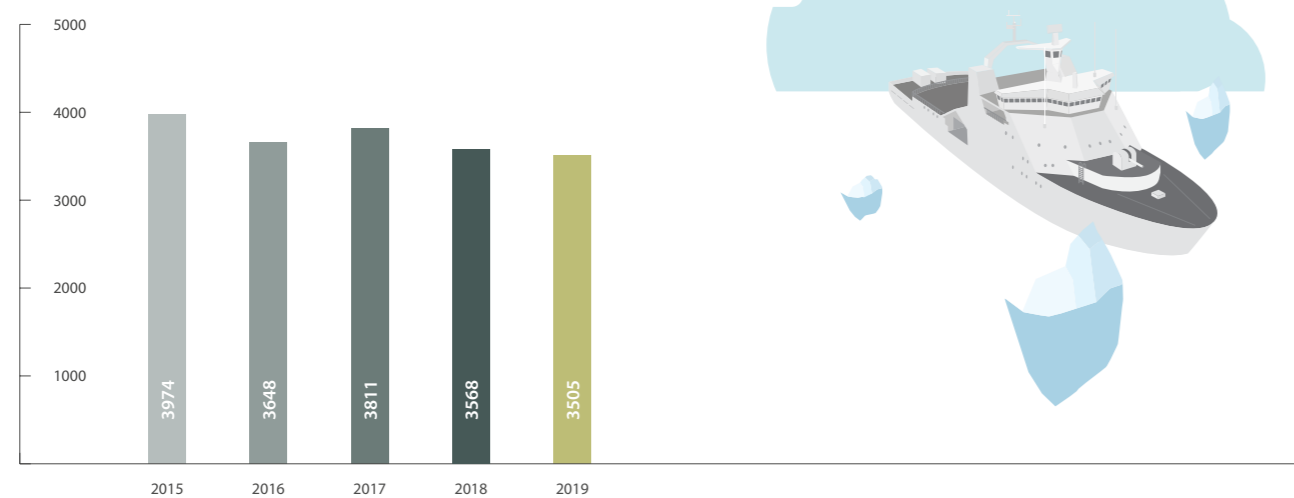

TABELL 12 — REGNSKAP FOR KYSTVAKTEN

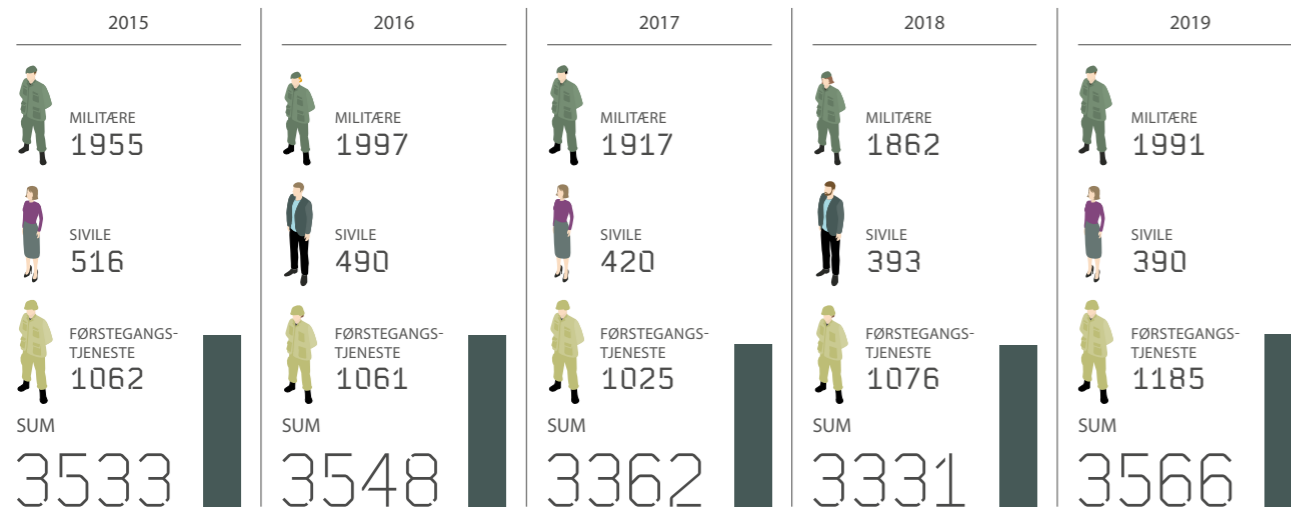
Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	475 086	472 214	463 802
Materiell	525 342	529 012	567 509
Eiendom, bygg og anlegg	14 784	16 131	16 873
Sum kostnader	1 015 212	1 017 357	1 048 184

FIGUR 6 — AKTIVITETSDATA FOR KYSTVAKTEN

Patruljedøgn

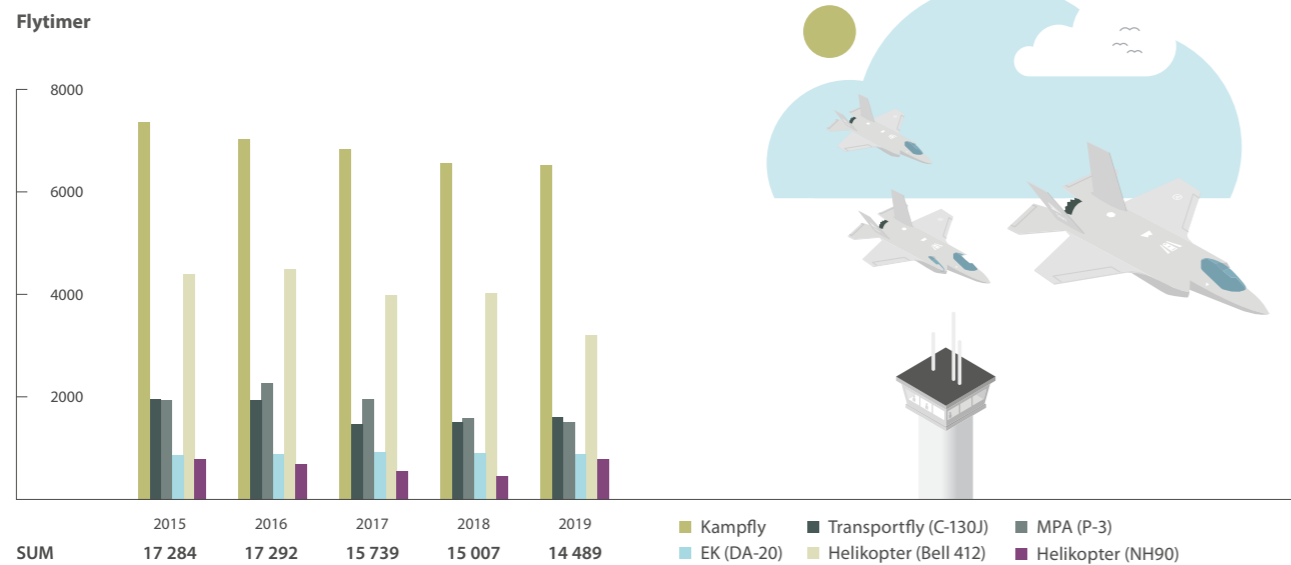
TABELL 13 — ÅRSVERK I LUFTFORSVARET

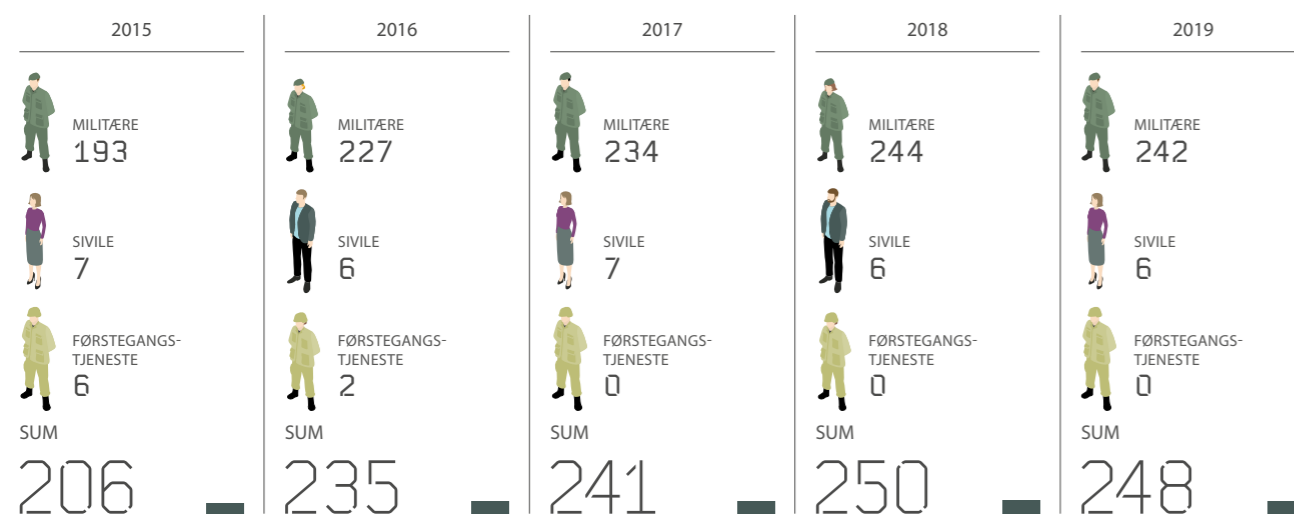
TABELL 14 — REGNSKAP FOR LUFTFORSVARET

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	2 181 186	2 175 779	2 449 075
Materiell	3 501 128	3 444 937	5 212 739
Eiendom, bygg og anlegg	445 659	483 579	588 316
Sum kostnader	6 127 973	6 104 295	8 250 130

FIGUR 7 — AKTIVITETSDATA FOR LUFTFORSVARET

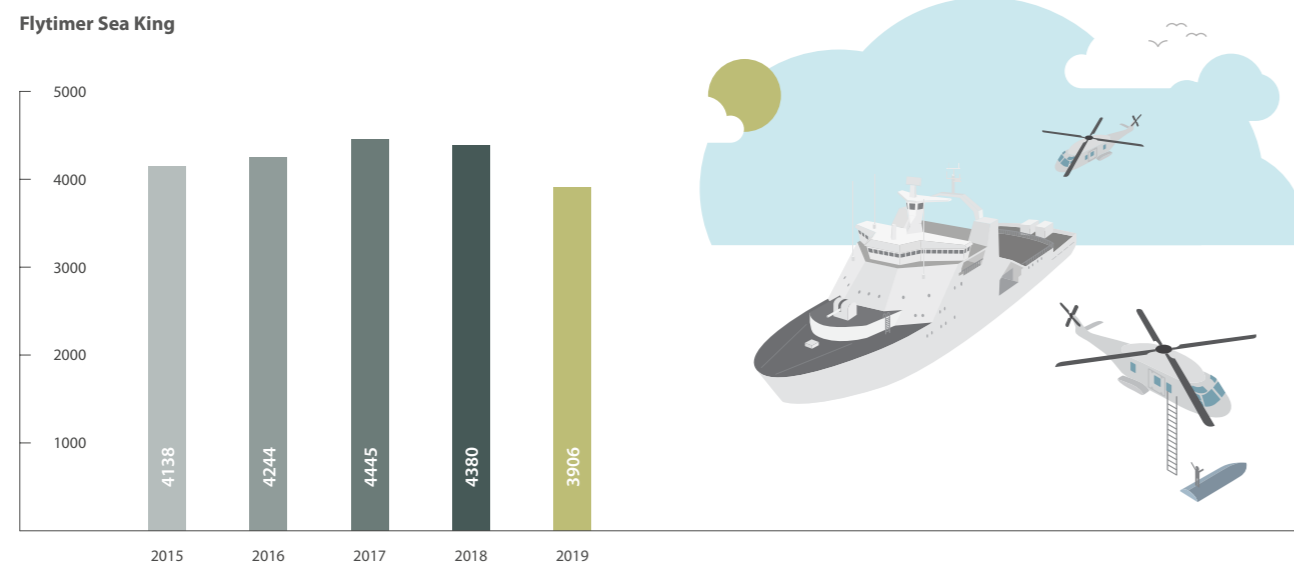
TABELL 15 — ÅRSVERK I REDNINGSHELIKOPTERTJENESTEN

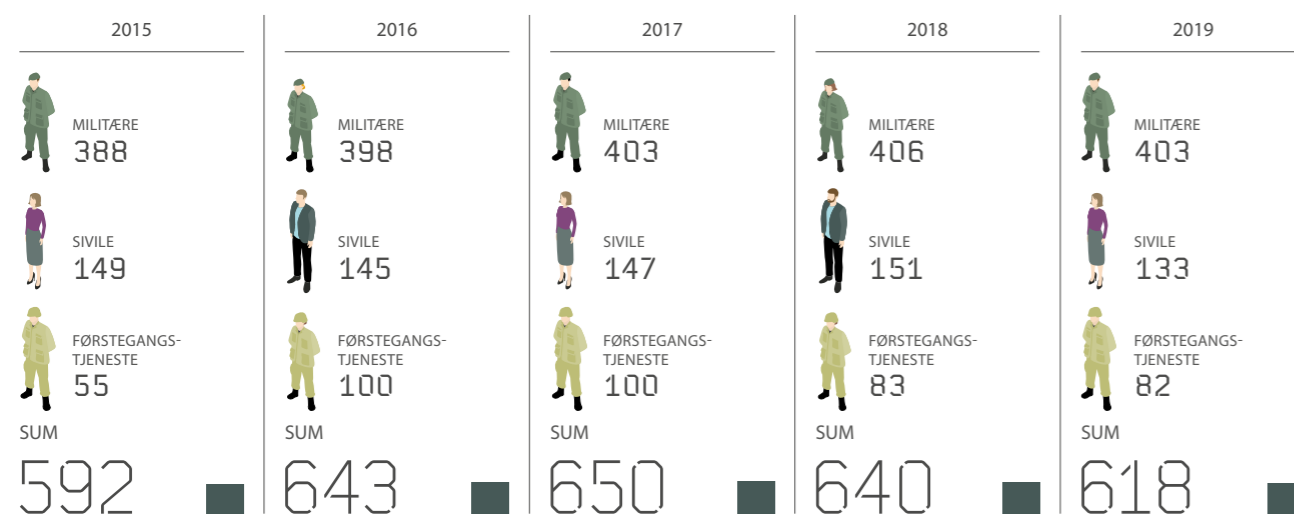
TABELL 16 — REGNSKAP FOR REDNINGSHELIKOPTERTJENESTEN

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	371 804	371 561	396 836
Materiell	492 246	354 508	489 705
Eiendom, bygg og anlegg	33 061	35 399	35 426
Sum kostnader	897 111	761 468	921 967

FIGUR 8 — AKTIVITETSDATA FOR REDNINGSHELIKOPTERTJENESTEN

TABELL 17 — ÅRSVERK I HEIMEVERNET

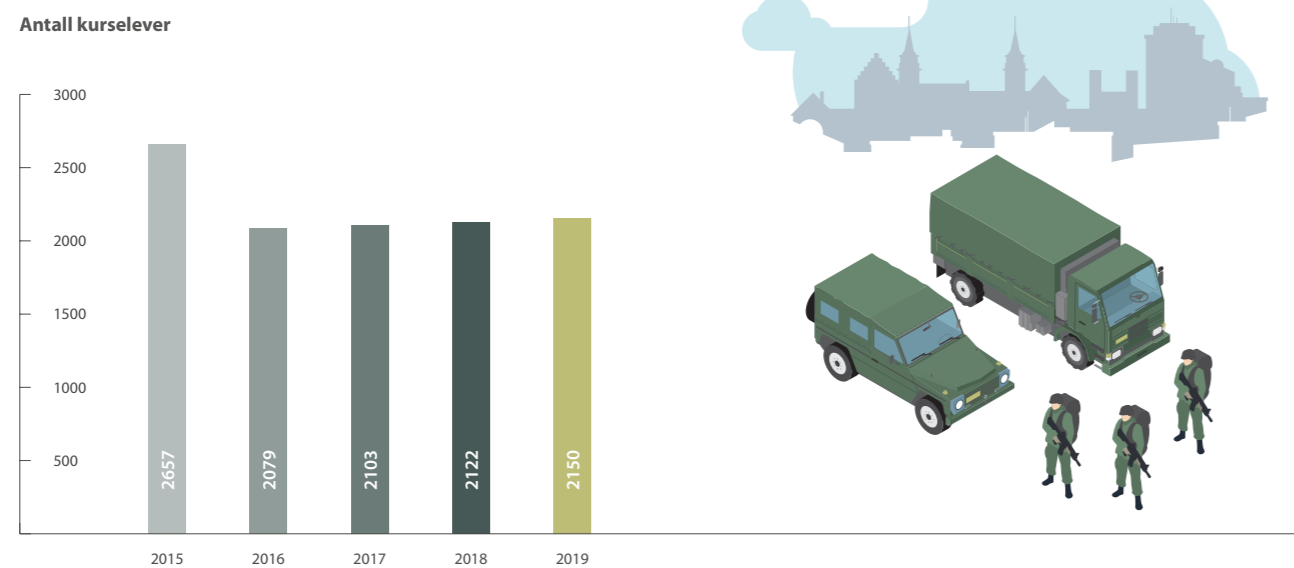

Heimevernets områdestruktur består av 37 000 soldater og 3000 innsatsstyrkesoldater fordelt på elleve heimevernsdistrikt.

TABELL 18 — REGNSKAP FOR HEIMEVERNET

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	932 076	1 001 004	964 003
Materiell	308 779	300 405	387 016
Eiendom, bygg og anlegg	191 489	172 132	157 945
Sum kostnader	1 432 344	1 473 541	1 508 964

FIGUR 9 — AKTIVITETSDATA FOR HEIMEVERNET

TABELL 19 — FORSVARETS OPERATIVE HOVEDKVARTER

Årsverk	2015	2016	2017	2018	2019
Militære	204	209	247	255	235
Sivile	25	32	62	64	61
Førstegangstjeneste	61	132	296	260	273
Sum	290	373	605	579	569

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	432 346	601 930	403 207
Materiell	149 759	208 392	174 448
Eiendom, bygg og anlegg	135 036	145 230	107 643
Sum kostnader	717 141	955 552	685 298

TABELL 20 — ETTERRETNINGSTJENESTEN

Regnskap	2017	2018	2019
Sum kostnader	2 321 218	2 614 365	2 618 390

TABELL 21 — CYBERFORSVARET

Årsverk	2015	2016	2017	2018	2019
Militære	467	502	497	469	475
Sivile	647	650	637	604	562
Førstegangstjeneste	207	55	97	96	137
Sum	1 321	1 207	1 231	1 169	1 174

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	1 068 951	1 033 348	993 465
Materiell	652 413	867 947	897 213
Eiendom, bygg og anlegg	227 202	223 658	193 703
Sum kostnader	1 948 566	2 124 953	2 084 381

TABELL 22 — FORSVARETS LOGISTIKKORGANISASJON

Årsverk	2015	2016	2017	2018	2019
Militære	648	298	374	491	528
Sivile	1 969	1 441	1 484	1 558	1 722
Førstegangstjeneste	92	53	132	96	176
Sum	2 709	1 792	1 990	2 145	2 426

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	1 308 561	2 014 391	1 878 560
Materiell	938 196	2 801 054	1 288 451
Eiendom, bygg og anlegg	360 108	410 199	402 659
Sum kostnader	2 606 865	5 225 644	3 569 670

TABELL 23 — FORSVARETS SANITET

Årsverk	2015	2016	2017	2018	2019
Militære	273	285	245	247	252
Sivile	120	116	68	61	59
Førstegangstjeneste	135	150	16	43	37
Sum	528	551	329	351	348

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	305 696	307 500	311 664
Materiell	45 367	42 397	60 540
Eiendom, bygg og anlegg	17 107	13 700	14 939
Sum kostnader	368 170	363 597	387 143

TABELL 24 — FORSVARETS HØGSKOLE

Årsverk	2015	2016	2017	2018	2019
Militære	138	133	472	798	505
Sivile	138	139	172	199	175
Førstegangstjeneste	21	17	41	237	354
Sum	297	289	685	1 234	1 034

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	631 987	846 596	649 349
Materiell	80 933	109 377	125 896
Eiendom, bygg og anlegg	40 222	75 889	80 469
Sum kostnader	753 142	1 031 862	855 714

TABELL 25 — FORSVARETS PERSONELL- OG VERNEPLIKTSSENTER

Årsverk	2015	2016	2017	2018	2019
Militære	219	370	473	472	474
Sivile	109	138	202	203	191
Førstegangstjeneste	15	32	2	14	20
Sum	343	540	677	689	685

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	1 198 606	1 221 962	1 111 901
Materiell	66 469	54 061	76 226
Eiendom, bygg og anlegg	139 086	131 992	137 466
Sum kostnader	1 404 161	1 408 015	1 325 593

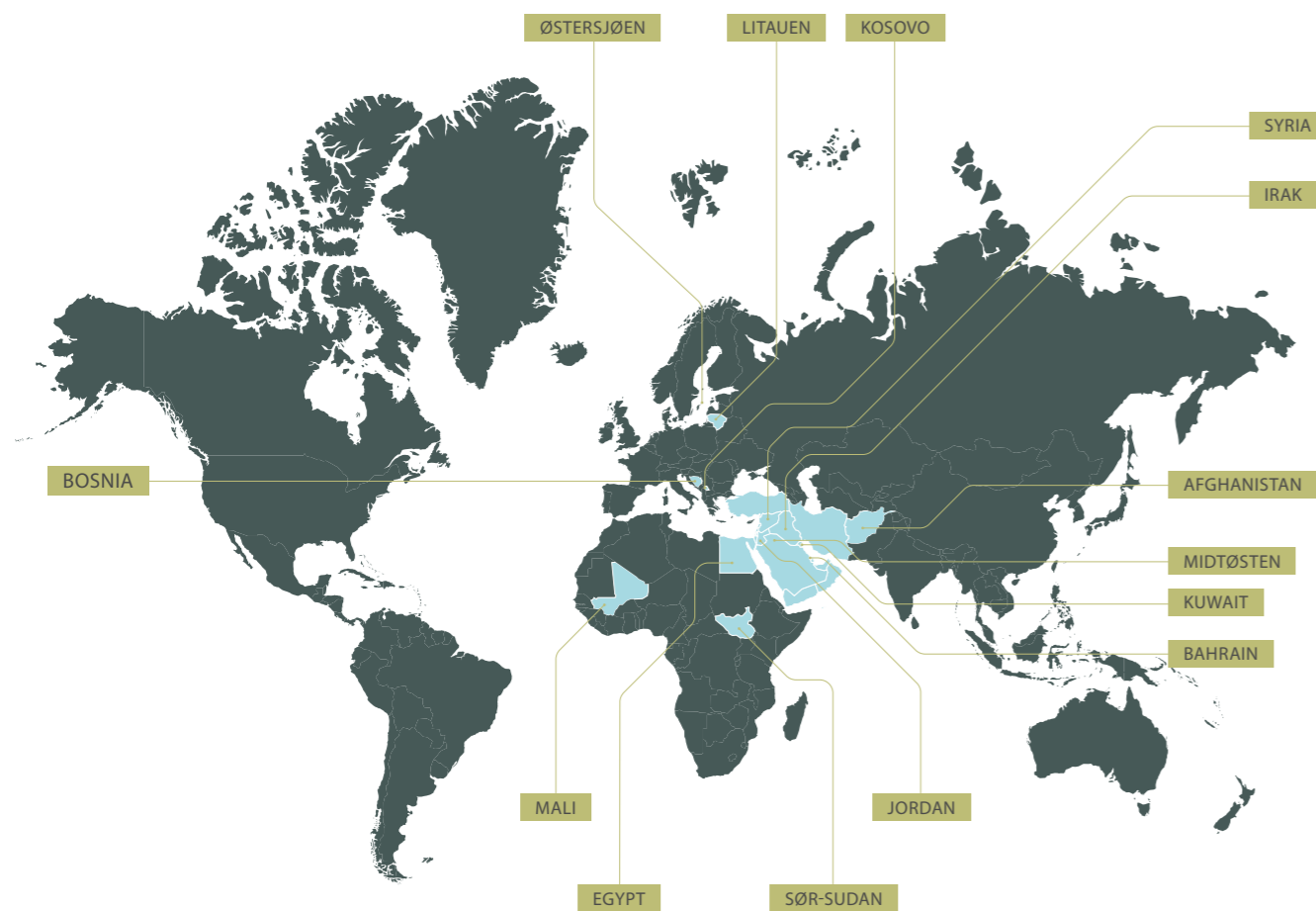
TABELL 26 — FORSVARETS FELLESTJENESTER

Årsverk	2016	2017	2018	2019
Militære	315	351	366	344
Sivile	248	281	278	300
Førstegangstjeneste	242	253	248	259
Sum	805	885	892	903

Regnskap	2017	2018	2019
Personell og administrasjon	610 043	649 018	617 426
Materiell	88 530	106 945	130 033
Eiendom, bygg og anlegg	132 583	136 881	141 458
Sum kostnader	831 156	892 844	888 917

TABELL 28 — OVERSIKT OVER INTERNASJONAL AKTIVITET

Operasjon	Land	Type avdeling
Enhanced Forward Presence (eFP)	Litauen	Hæren
Standing Naval Maritime Group 1 (SNMG1)	Nord-Atlanterhavet	Sjøforsvaret
Standing Mine Counter-Measures Group 1 (SNMCMG1)	Nord-Atlanterhavet, Østersjøen	Sjøforsvaret
Resolute Support Mission (RSM)	Afghanistan	Forsvarets spesialstyrker
Operation Inherent Resolve (OIR)	Irak, Jordan, Syria, Kuwait	Hæren / Forsvarets spesialstyrker
Multinational Force Observers (MFO)	Egypt	Forsvaret (stabsoff.)
Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)	Mali	Forsvaret (stabsoff.) / Luftforsvaret
United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)	Midtøsten	Forsvaret (stabsoff.)
United Nations Mission in the Republic of South Sudan (UNMISS)	Sør-Sudan	Forsvaret (stabsoff.)
NATO HQ Sarajevo	Bosnia	Forsvaret (stabsoff.)
Kosovo Force (KFOR)	Kosovo	Forsvaret (stabsoff.)
Combined Maritime Forces (CMF)	Bahrain	Forsvaret (stabsoff.)

FORSVARET.NO

FORSVARET
Org. nr.: 986105174

Riksrevisjonens beretning

Til Forsvaret

Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet

Konklusjon med forbehold

Riksrevisjonen har revidert Forsvarets årsregnskap for 2019. Årsregnskapet består av ledelseskommentarer, oppstilling av bevilgnings- og artskontorrapportering og virksomhetsregnskap, inklusiv noter til årsregnskapet for regnskapsåret avsluttet per 31. desember 2019.

Bevilgnings- og artskontorrapporteringen viser at 31 067 270 000 kroner er rapportert netto til bevilgningsregnskapet. Virksomhetsregnskapet viser et driftsresultat på - 4 813 000 kroner.

Etter Riksrevisjonens mening gir Forsvarets årsregnskap med unntak av virkningen av forholdet som er omtalt i avsnittet «Grunnlag for konklusjon med forbehold», et dekkende bilde av virksomhetens disponible bevilgninger, inntekter og utgifter for 2019 og kapitalposter per 31. desember 2019, i samsvar med regelverket for økonomistyring i staten. Vi mener videre at virksomhetsregnskapet gir et dekkende bilde av virksomhetens resultat for 2019 og av eiendeler, gjeld og statens kapital per 31. desember 2019, i samsvar med statlige regnskapsstandarder (SRS).

Grunnlag for konklusjon med forbehold om oppstilling av bevilgningsrapporteringen

Forsvarets Logistikkorganisasjon (FLO) har en støttefunksjon og foretar innkjøp på vegne av de ulike enhetene i Forsvaret. Stortinget gir FLO bevilgning på et eget kapittel som skal dekke ordinære driftsutgifter til FLO, mens det benyttes andre kapitler for bevilgninger til øvrige enheter i Forsvaret, f.eks Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret. Når FLO leverer varer og tjenester til disse enhetene, blir det aktuelle utgiftskapitlet belastet mens utgiftskapitlet til FLO godskrives. Dette innebærer at utgiftsføringen på riktig kapittel i statsregnskapet først skjer når varene tas ut fra lager, og ikke når varene blir kjøpt og betalt.

Når utgiftsføringen er foretatt ett eller flere år etter at FLO har foretatt innkjøpet, er dette et brudd på kontantprinsippet og ettårsprinsippet i bevilgningsreglementet. Videre medfører dette feil klassifisering i Forsvarets bevilgningsrapportering.

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med *lov om Riksrevisjonen, instruks om Riksrevisjonens virksomhet* og internasjonale standarder for offentlig finansiell revisjon (ISSAI 2000–2999). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet under «Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet». Vi er uavhengige av virksomheten slik det kreves i lov og instruks om Riksrevisjonen og de etiske kravene i ISSAI 130 fra International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI's etikkregler), og vi har overholdt de øvrige etiske forpliktelsene våre i samsvar med disse kravene og INTOSAI's etikkregler. Etter vår oppfatning er revisjonsbevisene vi har innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige som grunnlag for vår konklusjon.

Øvrig informasjon i årsrapporten

Ledelsen er ansvarlig for årsrapporten, som består av årsregnskapet (del VI) og øvrig informasjon (del I–V). Riksrevisjonens uttalelse omfatter revisjon av årsregnskapet og virksomhetens etterlevelse av administrative regelverk for økonomistyring, ikke øvrig informasjon i årsrapporten (del I–V). Vi attesterer ikke den øvrige informasjonen.

I forbindelse med revisjonen av årsregnskapet er det vår oppgave å lese den øvrige informasjonen i årsrapporten. Formålet er å vurdere om det foreligger vesentlig inkonsistens mellom den øvrige informasjonen, årsregnskapet og kunnskapen vi har opparbeidet oss under revisjonen. Vi vurderer også om den øvrige informasjonen ser ut til å inneholde vesentlig feilinformasjon. Dersom vi konkluderer med at den øvrige informasjonen inneholder vesentlig feilinformasjon, er vi pålagt å rapportere dette i revisjonsberetningen.

Det er ingenting å rapportere i så måte.

Ledelsens og det overordnede departementets ansvar for årsregnskapet

Ledelsen er ansvarlig for å utarbeide et årsregnskap som gir et dekkende bilde i samsvar med henholdsvis regelverket for økonomistyring i staten og de statlige regnskapsstandardene (SRS). Ledelsen er også ansvarlig for å etablere den interne kontrollen som de mener er nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil.

Det overordnede departementet har det overordnede ansvaret for at virksomheten rapporterer relevant og pålitelig resultat- og regnskapsinformasjon og har forsvarlig internkontroll.

Riksrevisjonens oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet

Målet med revisjonen er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som gir uttrykk for Riksrevisjonens konklusjon. Betryggende sikkerhet er et høyt sikkerhetsnivå, men det er ingen garanti for at en revisjon som er utført i samsvar med *lov om Riksrevisjonen*, *instruks om Riksrevisjonens virksomhet* og internasjonale standarder for offentlig finansiell revisjon, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir ansett som vesentlig dersom den, enkeltvis eller samlet, med rimelighet kan forventes å påvirke de beslutningene brukere treffer på grunnlag av årsregnskapet.

Vi utøver profesjonelt skjønn og utviser profesjonell skepsis gjennom hele revisjonen, i samsvar med *lov om Riksrevisjonen*, *instruks om Riksrevisjonens virksomhet* og internasjonale standarder for offentlig finansiell revisjon.

Vi identifiserer og anslår risikoene for vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet, enten den skyldes misligheter eller utilsiktede feil. Videre utformer og gjennomfører vi revisjonshandlinger for å håndtere slike risikoer og innhenter tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som grunnlag for vår konklusjon. Risikoen for at vesentlig feilinformasjon ikke blir avdekket, er høyere for feilinformasjon som skyldes misligheter, enn for feilinformasjon som skyldes utilsiktede feil. Grunnen til det er at misligheter kan innebære samarbeid, forfalskning, bevisste utelatelser, feilpresentasjoner eller overstyring av intern kontroll.

Vi gjør også følgende:

- opparbeider oss en forståelse av den interne kontrollen som er relevant for revisjonen, for å utforme revisjonshandlinger som er hensiktsmessige ut fra omstendighetene, men ikke for å gi uttrykk for en mening om hvor effektiv virksomhetens interne kontroll er
- evaluerer om regnskapsprinsippene som er brukt, er hensiktsmessige, og om regnskapsestimater og tilhørende opplysninger som er utarbeidet av ledelsen, er rimelige
- evaluerer den totale presentasjonen, strukturen og innholdet i årsregnskapet, inkludert tilleggsopplysningene
- evaluerer om årsregnskapet representerer de underliggende transaksjonene og hendelsene på en måte som gir et dekkende bilde i samsvar med henholdsvis regelverket for økonomistyring i staten og de statlige regnskapsstandardene (SRS)

Vi kommuniserer med ledelsen, blant annet om det planlagte omfanget av revisjonen og når revisjonsarbeidet skal utføres. Vi vil også ta opp forhold av betydning som er avdekket i løpet av revisjonen, for eksempel svakheter av betydning i den interne kontrollen, og informerer det overordnede departementet om dette.

Når det gjelder forholdene som vi tar opp med ledelsen, og informerer det overordnede departementet om, tar vi standpunkt til hvilke som er av størst betydning ved revisjonen av årsregnskapet, og avgjør om disse skal regnes som sentrale forhold ved revisjonen. De beskrives i så fall i et eget avsnitt i revisjonsberetningen, med mindre lov eller forskrift hindrer offentliggjøring. Forholdene omtales ikke i beretningen hvis Riksrevisjonen beslutter at det er rimelig å forvente at de negative konsekvensene av en slik offentliggjøring vil være større enn offentlighetens interesse av at saken blir omtalt. Dette vil bare være aktuelt i ytterst sjeldne tilfeller.

Dersom vi gjennom revisjonen av årsregnskapet får indikasjoner på vesentlige brudd på administrative regelverk med betydning for økonomistyring i staten, gjennomfører vi utvalgte revisjonshandlinger for å kunne uttale oss om hvorvidt det er vesentlige brudd på slike regelverk.

Uttalelse om øvrige forhold

Konklusjon knyttet til administrative regelverk for økonomistyring

Vi uttaler oss om hvorvidt vi er kjent med forhold som tilsier at virksomheten har disponert bevilgningene på en måte som i vesentlig grad strider mot administrative regelverk med betydning for økonomistyring i staten. Uttalelsen gis med moderat sikkerhet og bygger på ISSAI 4000-serien for etterlevelsesrevisjon. Moderat sikkerhet for uttalelsen oppnår vi gjennom revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi finner nødvendige.

Forsvarsdepartementet har hittil fortolket merverdiavgiftsloven slik at virksomhetene i sektoren er å anse som ett avgiftssubjekt. Finansdepartementet, som er regelverksforvalter på området, har vurdert at de ulike enhetene i forsvarssektoren er selvstendige avgiftssubjekter etter merverdiavgiftsloven. Det skal derfor beregnes merverdiavgift ved merverdiavgiftspliktig omsetning av varer og tjenester mellom virksomhetene i sektoren.

Konsekvensen for Forsvaret er at det ikke har vært beregnet merverdiavgift på avgiftspliktig salg til andre virksomheter i sektoren i 2019, med unntak av Forsvaret Forskningsinstitutt (FFI), noe som er i strid med merverdiavgiftsloven. Forholdet er gjennomgående for all omsetning til andre virksomheter i sektoren, med unntak av FFI, men den avgiftspliktige omsetningen har ikke vært i en slik størrelsesorden at det har fått konsekvenser for vår uttalelse om årsregnskapet.

Med unntak av dette regelverksområdet er vi ikke kjent med forhold som tilsier at virksomheten har disponert bevilgningene i strid med administrative regelverk med betydning for økonomistyring i staten

Oslo; 03.09.2020

Etter fullmakt

Åse Kristin Berglihn Hemsén
ekspedisjonssjef

Line Andreassen
avdelingsdirektør

Brevet er ekspedert digitalt og har derfor ingen håndskreven signatur